

Nr 355.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om förlängning av tiden för vissa servitut, m. m.; given Stockholms slott den 11 oktober 1946.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t föreslå riksdagen att

dels jämlikt § 87 regeringsformen antaga härvid fogat förslag till lag om förlängning av tiden för vissa servitut;

dels ock bifalla det förslag i övrigt, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Per Edvin Sköld.

F ö r s l a g
till
L a g
om förlängning av tiden för vissa servitut.

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Är servitut, som innefattar rättighet till skogsfång eller mulbete och som gäller till förmån för fastighet inom Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens eller Norrbottens län, begränsat till viss tid, minst femton år, eller till fastighetsägarens livstid, och utgår giltighetstiden före den 1 januari 1960, skall servitutet likväl bestå intill nämnda dag.

Har på angivet sätt begränsad giltighetstid för sådant servitut utgått efter den 31 december 1939 men utövas det oaktat vid 1946 års utgång alltjämt den med servitutet avsedda rättigheten, skall ock servitutet gälla till den 1 januari 1960.

2 §.

Tillskyndas genom förlängningen av servitutstiden den av servitutet besvärade fastigheten olägenhet av någon betydelse, vare denna fastighets ägare berättigad till ersättning därför av ägaren av den fastighet, till vars förmån servitutet gäller.

Ersättningsfrågor prövas av särskild nämnd. Anspråk på ersättning skall, vid talans förlust, framställas hos nämnden inom ett år från det förlängningen inträtt eller, i fall som avses i 1 § andra stycket, inom samma tid från det denna lag trätt i kraft.

3 §.

Nämnd varom i 2 § sägs skall bestå av tre ledamöter och tillsättas för område, som Konungen bestämmer. Ledamöterna, av vilka en tillika skall vara ordförande i nämnden, utses av Konungen. För envar av ledamöterna förordnas en suppleant.

Har inom nämnden var ledamot sin mening och kunna ej två meningar sammanjämkas, gälle ordförandens.

Mot nämndens beslut må talan icke föras.

4 §.

Ersättning till nämndens ledamöter skall utgå enligt de grunder, Konungen fastställer, och gäldas av allmänna medel.

5 §.

Sedan tre månader förflutit från det nämnden meddelat beslut, gånge efter överexekutors förordnande beslutet i verkställighet lika som domstols laga-kraftägande dom.

6 §.

Utöver vad i 2—4 §§ är stadgat skola beträffande nämnden bestämmelserna i lagen den 14 juni 1929 om skiljemän i tillämpliga delar gälla.

7 §.

Då servitutstid förlängts i enlighet med vad i denna lag sägs, skall servitutet gälla som om in-teckning till säkerhet därför beviljats den dag, från vilken förlängningen är att räkna. Skall den fastighet, som besväras av servitutet, säljas i den ordning utsökningslagen bestämmer, skall servitutet upptagas uti den i 107 § samma lag omnämnda förteckningen, därest det blivit anmält till auktionsförrättaren eller eljest är för honom känt.

Angående servitutets upphörande genom medgivande av ägaren av den fastighet, till vars förmån servitutet gäller, skall vad i 7 a § lagen den 14 juni 1907 om servitut stadgas lända till efterrättelse.

8 §.

Närmare föreskrifter rörande tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1947.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 27 september 1946.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, GJÖRES, ERLANDER, DANIELSON, VOUGT, MYRDAL, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG.

Chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Sköld, anmäler efter gemensam beredning med cheferna för justitie- och finansdepartementen fråga om *lagstiftning rörande tidsbegränsade skogsservitut* samt anför följande.

Under åberopande av jordbruksutskottets av riksdagen godkända utlåtande nr 35 hemställde riksdagen i skrivelse den 26 maj 1943, nr 247, att Kungl. Maj:t måtte i de avseenden, utskottet i sitt utlåtande berört, låta verkställa utredning angående de norrländska ägostyckningsinnehavarnas levnadsförhållanden och försörjningsbetingelser samt för riksdagen framlägga de förslag i ämnet, vartill utredningen kunde föranleda.

Den 17 december 1943 fattades beslut om igångsättande av utredning rörande åtgärder för det norrländska näringslivets förkovran. I samband därmed anmälde dåvarande chefen för jordbruksdepartementet bland annat riksdagens berörda skrivelse.

På framställning av den i anledning av sagda beslut tillsatta norrlandskommittén uppdrog Kungl. Maj:t den 30 november 1945 åt häradshövdingen Å. Braunstein att såsom särskild utredningsman inom kommittén verkställa och till kommittén avlämna utredning angående det med riksdagens förenämnda skrivelse avsedda ämnet. Samma dag tillkallade jag enligt tidigare erhållet bemyndigande överlantmätaren E. Jung samt jordbrukarna P. Eliasson i Bäcksele och H. Sundberg i Bredåker att — jämte ledamöterna av kommittén direktören B. Holmbäck, filosofie doktorn E. Kempe och ledamoten av riksdagens andra kammare redaktören K. Mäler — såsom särskilda sakkunniga deltaga i överläggningar med utredningsmannen.

Med skrivelse den 24 juli 1946 har norrlandskommittén överlämnat en av utredningsmannen upprättad promemoria med förslag till lagstiftning rörande tidsbegränsade skogsservitut, vid vilken promemoria fogats särskilda yttranden av Jung, Holmbäck och Kempe; och har kommittén tillika i sin skrivelse framlagt eget förslag till lagstiftning i ämnet.

Utredningsmannens promemoria ävensom norrlandskommitténs skrivelse torde få fogas såsom bilagor (A och B) till detta protokoll.

Över promemorian och skrivelsen ha efter remiss yttranden avgivits av kammarkollegiet, statskontoret, lantbruksstyrelsen, lantmäteristyrelsen, egnahemsstyrelsen, skogsstyrelsen, länsstyrelserna i Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, hushållningssällskapen, överlantmätarna, egnahemsnämnderna, skogsvårdsstyrelserna och jordbrukskommissionerna i samma län, fastighetsbildningssakkunniga ävensom Sveriges lantbruksförbund, Riksförbundet landsbygdens folk (RLF), Sveriges skogsägareförbund, Svenska skogs- och flottningsarbetareförbundet, Norrländska ägostyckningsinnehavarnas riksförbund, Norrlands skogsvårdsförbund samt Skogsindustriernas samarbetsutskott.

Utredningsmannens och norrlandskommitténs förslag.

Den av utredningsmannen utarbetade promemorian innehåller förslag till dels lag om förlängning av tiden för vissa servituts bestånd dels ock kungörelse angående statsbidrag till förlängning av giltighetstiden för servitut, som i lagen avses.

Enligt lagförslaget skulle på begäran av ägaren av sådan inom något av de norrländska länen belägen fastighet, till vars förmån till tiden begränsat skogsfångs- eller mulbetesservitut gällde, kunna meddelas förordnande, att servitutet mot ersättning skulle efter giltighetstidens utgång helt eller delvis för framtiden bestå. Fråga om förlängning av servitutstid och om ersättning därför skulle avgöras av särskild nämnd, tillsatt för område, som Kungl. Maj:t bestämde, och bestående av tre av Kungl. Maj:t utsedda ledamöter. Nämndens prövning av dylik fråga skulle vid äventyr av talans förlust påkallas inom två år från den dag, lagen trätt i kraft. Förordnande om förlängning av servitutstid skulle få meddelas under förutsättning, att förlängningen vore av väsentlig betydelse för den fastighet, till vars förmån servitutet gällde, och icke tillskyndade den av servitutet besvärade fastigheten avsevärd olägenhet. Mot nämndens beslut skulle talan icke få föras. Av nämnden bestämd ersättning för förlängning av servitutstid skulle inom 180 dagar från det nämndens beslut meddelats nedsättas hos länsstyrelsen. Om nedsättningen i övrigt, om fördelning och utbetalande av nedsatt belopp samt om verkan därav skulle i tillämpliga delar gälla vad som är stadgat för det fall att enligt lagen den 12 maj 1917 om expropriation särskild rätt till fastighet upplåtes; dock skulle beloppet kunna utbetalas direkt till ägaren av den fastighet, som av servitutet besvärades, där det vore väsentligen utan betydelse för annan rättsinnehavare i avseende å fastigheten. Sedan nedsättning skett, skulle beträffande servitutet gälla vad i lag finnes föreskrivet om servitut, som ej är till tiden begränsat. Ersättning till nämndens ledamöter skulle gäldas av allmänna medel, och vardera parten skulle, där ej särskilt förhållande till annat föranledde, vidkännas sina kostnader å förfarandet inför nämnden. Från lagens tillämpning skulle servitut, som besvärade kronan tillhörig fastighet, vara undantaget.

Förslaget till kungörelse angående statsbidrag innefattar i huvudsak följande. Av statsmedel skulle kunna beviljas bidrag till förlängning av giltighetstiden för servitut, som avsåges i lagen. Bidrag skulle utgå, om och i den mån ägaren av den fastighet, till vars förmån servitutet gällde, därav vore i behov, samt kunna uppgå till högst åttio procent av den för förlängningen bestämda ersättningen, dock icke till mera än 3 000 kronor. Ansökan om bidrag skulle ingivas till vederbörande egnahemsnämnd samt åtföljas av antingen med stöd av lagen meddelat beslut om förlängning av servitutstiden eller skriftligt avtal, varigenom servitutstiden förlängts till att avse all framtid. Därest förlängningen grundades på avtal, skulle ansökningsen vara egnahemsnämnden till handa inom två år från den dag, kungörelsen trätt i kraft. Innan egnahemsnämnden meddelade beslut i ärende rörande bidrag till sådan förlängning som sist nämnts, skulle egnahemsnämnden rörande förlängningen och den för densamma bestämda ersättningen inhämta yttrande från den nämnd, som enligt lagen hade att avgöra fråga om förlängning av servitutstid och om ersättning därför; och bidrag till förlängningen skulle ej få beviljas utan så vore, att nämnden funne förlängningen vara av väsentlig betydelse för den fastighet, till vars förmån servitutet gällde, och icke tillskynda den av servitutet besvärade fastigheten avsevärd olägenhet. Beviljat bidrag skulle, där förordnande om servitutstidens förlängning meddelats, inom tid, som för nedsättande av den därför bestämda ersättningen vore föreskriven, av egnahemsnämnden tillställas länsstyrelsen. Hade avtal om förlängningen träffats, skulle bidraget av egnahemsnämnden utbetalas till ägaren av den fastighet, som av servitutet besvärades, eller, om ersättningen för förlängningen visades ha blivit i sin helhet gulden av sökanden, till denne.

Jämväl den av norrlandskommittén avlåtna skrivelse, med vilken utredningsmannens promemoria överlämnats, innefattar utkast till dels lag om förlängning av tiden för vissa servituts bestånd dels ock kungörelse angående statsbidrag vid sådan förlängning.

Lagutkastet innebär, att sådant till förmån för fastighet inom något av norrlandslänen gällande skogsfångs- eller mulbetesservitut, som begränsats till viss tid av tjugu år eller däröver eller till fastighetsägarens livstid, skulle, om giltighetstiden utginge före den 1 januari 1955, oberoende av sådan tidsbegränsning på oförändrade villkor bestå intill nämnda tidpunkt.

Enligt utkastet till kungörelse skulle ägare av fastighet, som belastades av servitut, för vilket giltighetstiden förlängts enligt lagen, kunna, där förlängningen vållade honom synnerlig olägenhet, med hänsyn härtill komma i åtnjutande av årligt utgående understöd av statsmedel med skäligt belopp. Ansökan om statsunderstöd skulle ingivas till vederbörande egnahemsnämnd, som hade att besluta i ärendet.

Beträffande motiveringen till de av utredningsmannen och norrlandskommittén framlagda författningsförslagen ävensom i fråga om de i anledning av utredningsmannens förslag uttalade särskilda meningarna av förut omnämnda tre sakkunniga hänvisas till bilagorna.

Yttrandena.

Behovet av lagstiftningsåtgärder på förevarande område har icke i något av de avgivna yttrandena ifrågasatts; av åtskilliga hörda myndigheter och sammanslutningar har detta behov tvärtom ytterligare understrukits. Från flertalet håll har, liksom från norrlandskommitténs sida, betonats önskvärdheten av att skogsservituten, såväl de till tiden begränsade som de för alltid gällande, efter hand avvecklades. Med hänsyn härtill och under hänvisning till den planerade rationaliseringen på jordbruksområdet har en förlängning tills vidare eller för viss kortare tidrymd av de tidsbegränsade servituten ansetts vara att föredraga framför en förlängning, innebärande att servituten bleve för alltid gällande. Från andra håll åter har på grund av den betydelse, de till tiden inskränkta servituten äga för de härskande fastigheterna, framhållits såsom lämpligt, att servituten — såsom utredningsmannen avsett — bleve fast och för all framtid knutna till fastigheterna. Även där denna åsikt omfattats, har emellertid under åberopande av jordbruksrationaliseringen genomgående intagits den ståndpunkten, att det för närvarande vore mest tillrådligt att stanna vid en provisorisk förlängning av servituten. Det av norrlandskommittén framförda förslaget om en dylik förlängning har således vunnit allmän anslutning. Mot det sätt, på vilket enligt kommitténs mening förlängningen borde genomföras, ha emellertid i flera yttranden betänkligheter uttalats. Dessa betänkligheter hänföra sig särskilt till det förhållandet, att något vederlag för förlängningen principiellt ej skulle utgå.

Ur yttrandena må återgivas följande allmänna synpunkter på lagstiftningsfrågan.

Kammarkollegiet har anfört.

Av den i ärendet förebragta utredningen synes framgå, att det kan bli till olägenhet för innehavarna av vissa smärre, ofullständiga jordbruk i Norrland, om nu bestående, till giltighetstiden begränsade servitut avseende förmåner för dessa fastigheter av skogsfång till husbehov och bete komme att upphöra, innan förestående åtgärder för jordbrukets rationalisering hunnit genomföras. Med hänsyn härtill och till dessa jordbrukares i allmänhet svaga ekonomiska ställning synes ett statsmakternas ingripande till deras förmån vara önskvärt. Detta skulle kunna ske på det sättet, att fastighetsägarna tilldelades understöd för inköp av erforderliga skogsprodukter och bete. Ett sådant system skulle dock bli kostsamt för statsverket, och svårigheter, särskilt att erhålla bete, skulle kvarstå för fastighetsägarna. Den av norrlandskommittén föreslagna utvägen att så att säga konservera tidigare rättsförhållanden torde då ge bättre resultat.

Det synes emellertid kollegiet kunna ifrågasättas, om en förlängning av servitutens giltighet utan undantag är den lämpligaste åtgärden. I många fall torde de utlöpande servituten vara av ringa värde för de härskande fastigheter, som kunna erhålla erforderliga skogsprodukter genom köp och ha tillgång till bete. Servitutsrättigheterna kunna också vara olämpligt utformade med tanke på en rationell skogsvård eller onödigt betungande för de tjä-

nande fastigheterna. Båda parterna kunna för den skull ha intresse av att servitutet erhåller ett annat innehåll eller att den tjänande fastigheten utbytes mot en annan. Då emellertid de härskande fastigheternas ägare kunna antagas ha en svagare ställning än de tjänande fastigheternas, synes en jämkning böra ske endast efter prövning genom domstol och ej genom fria avtal. Kollegiet anser därför, att tillräckliga skäl föreligga för en lagstiftning om förlängd giltighetstid för utlöpande skogsservitut av ifrågavarande slag men att lagstiftningen bör kompletteras med bestämmelser, som möjliggöra jämkning av servitutsavtalet eller servitutets upphörande.

En lämplig lösning av frågan om förändrat innehåll för eller upphörande av ett servitut skulle, enligt vad kollegiet föreställde sig, kunna erhållas på följande sätt. Såväl den härskande som den tjänande fastighetens ägare borde vara berättigad att inom viss tid efter det servitutet skulle ha upphört att gälla hos vederbörande häradsrätt eller eventuellt ägodelningsrätt påkalla, att servitutet gåves ett mera begränsat innehåll, att det skulle utgå från annan fastighet eller att det skulle upphöra. Innan rätten meddelade beslut med anledning av ansökningen, skulle utredning verkställas av vederbörande distriktslantmätare. Rätten borde vid sin prövning av ärendet vara obunden av de överenskommelser, som parterna kunde ha träffat, och åt servitutet giva det innehåll, som den funne skäligt. Enligt sakens natur borde dock icke servitutet kunna fastställas så, att det bleve mera betungande för den tjänande fastigheten än det ursprungliga servitutet.

Lantbruksstyrelsen har uttalat, att styrelsen i likhet med norrlandskommittén ansåge såväl skogsfångs- som betesservituten vara ur både den servitutsberättigade och den servitutsbelastade fastighetens synpunkt förenade med så stora olägenheter, ej minst med hänsyn till erforderliga rationaliseringsåtgärder, att en avveckling av dem syntes önskvärd. Denna mening delades också av de hörda hushållningssällskapen, som samtliga hade tillstyrkt den av kommittén föreslagna lagen. Icke heller styrelsen hade något att erinra mot sagda lag.

Lantmäteristyrelsen har yttrat.

Av de från överlantmätarna inkomna utlåtandena synes framgå, att antalet servitut av det slag, varom är fråga, av kommunalnämnderna i deras uppgifter till utredningsmannen i vissa fall uppskattats något högt. I ett utlåtande har likväl motsatsen hävdats. Med tanke på de uppenbara svårigheter, servitutsinnehavarna skulle råka i, därest servituten utan vidare upphörde att gälla, är antalet påtagligen dock mer än tillräckligt stort för att ett statligt ingripande må anses påkallat.

Skogsfångs- och mulbetesservitut torde vid den tidsperiod, då dylika i allmänhet tillkommo, med hänsyn till då rådande brukningsformer ha ansetts innebära en lämplig anordning för tillgodoseendet av mindre jordbruksfastigheter med husbehovsskog och bete. Numera torde särskilt ur skogsvårdsynpunkt en annan uppfattning råda om lämpligheten av att en fastighet på dylikt sätt är förstärkt med rättigheter å en annan.

Enighet torde råda därom, att betesservituten äro till stor skada för skogen och att desamma böra snarast avvecklas och genom utbrytning eller på annat sätt lokaliseras till områden, som göras till föremål för rationell betes-anordning. Särskilt den under senare år tillkomna möjligheten till stats-

bidrag från anslaget till åtgärder för ökad skogsproduktion i Norrland har bidragit till skogsbetets utbytande mot bete inom därtill iordningställda områden. Enligt från Norrbottens län inkomna yttranden vill det dock synas, som om befintligheten av mulbetesservitut ofta beredde svårigheter för träffande av avtal om skogsbetets upphörande. En förlängning av mulbetesservituten för all framtid skulle enligt överlantmätarens mening därför bliva ett avsevärt hinder för den betydelsefulla rationalisering, som betesanläggningarna innebära.

I fråga om skogsfångsservituten ligger saken ej lika till. De s. k. fria servituten, enligt vilka servitutsinnehavaren utan anvisning och utan hänsyn till skogsvården kan uttaga sin bestämda virkes- och vedkvantitet, äro långt ifrån lyckliga. I fråga om dessa kan servitutslagen behöva en ändring, som gör det möjligt att få fria servitut förvandlade till välordnade anvisningsservitut. Det är vidare tveksamt, om nu gällande möjligheter att få ej tidsbegränsade skogsfångsservitut utbrutna till särskilda områden äro ur fastighetsbildningssynpunkt lämpliga. Tydligt är, att därigenom tillskapas ur skogsvårdssynpunkt olämpligt små brukningsområden. Det torde vidare ofta vara så, att den servitutsägande fastigheten på längre sikt har större nytta av ett väl ordnat servitut med säker ständig tillgång på de bestämda virkes- och vedkvantiteterna av skilda slag än av ett mindre skogsmarkstycke, som ofta lämnar en ensidig produktion och genom avverkning lätt kan komma i det skick, att det under en längre tidrymd icke fyller sitt syfte att lämna husbehovet av skogsprodukter. Dessa spörsmål torde böra bliva föremål för överväganden i samband med ett slutligt förslag till ny fastighetsbildningslagstiftning. Enligt remisshandlingarna har även norrlandskommittén övervägt att beträffande redan bestående servitut föreslå åtgärder för desamma avveckling. Frågan, hur man bör förfara med gällande skogsfångs- och mulbetesservitut i allmänhet, torde alltså vara en fråga, som bör lösas men som torde vara föremål för uppmärksamhet inom pågående utredningar.

Vad härefter angår nu ifrågavarande tidsbegränsade servitut blir den viktigaste frågan, om desamma böra förvandlas till alltidsservitut eller fortfarande böra bliva tidsbegränsade. Givet måste vara att, om man nu gör om dessa servitut till att vara till tiden obegränsade eller i vissa fall tilldelar vederbörande fastigheter ett stycke mark i stället för servituten, man därigenom i många fall skulle konservera en indelning, som vid närmare utredning befinnes böra ändras. De åtgärder, som lämpligen böra komma i fråga, när slutlig ställning tagits till målsättningen och metoderna för en allmän rationalisering, skulle lätt komma att föregripas. Härtill kommer, att efter en förvandling av servituten i fråga att gälla för all framtid jorddelningslagen medger, att de kunna utbrytas. Detta skulle av skäl som förut antytts icke vara lyckligt. På dessa och i ärendet anförda liknande skäl kan styrelsen i denna del icke tillstyrka utredningsmannens förslag. Frågan bör i stället, såsom kommittén jämväl föreslagit, lösas i mesta möjliga mån provisoriskt och genom ett lagstadgande om en generell förlängning under viss övergångstid av servituten. Anmärkas må, att de flesta tidsbegränsade skogsservituten torde vara anvisningsservitut och alltså icke innebära den fara för skogsvården som de fria skogsfångsservituten. Visserligen kan det tänkas, att genom en generell förlängning i något fall servitut blir förlängt utan att sådan åtgärd kanske vid noggrannare prövning varit påkallad. Denna olägenhet torde dock vara av betydligt mindre tyngd än den, som skulle följa av det omständliga förfarande, som enligt utredningsmannens förslag blir nödigt vid en förlängning för all framtid och därmed följande prövning av varje särskilt fall. Härtill kommer, att en föreskrift

om att förlängningen skulle bero av ansökan inom viss tid från den härskande fastighetens ägare, kan befaras i många fall medföra, att sådan ansökan blir försummad. Svårigheterna att rätt avväga eventuell ersättning bliva också betydligt mindre vid en begränsad förlängning än vid en förvandling till alltidsservitut.

Egnahemsstyrelsen har inledningsvis anmärkt, att de av kommunalnämnderna till utredningsmannen avlämnade uppgifterna om antalet tidsbegränsade skogsservitut torde få betecknas såsom skäligen osäkra, samt vidare yttrat, att styrelsen av skäl, som i utredningen angivits, ansåge det angeläget, att åtgärder vidtoges för att tills vidare och intill dess ändrade förhållanden kunde föranleda till annat ifrågavarande servitut gäves fortsatt giltighet. Beträffande frågan, huruvida servituten borde givas giltighet för alltid eller förlängas för viss tid, anslöte sig styrelsen på de grunder, som återopats av norrlandskommittén, obetingat till det sistnämnda alternativet.

Skogsstyrelsen har uttalat, att styrelsen för sin del funne den av norrlandskommittén föreslagna lösningen av det föreliggande spörsmålet vara ur praktiska synpunkter tilltalande, varför styrelsen — ehuru vissa erinringar av övervägande juridisk natur syntes kunna göras mot denna lösning — ansåge sig böra tillstyrka densamma.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län har såsom sin åsikt framhållit, att en avveckling av skogsservituten finge i princip anses önskvärd, enär frågan om de norrländska jordbrukens rationalisering därigenom skulle bringas närmare sin lösning. Därest denna avveckling genomfördes i huvudsaklig överensstämmelse med de av norrlandskommittén uppdragna riktlinjerna, syntes vederbörlig hänsyn kunna tagas till de olika intressen, som därvid kunde förväntas göra sig gällande. Genom en dylik åtgärd bereddes i varje fall erforderligt rådrum för ett nytt övervägande, sedan principerna för jordbrukets rationalisering blivit av statsmakterna fastställda.

Länsstyrelsen i Västerbottens län har andragit.

I likhet med utredningsmannen anser länsstyrelsen, att ett upphävande av de tidsbegränsade servituten skulle för innehavarna av de lägenheter, som åtnjutit servitutsrätt, i talrika fall komma att medföra stora svårigheter, och länsstyrelsen vill därför förordna, att servituten förlängas genom lagstiftning. Utredningsmannen har föreslagit, att förlängningen bör gälla för all framtid. Länsstyrelsen anser, att då ett skogsfångs- och mulbetesservitut är av sådan betydelse för den härskande fastigheten, att förlusten av detsamma skulle komma att medföra kännbar olägenhet för innehavaren av denna fastighet utan att olägenhet i motsvarande grad drabbar den tjänande fastigheten, det synes väl försvarbart att låta servitutet bliva gällande för alltid. Länsstyrelsen vill emellertid framhålla, att en av statsmakterna understödd strävan att vid bildande av skogsvårdsområden ersätta skogsbetet med kulturbeten för närvarande vinner allt större anslutning inom Västerbottens län. Det är möjligt, att en förlängning av de tidsbegränsade servituten till att gälla för all framtid i vissa fall kan vara ägnad att försvåra åtgärder till avlysning av mulbetet i skogarna. Vidare är att beakta, att 1942 års jordbrukskommitté i sitt nyligen avgivna betänkande framlagt förslag, som syfta till att ofullständiga jordbruk i lämpliga fall skola förses med tillskottsjord. Sannolikt är, att en del av de fastigheter, som nu ha servituts-

rätt till skogsfång och mulbete å annan fastighet, kunna ifrågakomma till erhållande av tillskottsmark. Under anförda förhållanden vill länsstyrelsen förorda, att förlängningen av servituten blir tills vidare tidsbegränsad.

Länsstyrelsen i Norrbottens län har funnit den av utredningsmannen intagna ståndpunkten i fråga om skydd för servitutsinnehavarna vara principiellt riktig. Då emellertid jordbrukets framtida utveckling nu vore föremål för vittgående förslag, som i den mån de kunde genomföras medförde, att servituten ersattes med särskild skogstilldelning eller genom andra rationaliseringsåtgärder bleve obehövlige, kunde länsstyrelsen i avvaktan härpå biträda norrlandskommitténs förslag. Länsstyrelsen ville dock uttryckligen framhålla det berättigade i att servitutsrätten för de jordbruk, som av en eller annan anledning icke komme att undergå någon förändring, gjordes beständig. Det torde ju knappast råda tvivel om att ett icke ringa antal av dessa jordbruk även i framtiden komme att förbliva vad de nu vore, nämligen ett stöd för det säsongbetonade lönearbetet i skogen. Värdet av detta stöd skulle starkt minska, om servituten indroges.

Jordbrukskommissionen i Västerbottens län har betonat, att med hänsyn till den betydelse, servituten till skogsfång och mulbete hade för det stora antalet jordägare, som icke ägde skog och betesmark inom egna gränser, det hade varit önskvärt, att även de tidsbegränsade servituten blivit fast och för alltid knutna till fastigheterna. Frågan om en yttre rationalisering av fastighetsindelningen stode emellertid på statsmakternas dagordning. Denna rationalisering torde i stor utsträckning komma att beröra just sådana ofullständiga fastigheter, som saknade tillgång till skog och bete. På grund härav och på skäl, som i övrigt av norrlandskommittén anförts, syntes lämpligt att för närvarande tillförsäkra fastigheterna tillgång till husbehovsskog och bete genom bestämmelse om endast provisorisk förlängning av servituten.

Jordbrukskommissionen i Norrbottens län har förklarat sig dela den av utredningsmannen uttalade uppfattningen, att det vore av största vikt att trygga behovet av skogsprodukter och bete för ägarna av fastigheter med tidsbegränsade servitut. Då systemet med servitut emellertid måste anses vara en i längden otillfredsställande anordning för såväl de tjänande som de härskande fastigheterna, syntes det önskvärt, att detta system så snart som möjligt avvecklades. Ifrågavarande servitut borde därför icke förlängas för alltid utan antingen tills vidare eller för viss bestämd tid.

Fastighetsbildningssakkunniga ha inledningsvis anført.

Med hänsyn till vad som kan anses vara känt angående mängden av ifrågavarande servitut, varaktigheten av deras giltighet och äventyret, om de skulle utan vidare bortfalla, när de för deras bestånd bestämda tiderna utlöpa, må ett statligt ingripande utan tvivel anses önskvärt. Sakens brådskande natur synes knappast lämna annan utväg öppen än att tillse, att giltighetstiden blir förlängd, ändå att medgivande därtill ej kan erhållas av de tjänande fastigheternas ägare. Det blir sålunda fråga om ingrepp mot dem. Därvid torde synpunkten, var man har att söka orsakerna till att situationen blivit sådan som den är, spela föga roll, sedan väl konstaterats, att den utvecklats sig under lagens hägn. Ingreppet skulle sålunda få karaktär av in-

trång i välförvärvade rättigheter. Men icke ens mot en sådan åtgärd torde behöva resa sig för stora betänkligheter, om man tar i betraktande sakens betydelse för det allmänna.

Om innebörden av de utav utredningsmannen och norrlandskommittén framlagda förslagen ha de sakkunniga därefter yttrat följande.

Förslagen överensstämma däri, att servituten må tvångsvis förlängas till giltighetstiden, men gå i mångt och mycket i skilda riktningar. Kommittén tyckes mena, att divergenserna väsentligen bero på olika uppfattningar om servitutens lämplighet i näringspolitiskt hänseende, i det utredningsmannen skulle velat för all framtid konservera servituten såsom lämpliga medel till komplettering av de härskande fastigheterna, medan kommittén, som anser servituten till betydande del förenade med stora olägenheter och böra avvecklas, åslyftar förlängning av tiden för deras giltighet blott som ett provisorium i avbidan å den tillämnade allmänna rationaliseringen av fastighetsindelningen.

De sakkunniga uppfatta emellertid utredningsmannens förslag så, att även detta avser blott ett provisorium av nu nämnt slag och att dess antagande icke skulle innebära, att man fastslog några riktlinjer för den blivande rationaliseringsverksamheten. Den väsentliga skillnaden mellan de båda förslagen synes hänföra sig till spörsmålet, huru och under vilka förutsättningar förlängningen må genomföras, samt till frågan om ersättning för intrånget. Men för visso är det ock av stor betydelse, huruvida förlängningen, den må vara avsedd för längre eller kortare tid, faktiskt sker utan eller med tidsbegränsning, och i senare fallet hur giltighetstiden begränsas. Att avgörandet härutinnan kan få återverkningar även i andra hänseenden skall icke heller förnekas.

Rörande sin egen inställning till frågan, om servituten böra förlängas med eller utan tidsbegränsning, ha de sakkunniga andragit.

Ser man först till frågan om tidsbegränsning, så kan väl vara tvivelaktigt, i vad mån en slutlig lösning av rationaliseringsproblemet bör innefatta avveckling av ifrågavarande servitut, i det sådana rättigheter, som gå ut på att efter anvisning taga skogsprodukter, väl kunna tänkas såsom den lämpligaste till buds stående anordningen till komplettering av fastigheter. Men riktigt är säkerligen, att en rationell lösning av problemet om det norrländska jordbrukets förseende med behövliga skogs- och betestillgångar i stor omfattning bör sökas efter andra linjer än medelst servitutsrätter för jordbruksfastigheterna. Antagligen skulle ock vid en blivande rationaliseringsverksamhet servitut utan tidsbegränsning ej sällan visa sig mera hinderliga än servitut, för vilka tiden då eller kort därefter skulle utlöpa. Alldeles säkert är för övrigt icke, att nämnda verksamhet kommer att inom överskådlig tid omfatta alla de fastigheter, varom här är fråga. Förnyelse av servituten utan tidsbegränsning kan därför fastlåsa förhållandena för mycket längre tid än vad som stämmer med avsikten att åstadkomma blott en tillfällig reglering. Att riktigt uppskatta storleken av det intrång i rätt, som tvångsmässig förlängning av giltighetstiden innebär, måste bliva svårare, om servitutet förlänges för obegränsad tid än om det sker för ett bestämt, icke alltför stort antal år.

Efter att ha framhållit, att en förlängning utan tidsbegränsning jämväl komme att medföra att rättigheten skulle kunna utbrytas, ha de sakkunniga uttalat, att även om en utbrytning mången gång vore lämplig, så vore dock utbrytningsinstitutet i sin nuvarande utformning behäftat med sådana brister,

att man måste draga i betänkande att genom ett tvångsförfarande skapa möjlighet att begagna institutet i ännu icke reviderat skick.

Med hänsyn till det anförda talade enligt de sakkunnigas mening starka skäl för att följa kommitténs förslag, att förlängningen skulle ske blott å viss tid.

Beträffande frågan om sättet för förlängningens genomförande ha de sakkunniga, under betonande av att denna fråga vore intimt förknippad med spörsmålet om vem som skulle betala ersättningen för förlängningen, anført följande.

Utredningsmannens förslag bygger på att man bör söka så noggrant som möjligt begränsa tvångsingreppet till sådana fall, då det visat sig nödvändigt för att syftet skall uppnås, och även i dessa fall avstå från åtgärden, om den ur näringspolitisk synpunkt skulle vara särskilt betänklig, ävensom att de servitutsberättigade själva i första hand böra betala kostnaderna samt statens bidrag vara fakultativa och utgå till de servitutsberättigade blott i mån av deras personliga behov därav. Med dessa utgångspunkter skiljes statsbidragsfrågan helt från ärendets civilrättsliga sida, och som omständigheterna i de särskilda fallen skulle spela en avgörande roll, måste dessa underkastas individuell prövning.

Att här inverkat, att utredningsmannen tänkt sig att förlängningen skulle ske utan tidsbegränsning, är väl möjligt, men även med en sådan skulle det för visso kunna anföras skäl för ett liknande system. Dess motsats, åskådliggjord i kommitténs förslag att helt enkelt direkt genom en lagbestämmelse genomföra förlängningen, möter onekligen sina betänkligheter. För kommittén underlättas väl metoden genom att kommittén totalt fränkänner de tjänande fastigheternas ägare verklig rätt till ersättning, men även bortsett från ersättningsfrågan kvarstår dock, att metoden lätteligen leder till generalisering i sådan omfattning, att lagstiftningen kan få större räckvidd än vad som är motiverat av dess syfte. Att genom diverse bestämmingar och förbehåll i själva lagtexten utsöndra vissa typfall och på denna väg inrymma vederbörligt spelrum för de växlande omständigheterna ökar möjligheten av olika tolkningar och kan ge upphov åt processer angående lagens innebörd och tillämplighet på olika fall, så att man i själva verket icke undgår individuell prövning men skapar osäkerhet om rättsläget, tills denna prövning hunnit komma till stånd. I stort sett torde dock kunna sägas, att förslaget innebär att apparaten med individuell prövning av rättsfrågan inbesparas.

Som en brist hos kommittéförslaget må väl betecknas, att det ej utesluter fall, då servitutet icke är av större vikt för den härskande fastigheten eller dess ägare, ej heller medger, att vid frågan om förlängning tages någon hänsyn till servitutets verkningar å den tjänande fastigheten. Men med kännedom om de faktiska förhållandena torde man icke behöva tillmäta denna brist avgörande betydelse, särskilt när fråga ej är om servitutets förvandling till ett beständigt sådant. Över huvud synes en sådan generalisering, som kommittén föreslår, under de speciella förhållanden, som här föreligga, tämligen ofarlig.

Men saken har också en annan sida. Under det att lagstiftningens sociala syfte knappast motiverar något tvångsingrepp mot de härskande fastigheternas ägare, får lagbudet i kommitténs förslag sin riktning jämväl mot dem. Om man häri bör se ett utslag av en önskan hos kommittén att tillvarataga även andra intressen än de sociala, må lämnas osagt, men faktiskt framträder en sådan lag som den kommittén föreslår såsom grundad mest på intresset för fastigheternas lämplighet, alltså en näringspolitisk synpunkt av

samma art som den, vilken ligger till grund för 7 a § servitutslagen. Man måste då antaga, att lagen ägde dubbelsidigt tvingande natur, så att de härskande fastigheternas ägare ej skulle kunna med laga verkan avstå från den förmån, som lagen i allmänhet skulle medföra för dem, och avtal om servitutets upphörande således också skulle vara ogiltigt. Skulle ersättningen för förlängningen gäldas av den härskande fastighetens ägare, lär han icke böra vara bunden av lagbudet. Men även förutsatt, att ersättningsfrågan ordnas på annat sätt, så är ju icke alldeles uteslutet, att en dylik bundenhet innebär att han tvingas till prestationer, nämligen om enligt servitutets innehåll gottgörelsen för förmånen skall utgå periodiskt eller eljest bestämmas efter en norm, som gör dess storlek direkt beroende av servitutets giltighetstid. Måhända borde sådana fall helt undantagas från förevarande lagstiftning. De sakkunniga tro emellertid, att man icke behöver för den tänkbara möjligheten att dylika fall förekomma göra något särskilt förbehåll för deras vidkommande. Antagligt är, att servitutets förlängning även här skulle innebära en förmån för den härskande fastighetens ägare, och fallet kan icke helt likställas med att utan hans medgivande påläggas honom sådan ersättningskyldighet, som förut nämnts. Men att helt utesluta möjligheten att genom avtal bringa servitutet att upphöra synes för strängt, ändå att fråga ej är om någon ny motprestation för dess utövande och att förlängningen ej skulle avse mer än ett visst antal år. En motsvarighet till reglerna i 7 a § servitutslagen synes här vara lämplig.

Att kunna undgå besväret med och kostnaden för individuell prövning av fallen är naturligtvis i och för sig en fördel. Den reduceras väl något, om dock ersättning för intrånget skall utgå, ty frågan härom och bestämningen av ersättningsbeloppet måste ju i händelse av tvist kräva ett prövningsförfarande. Men godvillig uppgörelse av hela saken kan med mycket större sannolikhet påräknas, om själva rätten till förlängning på skäliga villkor är klar.

Emellertid är förtjänsten av systemet att verkställa förlängningen direkt genom lag icke inskränkt till besparing av kostnader och besvär. Den ligger enligt de sakkunnigas mening framför allt däri, att man såmedelst icke behöver göra saken beroende av initiativ från ägarna av de härskande fastigheterna och stadga preklusionstider för detta initiativ. Betänker man de förhållanden, under vilka de flesta av dessa fastighetsägare leva, så kan förutses, att de i stor omfattning skulle sakna förmåga att i tid inskrida med de nödiga åtgärderna för tillvaratagande av den rätt, lagstiftaren velat ge dem. Just i de fall, för vilka lagstiftningen är mest behövlig, skulle nog dess syfte ofta gå om intet av nu angiven orsak.

Sveriges lantbruksförbund har anfört.

Förbundet hyser i likhet med norrlandskommittén den uppfattningen, att en avveckling av skogsfångs- och mulbetesservituten principiellt bör eftersträvas. Huruvida denna avveckling bör ske enligt regler, liknande dem som jorddelningslagen för närvarande stadgar för utbrytning av servitut — varvid dock viss omarbetning av dessa bestämmelser i syfte att befrämja dylik utbrytning torde bli nödvändig — eller om den bör ske i samband med den yttre rationalisering av de ofullständiga jordbruket, som kan väntas bli en följd av 1942 års jordbrukskommittés förslag till riktlinjer för den framtida jordbrukspolitiken, eller i någon annan form, är en fråga, som förbundet i detta sammanhang icke anser sig böra behandla. Av norrlandskommitténs skrivelse synes framgå, att kommittén överväger förslag till åtgärder i syfte att underlätta servitutens avveckling. Vilka resultat kommittén i detta avseende än kan komma till, så står det fast, att behov nu föreligger av åtgärder

för att förebygga de skadliga följderna av att tidsbegränsade skogsservitut utlöpa, innan de fastigheter, till vilkas förmån de gälla, fått sina skogsfångs- och betesförhållanden tillfredsställande ordnade på annat sätt. Förbundet finner den av kommittén föreslagna förlängningen vara en lämplig anordning i detta syfte.

Riksförbundet landsbygdens folk har yttrat.

Med hänsyn till de tidsbegränsade servitutens stora betydelse för de härskande fastigheterna måste det anses nödvändigt, att någon form av ingripande sker från statens sida. Detta icke minst därför att, som framgår av den av utredningsmannen verkställda inventeringen, servituten äro koncentrerade till vissa bygder och att ett upphörande av servituten komme att påverka hela bygdebefolkningens ekonomiska standard. Ser man frågan mot bakgrunden av de förhållanden, under vilka servituten tillkommit, motiverar även detta ett ingripande. Vid bedömning av frågan, under vilken form ett ingripande bör ske, är förbundet av den uppfattningen, att utredningsmannens förslag anger en lösning, som i princip bör vara godtagbar av såväl den härskande som den tjänande fastigheten. De invändningar, som reservanterna rest mot förslaget, anser förbundet icke jäva denna uppfattning.

Norrlandskommittén har emellertid ifrågasatt, huruvida denna fråga om tidsbegränsade servituts utvidgning bör ses fristående eller sammankopplas med de planer, som utformats av 1942 års jordbrukskommitté. Med hänsyn till att större åtgärder än situationen nödvändigtvis kräver icke böra företagas, har denna erinring sitt berättigande. Det kan naturligtvis i många fall hända, att de norrländska jordbruken bliva föremål för viss nyarran- dering. Genom sammanslagning eller omskiftning kan då en del tidsbegrän- sade servitut saklöst bortfalla. Under avvaktan på konsekvenserna av jord- brukskommitténs förslag förefaller det därför som om norrlandskommitténs förslag om en förlängning av de tidsbegränsade servituten till en viss tid- punkt vore i den nuvarande situationen mest lämpligt. En sådan förläng- ning av servituten bör emellertid förknippas med det bestämda uttalandet, att den innebär ett uppskov med frågans slutgiltiga avgörande, ty sannolikheten talar för att även efter nämnda tidpunkt en del fastigheter kvarstå, för vilka ett fortsatt mulbetes- och skogsfångsservitut är en livsbetingelse.

Sveriges skogsägareförbund har gjort följande uttalande.

Förbundet anser i likhet med norrlandskommittén, att servitut till skogs- fång och i all synnerhet till skogsbete vanligen är ett otillfredsställande sätt för fastigheternas försörjning med dessa nyttigheter. Utnyttjandet av rättig- heter å annans mark leder ofta till ovarsamhet och onödig skadegörelse. Den härskande fastighetens ägare har intet ekonomiskt intresse av att rät- tigheterna nyttjas så, att tungan för den tjänande fastigheten blir så litet kännbar som möjligt. Erfarenheten har även visat, att sådana servitut kun- na innebära allvarliga olägenheter för de belastade fastigheterna. Det kan därför ofta tänkas vara lämpligt, att servituten avlösas vid den förestående rationaliseringen av jordbruken. Förbundet anser i likhet med kommittén, att det under sådana förhållanden är olämpligt att nu tvångsvis överföra de tidsbegränsade servituten till beständiga. Det får befaras, att en sådan åtgärd skulle försvåra det framtida rationaliseringsarbetet. Förbundet delar emellertid även kommitténs mening, att det kan innebära allvarliga olägen- heter, att de fastigheter, till vilkas förmån tidsbegränsade, snart utlöpande servitut gälla, plötsligt bliva berövade dessa rättigheter i och med servitutens utgång. Förbundet biträder därför kommitténs förslag om en provisorisk förlängning av servituten.

Norrländska ägostyckningsinnehavarnas riksförbund har yttrat, att såsom av utredningsmannen och norrlandskommittén framhållits ägarna av fastigheter med tidsbegränsade servitut i många fall skulle vid servitutens upphörande ställas inför svårigheter, som ej kunde bemästras. Den riktiga lösningen av förevarande problem syntes förbundet vara, att dessa servitut liksom även de för all framtid gällande servituten utbrötes från de tjänande fastigheterna och, där detta låte sig göra, utlades på marken intill de härskande. Emellertid hade problemet på grund av de rationaliseringsåtgärder, som inom de närmaste åren vore att förvänta, kommit i ett helt nytt läge. Vid sådant förhållande förefölle det lämpligaste vara, att de tidsbegränsade servituten förlängdes i avvaktan på beslut om dylika åtgärder.

Beträffande den tidrymd, under vilken enligt norrlandskommitténs förslag de tidsbegränsade servituten skulle förlängas, har i en del yttranden uttalats tvekan.

Lantmäteristyrelsen har framhållit, att tiden för förlängningen borde väljas så, att en ny förlängning icke behövde komma i fråga och det väntade rationaliseringsarbetet icke behövde göras ryckigt på det sätt, att här och där åtgärder måste insättas, där servitutstider vore nära att gå ut. Tiden borde därför ej tilltagas för kort. Då åtgärden ändock måste vidtagas, förefölle betydelsen för den tjänande fastigheten bliva föga beroende av om förlängningen skedde för några få år mer eller mindre. Med hänsyn härtill syntes tidpunkten lämpligen böra bestämmas till den 1 januari 1960.

Av *egnahemsstyrelsen* har på enahanda skäl som de av lantmäteristyrelsen anförda ifrågasatts en förlängning minst till den 1 januari 1960.

Gävleborgs läns hushållningssällskap har anmärkt, att det syntes sannolikt att man intill den av norrlandskommittén föreslagna tidpunkten den 1 januari 1955 ej skulle ha ens tillnärmelsevis hunnit förverkliga de åtgärder med avseende å den allmänna jordbrukspolitiken och fastighetsbildningen, som ansåges behövlige. Hushållningssällskapet har emellertid tillagt, att man likväl torde kunna förvänta att vid nämnda tidpunkt en bättre överblick av läget på ifrågavarande område skulle stå att erhålla än för närvarande vore fallet.

Liknande uttalanden ha gjorts av *jordbrukskommissionerna i Västerbottens och Norrbottens län* samt av *Svenska grov- och flottningsarbetareförbundet*.

Fastighetsbildningssakkunniga ha framhållit, att medan en förlängning utan tidsbegränsning skulle automatiskt reglera förhållandena intill dess den allmänna fastighetsrationaliseringen genomfördes, en förlängning till den 1 januari 1955, såsom norrlandskommittén ock förutsett, kunde visa sig otillräcklig som ett provisorium för tiden tills rationaliseringen kunde äga rum. Man skulle i så fall snart ånyo ställas inför samma situation som den närvarande men skulle — även om kommitténs förslag nu antoges — icke utan vidare kunna efter samma metod ytterligare förlänga servitutens giltighetstid. Kommittéförslaget byggde nämligen väsentligen på att det däri angivna maxi-

mum för tiden av den tvångsmässiga åtgärdens verkningar iakttoges. Realiserandet av kommitténs förslag innebure sålunda blott ett tillfälligt uppskov med frågan på några år med risk för att den därefter behövde lösas genom ett nytt provisorium och detta av annan art än det kommittén föresloge. Men motsvarande gällde icke i allo varje till tiden begränsad förlängning. Med vissa ändringar i kommittéförslaget, vilka närmast hänförde sig till ersättningsfrågan, skulle framdeles ett förnyande av proceduren i nödfall kunna ske efter enahanda metod. Och risken att ett nytt provisorium över huvud skulle bliva behövt kunde nedbringas genom att tidsfristen tilltoges något större än i kommittéförslaget, t. ex. så att förlängningen avsåge tiden till 1960 i stället för 1955.

Av *Riksförbundet landsbyggdens folk* har uttalats, att förbundet funne det tveksamt, huruvida man skulle stanna vid tidpunkten den 1 januari 1955. Det torde dröja något eller några år, innan de jordbrukspolitiska linjerna i detalj utformats, och dessutom komme det att dröja åtskilliga år, innan de i praktiken finge en tillräckligt omfattande tillämpning. Med hänsyn därtill funne förbundet tidpunkten den 1 januari 1955 väl knappt tilltagen. Situationen syntes knappast kunna sakligt överblickas förrän fram emot 1960.

Såsom förut framhållits ha från flera håll uttalats betänkligheter i fråga om norrlandskommitténs förslag, att förlängningen av de tidsbegränsade servituterna skulle ske utan vederlag. I vissa yttranden har berörda förslag uttryckligen avstyrkts.

Kammarkollegiet har i denna del andragit.

Vad norrlandskommittén rörande ersättningsfrågan anfört och föreslagit synes kollegiet otillfredsställande. De omständigheterna, att den föreslagna åtgärden benämnes en »förlängning» av giltighetstiden för nu löpande servitutsavtal och att avtalens giltighetstid måhända mera berott på tillfälligheter än något bestämt intresse för de tjänande fastigheterna, böra ej få undanskymma det förhållandet, att det är fråga om ett tvångsvis tillskapande av skyldigheter av civilrättslig natur utan att något vederlag i princip är avsett att lämnas. En lagstiftning av sådan art kan ej stå i överensstämmelse med gällande rättsgrundsatser. Den borde därför, synes det kollegiet, kompletteras med bestämmelser om att den tjänande fastighetens ägare bör beredas möjlighet att få sina anspråk på ersättning prövade av domstol.

Kollegiet har — under framhållande av att ersättningsfrågan lämpligen borde kunna av domstolen upptagas till avgörande i samband med den av kollegiet föreslagna prövningen av fråga om förändrat innehåll för servitut — ytterligare anfört följande.

Med hänsyn till de särskilda omständigheterna synes ersättningen kunna begränsas till ett belopp, som varken överstiger den nytta, som den härskande fastigheten har av servitutet, eller den skada, som den tjänande fastigheten lider av detsamma. Ersättningen bör bestämmas till ett engångsbelopp, beräknat efter summan av de årliga värdena av nyttan eller skadan, diskonterade till nuvärde efter i lagen angiven grund. För det utdömda ersättningsbeloppet bör legal förmånsrätt erhållas i den härskande fastigheten såsom för ogulden köpeskilling.

Statsbidrag bör kunna utgå till den härskande fastighetens ägare med skäligt belopp enligt prövning av förslagsvis vederbörande egnahemsnämnd.

Det synes antagligt att, då det gäller servitut, som endast representera en ringa belastning å den tjänande fastigheten eller som förlängas endast för en kort tid, ersättning icke kommer att begäras. Det förefaller därför icke sannolikt, att domstolarna komma att besväras med ersättningsfrågor av bagatellartad beskaffenhet.

Lantmäteristyrelsen har yttrat.

Väl kan det vara så, att förlängningen av servituten i många fall torde kunna ske utan nämnvärd eller i allt fall ersättningsgill ekonomisk förlust för den tjänande fastighetens ägare. Detta utesluter icke, att i vissa fall olägenheterna av förlängningen för fastighetens ägare kunna vara sådana, att ersättning till honom bör utgå. Styrelsen håller före, att man näppeligen kan genomföra tvångsförlängningen utan att möjligheterna för ägarna till de tjänande fastigheterna att erhålla ersättning för förmögenhetsförlust hållas öppna. Ersättning för dylik skada torde emellertid böra göras beroende av ansökning i varje särskilt fall och inom viss kort tid efter det förlängningen trätt i kraft. Karaktären av saken torde anses innebära, att ersättningen beroende av behovsprövning bör utgå av statsmedel.

Av *egnahemsstyrelsen* har gjorts följande uttalande.

Norrlandskommitténs förslag, att förlängningen av servituten skall ske utan att i regel särskild ersättning utgår till de servitutsbelastade fastigheternas ägare, kan styrelsen icke biträda. Även om ifrågavarande servitut i många fall icke vålla den tjänande fastighetens ägare någon nämnvärd olägenhet och denne måhända därför ej heller gör anspråk på någon ersättning, torde dock av principiella skäl möjligheten att söka och erhålla ersättning böra generellt stå öppen; sådan tvångsvis genomförd förlängning, varom här är fråga, läser i sak vara jämförlig med expropriation. För att vinna en koncentrerad och enhetlig behandling av dylika ersättningsärenden synes det emellertid kunna vara lämpligt med en preklusionsregel, exempelvis av innehåll, att anspråk på ersättning skall anmälas inom ett år efter det lagen om förlängning av servituten trätt i kraft. I vilken ordning dylika ersättningsfrågor böra prövas undandraget sig styrelsens närmare bedömande; möjligen synes inrättandet av sådana särskilda nämnder, som av utredningsmannen föreslagits, vara den lämpligaste utvägen. Därest statsmakterna anvisa medel för beviljande av statsbidrag åt sådan ägare av servitutsberättigad fastighet, som därav finnes vara i behov för gäldande av fastställt ersättningsbelopp, torde uppdraget att pröva ansökningar om och bevilja dylika statsbidrag kunna lämpligen anförtros åt egnahemsorganisationen.

Jämväl *Västernorrlands läns hushållningssällskap* har förordat en annan lösning av vederlagsfrågan än den av norrlandskommittén föreslagna. Hushållningssällskapet har anfört.

Norrlandskommitténs förslag är enkelt, och då flertalet ägare av servitutsbelastade fastigheter varken torde kunna eller vilja begära understöd, skulle förfaringssättet otvivelaktigt komma att medföra relativt små utgifter för statsverket. Det kan emellertid starkt ifrågasättas, om nämnda synpunkter samt förhållandena vid bestämmandet av tiden för servitutens varaktighet utgöra tillräckliga skäl för att — i flertalet fall utan ersättning — expropriera vissa nyttigheter, låt vara att det sker till förmån för den i regel ekonomiskt

svagare parten. Hushållningssällskapet är visserligen av den uppfattningen, att den svagare parten bör hjälpas, något som dock bör ske på sätt, som kan inrymmas inom den i vårt land allmänt gängse rättsuppfattningen. De ytterligare kostnader, som i följd härav skulle komma att åbelöpa statsverket, bliva icke särskilt stora.

Hushållningssällskapet håller alltså före, att statsunderstöd bör utgå till servitutstagare, som därav äro i behov, för att dessa skola kunna lämna skälig årlig avgäld för statligt föreskriven förlängning av här avsedda servitut. Om detta system vid närmare utredning skulle visa sig svårrealiserbart, vill hushållningssällskapet såom ett andra alternativ föreslå, att skäligt årligt statsbidrag beviljas samtliga servitutsgivare, som efter ansökning prövas vara berättigade därtill.

Ytterligare har *egnahemsnämnden i Jämtlands län*, i vars yttrande *jordbrukskommissionen i länet* instämt, förklarat sig anse skäligt, att ersättning utginge till den tjänande fastigheten. Ersättningen torde i många fall kunna fastställas summariskt. Värdering genom särskild nämnd syntes behöva tillgripas endast i speciella fall, där ersättningarna beräknades komma att belöpa sig å större summor.

Fastighetsbildningssakkunniga ha beträffande frågan om ersättning anmärkt, att även om man skulle åtnöjas med en förlängning till den 1 januari 1955, ingreppet dock ingalunda kunde antagas alltid vara av rent bagatellartad karaktär. Den rättsliga regleringen syntes därför icke kunna, såsom norrlandskommittén föreslagit, förenklas ända därhän, att ingreppet skulle genomföras utan att någon rätt till ersättning tillerkändes vederbörande jordägare. För de sakkunniga syntes klart, att även i kommitténs förslag i själva verket vore fråga om ett med expropriation jämställbart ingrepp och att den lag, som sanktionerade åtgärden, tillika måste stadga rätt till ersättning åt den tjänande fastighetens ägare för honom genom ingreppet tillskyndad förmögenhetsförlust. En annan sak vore, att det icke vore självfallet att tvångsmässig förlängning på viss tid alltid måste antagas förorsaka åtminstone någon skada.

Vidare ha de sakkunniga anfört.

Möjligheten att förmögenhetsskada skulle uppstå för inteckningshavare eller andra innehavare av sekundära rättigheter till den tjänande fastigheten beror närmast på frågan, var i förmånsrättsordningen servitutet skulle placeras efter förlängningen. Man har här att välja mellan att låta det, såsom en genom expropriation tillskapad rätt, gå före alla andra rättigheter till fastigheten eller låta det bibehålla sin gamla plats i förmånsrättsordningen eller tillerkänna det förmånsrätt blott såsom hade det förlängts genom avtal mellan vederbörande fastighetsägare. De sakkunniga förmena, att risken för att de servitut, varom här är fråga, skulle gå förlorade på grund av konkurrens med andra sekundära rättigheter till fastigheterna är mycket liten och att lagstiftningens syfte kan bliva tillräckligt tillgodosett, även om servitutsrätten i fortsättningen ej får bättre förmånsrätt än om förlängningen skett medelst avtal mellan fastighetsägarna. Med de sakkunnigas sålunda angivna ståndpunkt skulle tvångs-ingreppet icke komma att rikta sig mot annan rätt till den tjänande fastigheten än äganderätten, och i lagstiftningsärendet skulle man icke behöva räkna med andra pretenderer på ersättning än denna fastighets ägare.

Av samma skäl, som tala mot att göra förlängningen av giltighetstiden beroende av initiativ från den servitutsberättigades sida, synes ej heller rättigheten böra kunna gå förlorad genom hans underlåtenhet att taga initiativ till att få ersättningsbeloppet bestämt eller att, om så redan skett, erlagga beloppet. De för expropriation gällande metoderna synas sålunda här icke kunna tillämpas å formerna, utan i stället skulle initiativet till ersättningsfrågans ordnande få utgå från den, som kräver ersättning. Härför kan ock åberopas vad förut anförts om att det icke är självfallet, att förlängningen föranleder ersättningsgill förlust. Även där så är händelsen torde ej sällan inträffa, att den ersättningsberättigade, som ju ofta är ägare av stora skogsfastigheter, finner den ersättning, som kan påräknas, för obetydlig för att han skall gitta framställa något krav.

För den servitutsberättigade torde däremot i de flesta fall nästan varje betalning, som han måste verkställa för att få servitutet förlängt, bliva kännbar, och om beloppet når en efter allmänna begrepp avsevärd storlek, skall det ej sällan vara så svårt för honom att komma ut därmed, att fara är att han är föga betjänt av hela stödaktionen. Det kan då frågas, huruvida man icke även här kunde generalisera, så att staten inträder i stället för de servitutsberättigade såsom den, mot vilken kravet skulle riktas. Någon enskild kan i detta fall icke bliva lidande på en dylik förenkling, och det är att förmoda, att vad staten kunde inbespara genom prövning av de servitutsberättigades behov av bidrag i varje särskilt fall skulle bliva så pass ringa, att upprätthållande av satsen att ersättningsskyldigheten dock i första hand låge å enskilda fastighetsägare skulle vara av betydelse mest ur formell synpunkt. Någon orimlighet ligger för övrigt icke heller principiellt sett i att staten, vars intresse av saken ytterst är grunden till att tvångsingrepp må anses befogat, även påtager sig skyldigheten att gälda ersättning för ingreppet, oavsett att tillika enskilda fastighetsägare profitera därav och utan hänsyn till deras personliga ekonomi. En sådan lösning kanske till och med borde betecknas som den naturligeste, om ingreppet genomföres direkt av lagstiftaren och sålunda utan förmedling av enskilt initiativ i de särskilda fallen.

I anslutning till vad sålunda yttrats ha de sakkunniga sammanfattningsvis anført följande.

De sakkunniga vilja förorda en lösning av den föreliggande lagstiftningsfrågan efter de linjer, kommittén föreslagit, dock med förbehåll dels att kungörelsen om statsunderstöd utbytes mot ett stadgande i själva lagen av innebörd att, i den mån förlängningen tillskyndar den tjänande fastighetens ägare skada, ersättning därför skall utgå av statsmedel, dels ock att det utmärkes, att servitutens läge i förmånsrättsordningen skall bedömas, som om förlängningen ägt rum genom avtal, och att, beträffande frågan om möjlighet att bringa servitut att upphöra genom avtal, 7 a § servitutslagen skall äga motsvarande tillämpning. Här må ock erinras om de sakkunnigas förut uttalade mening om lämpligheten av att förlängningen sker på något längre tid än till den 1 januari 1955. Bestämmelse om ersättningsrätt behöver naturligtvis kompletteras med en anvisning till vem, den som vill kräva ersättning har att vända sig, och inom vilken tid det skall ske. Egnahemsnämnden kan måhända lämpligen företräda staten såsom kontrahent vid godvillig uppgörelse och som part, därest det kommer till tvist. Tveksamt är, huruvida någon speciell domstol behöver inrättas för dylika tvister eller om det må anses tillräckligt med ett av allmänna medel bekostat objektivt värderingsförfarande under processen vid allmän underrätt (ev. ägodelningsrätt).

Skogsstyrelsen har, liksom ock *Norrlands skogsvårdsförbund*, framhållit såsom önskvärdt, att ett närmare klarläggande av de i samband med servitutsförlängningarna uppkommande ersättningsfrågorna komme till stånd.

Jordbrukskommissionen i Västerbottens län har förklarat sig vara betänksam beträffande frågan, huruvida förlängning skulle ske utan ersättning till den, som belastades av servitutet. Den korta förlängning, som föreslagits av norrlandskommittén, syntes dock — såsom även framhållits av kommittén — icke komma att innebära någon avsevärd belastning.

Sveriges skogsägareförbund har ansett sig kunna endast med tvekan tillstyrka förslaget om att servitutsförlängning skulle ske utan vederlag till de belastade fastigheterna. Principiellt vore ett sådant förfarande helt förkastligt. Då emellertid beräkandet och fastställandet av ersättningarnas storlek ävensom utdelningen av ersättningsbeloppen skulle bliva ett mycket arbetskrävande och tidsödande förfarande, som måste fordra en stor och dyrbar apparat, ville förbundet av praktiska lämplighetsskäl godtaga förslaget.

Om sålunda från flera håll norrlandskommitténs förslag, att förlängningen av servituten skulle åvägabringas utan att ersättning därför utginge, blivit föremål för gensagor, har å andra sidan i ett yttrande, nämligen det av *hushållningssällskapet i Västerbottens län* avgivna, ifrågasatts, om det vore behöfligt att, såsom kommittén förordat, bereda ägare av tjänande fastighet möjlighet att i särskilda fall undfå gottgörelse av statsmedel för servitutsförlängning. Hushållningssällskapet har anfört följande.

Hushållningssällskapet delar kommitténs uppfattning, att den föreslagna relativt obetydliga förlängningen av giltighetstiden bör kunna genomföras utan att särskild ersättning skall behöva utgå till de tjänande fastigheternas ägare. Kommittén har likväl utgått ifrån, att fall kunna förekomma, då en fastighet tynges av servitut i sådan omfattning, att tillgången på skog för eget behov äventyras därav, och ansett, att det i sådana fall borde finnas möjlighet för fastigheternas ägare att erhålla understöd av statsmedel för den förlust, som möjligen kan uppstå. Enligt hushållningssällskapets mening torde sådana fall bliva ytterligt sällsynta, då som regel de tjänande fastigheterna innehavas av skogsbolag eller med dem jämställda. Om likväl statsbidrag skulle komma att utgå för här ifrågavarande ändamål, torde dessa bidrag böra förbehållas ägare av servitutsbelastade fastigheter, vilka själva hebo och bruka fastigheterna och som lida allvarligt intrång i sin rätt att utnyttja fastigheterna på grund av förlängning av servitutsrätten.

Mot norrlandskommitténs förslag att endast de servitut, som gällde för en tid av tjugu år eller däröver eller för fastighetsägarens livstid, skulle förlängas, ha i ett par yttranden erinringar framställts.

Norrländska ägostyckningsinnehavarnas riksförbund har såsom sin mening uttalat, att alla tidsbegränsade servitut utan undantag borde falla under den blivande lagstiftningen.

Av *Riksförbundet landsbygdens folk* har i förevarande hänseende anförts följande.

Förbundet kan icke godtaga norrlandskommitténs förslag om att från förlängningen skola undantagas de servitut, som ha en giltighetstid understi-

gande tjugu år. En stor del av dessa servitut avse i verkligheten icke vad man skäligen kan kalla för tillfälliga behov. Tidsgränsen kan därför lämpligen sättas till tio à tolv år. Man kan dock tänka sig att göra ett tillägg till en sådan kortare begränsning på så sätt, att dessutom undantagas sådana servitut, som avse visst ändamål, vilket senare verkligen uppfyllts.

Ett uttalande av annan innebörd än de båda nu återgivna har gjorts av *lantmäteristyrelsen*. Under betonande av det befogade i den av norrlandskommittén föreslagna regeln, att servitut av mera tillfällig art ej borde med stöd av den ifrågasatta lagstiftningen kunna förlängas, har styrelsen såsom sin mening framhållit, att mot den av kommittén förordade tiden invändning ej syntes böra göras, eftersom, såvitt styrelsen kunnat inhämta, de flesta servituten i fråga torde vara bestämda till tjugu år eller mera.

Departementschefen.

Såsom framgår av utredningen finnas i Norrland talrika skogsfångs- och mulbetesservitut, vilkas giltighetstid är inskränkt till ett visst antal år eller till servitutsinnehavarens livstid. Dessa servitut ha till största delen bildats i slutet av förra och början av detta århundrade i samband med ägostyckningar å de stora trävarubolagens fastigheter eller i anslutning till försäljningar av avsöndrade lägenheter. Eftersom tiden för servitutens bestånd synnerligen ofta bestämts till femtio år, komma inom en nära framtid många av servituten att förfalla. Ägarna av de fastigheter, till vilkas förmån servituten gälla, befinna sig i allmänhet i mycket knappa ekonomiska omständigheter. Servitutens upphörande skulle därför få till följd, att dessa fastighetsägars redan nu bekymmersamma ställning ytterligare förvärrades. I likhet med utredningsmannen och norrlandskommittén anser jag under sådana förhållanden påkallat, att åtgärder för att trygga fastighetsägarnas behov av de nyttigheter, servituten avse, nu komma till stånd.

Närmast till hands skulle måhända ligga att genom en lagstiftning göra det möjligt att med erforderlig skogs- och betesmark komplettera sådana servitutsberättigade fastigheter, som för sitt bestånd nu äro och framdeles kunna förväntas bliva i behov av skogsprodukter och bete. Emellertid skulle, såsom av utredningsmannen framhållits, en lagstiftning av antytt innehåll innebära, att de tidsbegränsade servituten finge en avsevärt förmånligare ställning än den, som de för alltid bestående servituten jämlikt gällande lagregler intaga. En dylik lösning av problemet synes i betraktande härav icke böra ifrågakomma. Enligt min mening synes man för närvarande böra begränsa sig till att — såsom jämväl av utredningsmannen och kommittén förordats — förlänga tiden för de ifrågavarande servitutens bestånd.

Utredningsmannen och kommittén ha emellertid utformat sina förslag till en sådan lagstiftning på olika sätt. Utredningsmannen har föreslagit, att de till tiden inskränkta servituten skulle förlängas att gälla för alltid. Förlängningen skulle, då överenskommelse därom icke kunde träffas, åväga-

bringas genom ett förenklat expropriationsförfarande. Genom särskild prövning skulle för varje fall servitutets betydelse för den härskande fastigheten och dess inverkan å den tjänande konstateras, och därest förlängning av servitutets giltighetstid ansåges böra äga rum, skulle ersättning för förlängningen fastställas att utgå till dem, som därtill vore berättigade. Till gäldandet av denna ersättning skulle den härskande fastighetens ägare kunna erhålla bidrag av statsmedel. Möjlighet att erhålla dylikt bidrag skulle föreligga jämväl för den händelse servitutsförlängning kommit till stånd på frivillighetens väg. Enligt kommitténs förslag åter skulle förlängningen avse endast en relativt kort tidrymd och genomföras direkt genom föreskrift i lag. För förlängningen skulle i princip intet vederlag utgå. Ägare av servitutsbelastad fastighet skulle dock, då särskilt skäl därtill föranledde, i anledning av förlängningen kunna komma i åtnjutande av understöd med skäligt belopp. Sådant understöd skulle helt bestridas av allmänna medel.

Ett godtagande av utredningsmannens förslag skulle otvivelaktigt medföra vissa fördelar. Därigenom skulle först och främst trygghet för framtiden med avseende å möjligheten att erhålla tillgång till skogsprodukter och bete tillskapas för ägarna av de fastigheter, om vilka här är fråga. Vidare skulle på grund av den individuella prövning, varje servitutsförhållande komma att underkastas, förlängning av servitutstid icke behöva förekomma i andra fall än sådana, där förlängningen vore erforderlig för den härskande fastigheten och ej alltför oläglig för den tjänande. Ytterligare skulle efter avvägbragt servitutsförlängning bliva möjligt att, där så finnes lämpligt, lokalisera ett servitut, för vars begagnande visst ställe ej blivit bestämt, eller ersätta ett servitut med äganderätt till mark, som svarade mot servitutsförmånerna.

Dessa fördelar kunna däremot icke vinnas, därest det av norrlandskommittén framlagda förslaget godtages. Detta förslag grundas på den uppfattningen, att en avveckling av skogsservituten, vare sig dessa till tiden äro begränsade eller obegränsade, bör eftersträvas, ävensom på farhågor för att en blivande rationalisering av jordbruket i dessa trakter skulle kunna försvåras, därest de tidsbegränsade servituten förlängdes att gälla för all framtid. Det lär icke kunna förnekas, att berörda farhågor äga fog för sig. I detta sammanhang synes också böra beaktas, att det, såsom i en del yttranden antytts, i samband med rationaliseringens genomförande torde bliva möjligt att i icke obetydlig utsträckning förverkliga vad i nu förevarande hänseende ytterst eftersträvas. Med hänsyn till nu angivna omständigheter förefaller mig en förlängning av de ifrågavarande servitutens giltighetstider under en lämpligt avpassad tidrymd vara att föredraga framför servitutens omändrande till servitut utan tidsbegränsning.

I vissa yttranden har anmärkts, att den tid för förlängningen, som av norrlandskommittén förordats, vore väl knappt tilltagen. Jämväl enligt min mening bör, till undvikande av att förnyad förlängning skall behöva tillgripas, berörda tid något utökas. Jag ansluter mig härutinnan till deras mening, som ansett tiden böra utsträckas till den 1 januari 1960.

Förlängningen synes, såsom norrlandskommittén föreslagit, böra genomföras generell.

Bland de hörda myndigheterna och sammanslutningarna ha meningarna varit delade därom, huruvida ersättning för det tvångsingrepp, som den föreslagna servitutsförlängningen innebär, bör utgå eller icke. Därest man — såsom enligt min uppfattning är riktigt — i likhet med fastighetsbildnings-sakkunniga anser, att ett jämlikt lagstiftningen till tiden förlängt servitut i avseende å förmånsrätten ej bör äga bättre rätt än om förlängningen skett genom avtal, blir förevarande spörsmål inskränkt till att gälla allenast frågan, om ersättning till ägaren av den servitutsbelastade fastigheten bör utgå eller ej.

Enligt norrlandskommitténs förslag skulle ersättning för förlust eller skada, som tillskyndas ägaren av den tjänande fastigheten i anledning av servitutsförlängningen, icke utgå. En bestämmelse av dylik innebörd kan givetvis ingiva principiella betänkligheter med hänsyn till hittills gällande regler för liknande fall. Jag anser mig emellertid i betraktande av vad i ärendet förekommit kunna förorda en begränsning av rätten för den tjänande fastighetens ägare till ersättning till att avse de fall, då förlängningen medför märklig olägenhet för hans fastighet.

Såsom utredningsmannen framhållit torde det vara principiellt riktigt, att den ersättning för servitutsförlängning, som finnes böra utgå, skall gäldas av ägaren av den fastighet, till vars förmån förlängningen sker. Med hänsyn till den ekonomiska ställning, de servitutsberättigade fastigheternas ägare i regel intaga, torde det emellertid bliva nödvändigt, att staten för ändamålet lämnar bidrag av allmänna medel. Till denna fråga återkommer jag i det följande.

Vidkommande spörsmålet, vem som skall fastställa huruvida förutsättning för utbekommande av ersättning är för handen och, där så finnes vara förhållandet, jämväl bestämma det belopp, vartill ersättningen bör skattas, synes avgörandet härutinnan böra överlämnas åt skiljemän. Skiljemannaförfarandet lärer kunna anordnas i huvudsaklig överensstämmelse med de regler, som av utredningsmannen uppställts beträffande den med hans lagförslag avsedda nämnden. Sålunda torde nämnd böra tillsättas för område, som Kungl. Maj:t bestämmer, och utseendet av ledamöter i nämnden uppdragas åt Kungl. Maj:t. Jag utgår härvid från att vid valet av ledamöter i möjligaste mån beaktas de olika intressen, som beröras av ifrågavarande åtgärder. Anspråk på ersättning torde böra väckas inom viss kortare tid efter det servitutsförlängningen trätt i kraft. Tiden synes kunna bestämmas till ett år. Underlåtenhet att iakttaga tiden för talans anhängiggörande lärer böra medföra den påföljd, att rätten till ersättning går förlorad. För förfarandet inför nämnden synas föreskrifterna i gällande lag om skiljemän i tillämpliga delar böra lända till efterrättelse, och nämndens beslut torde ej böra få överklagas. Gottgörelse till nämndens ledamöter för deras arbete och omkostnader bör utgå av allmänna medel enligt av Kungl. Maj:t fastställda grunder.

Beträffande frågan, vilka tidsbegränsade servitut som genom lagstiftningen böra förlängas, har norrlandskommittén — i anslutning till den av utredningsmannen uttalade, otvivelaktigt riktiga åsikten, att där en fastighet innehåller servitut för tillgodoseende av ett rent tillfälligt behov förlängning av servitutstiden ej bör komma till stånd — ansett lämpligt, att från förlängning undantoges servitut med en giltighetstid understigande tjugu år. Det sålunda av kommittén föreslagna undantaget synes mig vara väl omfattande. Andra servitut än sådana, för vilka giltighetstiden utmätts kortare än femton år, böra enligt min mening icke uteslutas från förlängningen.

Av den undersökning rörande förekomsten av tidsbegränsade servitut, som av utredningsmannen företagits, framgår, att de tider, vilka bestämts för servitutens bestånd, ännu ej i större utsträckning utlupit. Berörda undersökning giver jämväl vid handen, att på vissa håll förekommer att servitut, vilka på grund av giltighetstidens utgång redan förfallit, det oaktat alltjämt få opåtal utövas. Det synes högeligen önskvärt, att den trygga ställning, som genom den nya lagstiftningen beredes innehavaren av ett ännu gällande servitut med inskränkt utövningstid, får åtnjutas även av den, som oaktat det honom tillkommande servitutet på senare tid förlorat sin giltighet fortfarande utnyttjar detsamma utan gensaga från den tjänande fastighetens ägare. Jag anser mig för den skull böra föreslå, att berörda lagstiftning erhåller tillämpning också å servitut, som visserligen utgått efter den 31 december 1939 men likväl ännu utövas.

Fastighetsbildningssakkunniga ha föreslagit, att vad i 7 a § servitutslagen stadgas beträffande möjlighet att bringa i lagrummet avsedda servitut att upphöra genom avtal skulle givas tillämplighet å servitut, som enligt den nu avsedda lagstiftningen blivit förlängt. De skäl, som av de sakkunniga i detta hänseende åberopats, finner jag välgrundade. Jag ansluter mig därför till förslaget.

I betraktande av att tiden för vissa servitut, om vilka här är fråga, i någon utsträckning börjat utgå, synes önskvärt, att den nu förordade lagstiftningen träder i kraft redan den 1 januari 1947.

Såsom förut framhållits befinna sig ägarna av de fastigheter, beträffande vilka förlängning av servitutstiden avses skola komma i fråga, vanligen i synnerligen knappa ekonomiska omständigheter. I sådant fall, då ersättning för förlängningen kommer att utgå, torde för den skull i regel den servitutsberättigade fastighetens ägare icke vara i stånd att av egna medel gälda ersättningen. Möjlighet att för bestridande av denna utgift erhålla statsbidrag synes därför böra stå honom till buds.

Vid uppställandet av regler angående beviljandet av statsbidrag synes det av utredningsmannen härom framlagda förslaget i stort sett kunna godtagas. Sålunda torde frågan, om och med vilket belopp bidrag skall utgå, böra göras beroende av vederbörande sökandes behov. Vidare lär handhavandet av bidragsverksamheten böra uppdragas åt egnahemsnämnderna. Därest ansökningen ej avser större del av ersättningsbeloppet än åttio procent, bör beslut

i ärendet få meddelas av nämnden, medan däremot ansökan om högre bidrag — vilket i vissa fall torde bliva erforderligt — synes böra hänskjutas till egnahemsstyrelsens avgörande.

Det är uppenbarligen svårt att nu kunna bilda sig någon mera bestämd uppfattning om i vilken grad statsbidrag kommer att begäras för ifrågavarande ändamål. Med hänsyn till de förhållandevis restriktiva bestämmelser, som, enligt vad jag förut förordat, böra gälla för erhållande av ersättning vid servitutsförlängning, synes man emellertid kunna utgå från att behovet av statsbidrag icke kommer att bliva av någon större omfattning. För ändamålet torde nu böra äskas ett särskilt anslag å tilläggsstat I till riksstaten för innevarande budgetår. Anslaget, som torde böra upptagas under benämningen Bidrag till gäldande av ersättning vid förlängning av vissa servitut, synes böra givas förslagsanslags natur och upptagas till ett belopp av 10 000 kronor. Från anslaget torde även kunna utgå kostnaderna för förenämnda skiljenämnd.

I enlighet med vad i det föregående anförts har jag inom jordbruksdepartementet låtit upprätta förslag till *lag om förlängning av tiden för vissa servitut*, vilket lagförslag torde såsom *Bilaga 1* få fogas vid detta protokoll. Erforderliga tillämpningsföreskrifter torde få meddelas av Kungl. Maj:t.

Föredraganden hemställer härefter, att lagrådets utlåtande över förenämnda lagförslag måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:
Benno Gårdsten.

Bilaga 1.

F ö r s l a g
till
L a g
om förlängning av tiden för vissa servitut.

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Är servitut, som innefattar rättighet till skogsfång eller mulbete och som gäller till förmån för fastighet inom Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens eller Norrbottens län, begränsat till viss tid, minst femton år, eller till fastighetsägarens livstid, och utgår giltighetstiden före den 1 januari 1960, skall servitutet likväl bestå intill nämnda dag.

Har på angivet sätt begränsad giltighetstid för sådant servitut utgått efter den 31 december 1939 men utövas det oaktat alltjämt den med servitutet avsedda rättigheten, skall ock servitutet gälla till den 1 januari 1960.

2 §.

Tillskyndas genom förlängningen av servitutstiden den av servitutet besvärade fastigheten märklig olägenhet, vare denna fastighets ägare berättigad till ersättning därför.

3 §.

Frågan om ersättning skall avgöras av särskild nämnd.

Nämnden skall bestå av tre ledamöter och tillsättas för område, som Konungen bestämmer. Ledamöterna, av vilka en tillika skall vara ordförande i nämnden, utses av Konungen. För ordföranden och envar av de övriga ledamöterna förordnas en suppleant.

Nämndens prövning av ersättningsfråga skall vid äventyr av talans förlust påkallas inom ett år från det förlängningen inträtt eller, i fall som avses i 1 § andra stycket, inom samma tid från det denna lag trätt i kraft.

Har inom nämnden var ledamot sin mening och kunna ej två meningar sammanjämkas, gälle ordförandens.

Mot nämndens beslut må talan icke föras.

4 §.

Ersättning till nämndens ordförande och övriga ledamöter skall utgå enligt de grunder, Konungen fastställer, och gäldas av allmänna medel.

5 §.

Av nämnden meddelat beslut gånge efter överexekutors förordnande i verkställighet lika som domstols laga kraftägande dom.

6 §.

Utöver vad i 3 och 4 §§ är stadgat skola beträffande nämnden bestämmelserna i lagen den 14 juni 1929 om skiljemän i tillämpliga delar gälla.

7 §.

Efter förlängningen av servitutstiden skall vad angår servitutets förhållande till annan särskild rätt till den av servitutet besvärade fastigheten så anses som hade förlängningen skett genom avtal.

Angående servitutets upphörande genom medgivande av ägaren av den fastighet, till vars förmån servitutet gäller, skall vad i 7 a § lagen den 14 juni 1907 om servitut stadgas lända till efterrättelse.

8 §.

Närmare föreskrifter rörande tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1947.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 10 oktober 1946.

Närvarande:

justitieråden LAWSKI,
GYLLENSWÄRD,
NISSEN,
regeringsrådet KUYLENSTIERNA.

Enligt lagrådet den 5 oktober 1946 tillhandakommet utdrag av protokoll över jordbruksärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 27 september 1946, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till *lag om förlängning av tiden för vissa servitut*.

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av häradshövdingen Åke Braunstein.

Förslaget föranledde följande yttranden:

1 §.

Justitierådet Nissen:

Förslaget innebär en generell förlängning av här avsedda servitut i den mån deras giltighetstid från början varit begränsad till viss tid, minst 15 år, eller till den servitutsberättigade fastighetens ägares livstid. Frånsett att härigenom regeln kommer att gälla även servitut som icke äro av den betydelse, att beträffande dem särskilda åtgärder äro erforderliga, kommer förlängningen att bli oberoende av servitutshavarens vilja. Visserligen torde förlängningen oftast komma att innebära en vinst för servitutshavaren, men med hänsyn till den ersättningsskyldighet som kan drabba den sistnämnde synes den föreslagna ordningen ägnad att väcka viss principiell betänklighet, vars praktiska betydelse stegras därest vad lagrådet nedan under 2 och 3 §§ kommer att anföra rörande ersättningsskyldigheten vinner beaktande. Det synes därför böra stå servitutshavaren öppet att avstå från förlängning av servitutstiden. Det torde med särskild hänsyn till det i utsikt ställda statsbidraget icke föreligga risk att denne skall av kortsynta bevekelsegrunder låta förmå sig härtill av den besvärade fastighetens ägare, därest servitutet är av verklig betydelse. Sådant avstående som här avses torde icke behöva göras innan prövning av frågan om ersättning påkallas men bör för att kunna beaktas ske innan beslut i ersättningsfrågan meddelas.

2 och 3 §§.

Lagrådet:

Det tvångsingripande som den tillämnade förlängningen av giltighetstiden för vissa skogsfångs- och mulbetesservitut innebär skall enligt 2 § ägare av tjänande fastighet vara pliktig tåla utan rätt till gottgörelse i vidare mån än att han, om förlängningen tillskyndar hans fastighet märklig olägenhet, är berättigad till engångsersättning därför. I denna del avviker förslaget från de principer vilka pläga läggas till grund då genom civilrättslig lagstiftning tvångsvis göres ingrepp i bestående rättigheter. Av gällande rättsgrundsatser anses nämligen följa, att av sådant ingrepp orsakad förmögenhetsförlust skall ersättas. Den långtgående begränsning av rätten till gottgörelse som förslaget stadgar motiveras i remissen endast med en hänvisning till vad i ärendet förekommit. Närmast lärers härmed åsyftas det förhållandet att Sveriges skogsägareförbund i avgivet yttrande förklarat sig — änskönt förfarandet vore principiellt förkastligt — kunna, om ock allenast med tvekan, tillstyrka norrlandskommitténs förslag, vilket innebar att servitutförlängning skulle ske utan vederlag. Väl torde detta uttalande få anses representativt för de till förbundet anslutna stora skogs- och trävarubolagen. Och enligt vad utredningen i lagstiftningsärendet visar är det till större delen å dem tillhörig mark som ifrågavarande servitut upplåtits. Nämda förslag var emellertid i vissa hänseenden mindre ingripande än det nu föreliggande. Vidare framgår, att fastigheter, vilka besväras utav servitut av hithörande slag, i ej obetydlig omfattning tillhöra mindre bolag och enskilda. Även om det på grund av förbundets uttalande bör antagas, att från de stora bolagens sida erinran ej göres mot den lösning som i förslaget givits åt ersättningsproblemet, kan näppeligen något motsvarande medgivande presumeras beträffande omförmälda mindre bolag och enskilda fastighetsägare, inom vilkas krets tvivelsutan finnas jämväl personer i knappa ekonomiska villkor. Tillräcklig grund för att här frånga vad som i allmänhet tillämpas beträffande rätt till ersättning synes följaktligen icke vara för handen. Med hänsyn till det anförda hemställes att åt ifrågavarande bestämmelse gives det innehåll att, om genom förlängningen av servitutstiden förlust uppstår för den av servitutet besvärade fastigheten, dennas ägare skall vara berättigad till ersättning därför av ägaren till den fastighet till vars förmån servitutet gäller. Det torde icke behöva befaras, att i följd av denna avfattning av ersättningsstadgandet det allmännas utgifter — i form av de uti remissen omnämnda statsbidragen — skola komma att ökas i sådan utsträckning att lagstiftningens genomförande blir alltför kostsamt. Tvärtom bör man kunna räkna med att även under de nu föreslagna betingelserna åtminstone de större skogsbolagen icke skola göra gällande anspråk på gottgörelse.

Den i 3 § tredje stycket i det remitterade förslaget upptagna bestämmelsen står icke i närmare sammanhang med övriga stadganden i sagda paragraf. Bättre överskådlighet skulle vinnas, om i ett andra stycke av 2 § upptagas föreskrifter att ersättningsfrågor prövas av särskild nämnd och att

anspråk på ersättning vid talans förlust skall framställas hos nämnden inom de tider som angivas i 3 § tredje stycket i förslaget. I 3 § skulle då bibehållas de regler om nämnd vilka återfinnas i andra, fjärde och femte styckena av paragrafen.

5 §.

Lagrådet:

Då av särskild nämnd meddelat beslut ej lämpligen bör gå i verkställighet förrän fråga om statsbidrag hunnit prövas, föreslås sådan lydelse av förevarande paragraf att viss tid, lämpligen tre månader, skall hinna förflyta mellan beslutet och verkställigheten.

7 §.

Justitieråden Lawski och Nissen samt regeringsrådet Kuylenstierna:

Genom stadgandet i första stycket avses att fastslå, att servitutsrätt efter förlängningen skall stå tillbaka för alla andra rättigheter som finnas i fastigheten vid tidpunkten för förlängningen. Såsom stadgandet avfattats synes det emellertid ytterligare innebära, att trygghet för servitutets bestånd — här som vid på avtal grundade servitut i allmänhet — uppkommer först då servitutet blivit i vanlig ordning intecknat. Frånsett att det kan vara tvivel underkastat, huruvida en sådan inteckning kan meddelas i vissa av här ifrågavarande fall, nämligen då förlängning sker av servitut, som tillkommit genom beslut vid ägostyckning, eller av servitut, för vilket giltighetstiden utgått men som ändock faktiskt utövas, medför kravet på intecknande den olägenheten, att ägaren till den härskande fastigheten får löpa risken att, innan inteckning för servitutet blivit sökt, den tjänande fastigheten överlåtes utan förbehåll om servitutets bestånd eller att nya, framför servitutsrätten gällande rättigheter i den tjänande fastigheten uppkomma, vartill kommer att han måste vidkännas kostnaden för intecknandet. En dylik reglering skulle i åtskilliga fall kunna göra värdet av den föreslagna lagstiftningen illusorisk icke blott på den grund, att inteckningsansökningen icke kommer att ske omedelbart, utan framför allt därför, att behovet av intecknande ofta skulle komma att förbises. Med lagens syfte torde bäst överensstämman, att den härskande fastighetens ägare omedelbart och utan att belastas med kostnad för inteckningsåtgärd erhåller den rätt som förslaget avser att tillförsäkra honom. Därvid bör dock beaktas, att det ej är möjligt att skydda en dylik rätt vid exekutiv försäljning, om ej servitutshavaren eller annan sörjer för att rätten blir känd för auktionsförrättaren. I enlighet med det sagda och med hänsyn till ifrågavarande lagstiftnings art och begränsade räckvidd synes kunna förordas att förevarande stycke får det innehåll, att då servitutstid förlängts i enlighet med vad i den föreslagna lagen sägs, skall servitutet gälla som om inteckning till säkerhet därför beviljats den dag, från vilken förlängningen är att räkna, samt att, om den fastighet som besväras av servitutet skall säljas i den ordning utsökningslagen bestämmer.

servitutet skall upptagas uti den i 107 § samma lag omnämnda förteckningen, därest det blivit anmält till auktionsförrättaren eller eljest är för honom känt. En sådan jämkning skulle stå i god överensstämmelse med andra stycket i paragrafen, vilket förlorar en väsentlig del av sin betydelse, om det står den härskande fastighetens ägare fritt att låta servitutet förfalla genom att ej söka in-teckning. Att en tyst företrädesrätt uppkommer genom vad här föreslagits synes icke ägnat att väcka avgörande betänkligheter. Förevarande lagstiftning bör medföra att envar som träffar avtal med ägare till fastighet i de län lagstiftningen berör har att räkna med förefintligheten av dylika i gravationsbeviset ej redovisade rättigheter; jämför den genom lagen den 30 april 1937 verkställda ändringen i 3 § servitutslagen.

Det har ej undgått vår uppmärksamhet att det skydd den här förordade anordningen ger icke avser tiden innan förlängningen för varje servitut tager sin början och att konsekvensen kunde tänkas kräva att motsvarande skydd beredes de servitut av samma slag, vilkas giltighetstid ej utlöper före år 1960. Vi ha emellertid icke ansett detta förhållande böra utgöra hinder att så effektivt som möjligt skydda de rättigheter, för vilkas bestånd nu vidtagas särskilda lagstiftningsåtgärder, i vissa fall med ekonomisk uppoffring för det allmänna.

Justitierådet Gyllenswärd:

Enligt första stycket av 7 § skall efter servituttidens förlängning beträffande förhållandet till annan särskild rätt till den tjänande fastigheten så anses som om förlängningen skett genom avtal. Härav följer, att vid frivillig överlåtelse av nämnda fastighet servitutet bortfaller, därest det icke blivit in-tecknat och ej heller vid överlåtelsen gjorts förbehåll om servitutets bestånd. Vid exekutiv försäljning åter fordras städse dylikt förbehåll för att servitutet skall gälla mot den nye ägaren. I öppen dag ligger, att vad nu sagts kan innefatta en fara för viss inskränkning i den föreslagna lagstiftningsåtgärdens effektivitet. Att tillfredsställande bemästra detta problem synes å andra sidan alldeles icke lätt. En lösning vore att åt servitut av detta slag i allt giva ställning av s. k. tvångsservitut, varigenom det överhuvud aldrig skulle kunna upphöra vid överlåtelse av den tjänande fastigheten. Denna väg beträddes vid 1937 års ändring i 3 § servitutslagen med avseende å vissa däri omförmälda icke tidsbegränsade skogsfångs- och mulbetesservitut. Mot anordningen möter dock i nu förevarande fall hinder redan av den anledningen att man — till undvikande bl. a. av ytterligare, invecklade och till sin omfattning svåröverskådliga, ersättningsspörsmål — överhuvud icke velat, fränsett tidsförlängningen, bereda servitutet en bättre ställning än det för närvarande äger gentemot annan rätt till den tjänande fastigheten. Med hänsyn till kredit- och framför allt omsättningsintressen skulle detta ock medföra olägenheter, såframt ej åtgärden förknippades med införande av särskilda föreskrifter till möjliggörande av upplysning rörande servitutets förefintlighet. Väl ansåg man sig vid genomförande av nyssnämnda ändring i 3 § servitutslagen kunna underlåta att meddela dylika föreskrifter. Men uttryckligen framhölls,

att lagändringen kunde försvaras blott på den grund att de servitut densamma avsåg så gott som alltid vore intecknade. Och något motsvarande skäl kan ej åberopas i fråga om de tidsbegränsade servituten; dolda sådana måste tänkas komma att i stor utsträckning föreligga. Uppenbarligen skulle en åtgärd för vinnande av publicitet endast kunna utgöras av inskrivning i fastighetsboken. Infördes stadgande härom, skulle man i själva verket ej behöva gå så långt som i 3 § servitutslagen utan kunna begränsa sig till att giva servitutet endast den rätt som det skulle äga, om det utgjorde servitut för vilket inteckning meddelats den dag inskrivningen (eventuellt ansökan därom) skedde; och nyssnämnda särskilda ersättningsfrågor skulle då icke uppkomma. Av lätt insedda skäl torde det emellertid icke vara lämpligt att med avseende å denna — i avbidan på förestående åtgärder för rationalisering av de hithörande jordbruken högst tillfälliga — lagstiftning tillgripa ett inskrivningsförfarande av angiven art med därav betingade kostnader och besvär. Med hänsyn till de svårigheter vilka sålunda vid båda alternativen inställa sig synes försvarligt att stanna vid den enkla — rent automatiska — förlängningsåtgärd som avses med departementsförslaget. Att i praktiken olägenheterna härav skulle bli alltför betydande är knappast antagligt. Beträffande det stora flertalet tjänande fastigheter lärer exekutiv försäljning under den tid förlängningen skulle gälla näppeligen komma i fråga. Och vid frivillig försäljning torde den skadeståndsskyldighet som, i händelse förbehåll om servitutets bestånd uraktlåtes, uppstår för ägaren av den härskande fastigheten utgöra ett kraftigt incitament till att uppställa sådant förbehåll. Härtill kommer, att åtminstone i vissa fall den härskande fastighetens ägare synes äga möjlighet att genom inteckning skydda sin rätt. Skulle det oaktat i något fall servitutet i följd av den tjänande fastighetens försäljning komma att upphöra, är måhända ej heller uteslutet, att denna omständighet kan beaktas i samband med förutberörda rationaliseringslagstiftning, i förhållande till vilken det remitterade förslaget är avsett att utgöra ett provisorium.

Ur protokollet:

Bertil Crona.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 11 oktober 1946.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, GJÖRES, DANIELSON, VOUGT, MYRDAL, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG.

Chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Sköld, anmäler efter gemensam beredning med cheferna för justitie- och finansdepartementen lagrådets den 10 oktober 1946 avgivna utlåtande över det den 27 september 1946 till lagrådet remitterade förslaget till *lag om förlängning av tiden för vissa servitut*.

Efter redogörelse för utlåtandets innehåll anför föredragande departementschefen följande.

Lagrådets hemställan om ändrade bestämmelser rörande frågan om ersättning i anledning av sådan servitutsförlängning, som avses med det remitterade lagförslaget, synes ha tillkommit närmast med tanke på de fall, då den servitutsbelastade fastigheten äges av ett mindre bolag eller en enskild person i knappa ekonomiska villkor. Enligt min mening skulle emellertid även med den lösning, ersättningsfrågan erhållit i förslaget, en dylik fastighetsägares intresse bliva i huvudsak tillgodosett. I de flesta fall torde nämligen en fastighetsägare icke ha betraktat ett å hans fastighet vilande servitut av ifrågasvarande slag som någon tunga för fastigheten, och ur hans synpunkt har i allmänhet rättigheten icke ansetts ha något penningvärde. Det synes under sådana förhållanden knappast rimligt att i dylika fall fastighetsägaren skall kunna påkalla ersättning för rättighetens utövande i fortsättningen och samtidigt därmed måhända betunga statsverket med kostnader för ersättningens bestämmande, vilka icke kunna anses stå i skälig proportion till den ersättning, som kan komma att fastställas. I anslutning till lagrådets yttrande har jag dock ansett mig böra förorda, att en mindre jämkning i förslaget företages så att ersättningsrätten göres beroende av om förlängningen tillskyndar den tjänande fastigheten olägenhet av någon betydelse.

De av lagrådet och dess majoritet förordade ändringarna i övrigt i lagförslaget har jag icke funnit anledning motsätta mig. Däremot har jag ej funnit skäl föreligga att i det hänseende, en av lagrådets ledamöter berört, göra ändring i vad förut av mig föreslagits.

I anslutning till vad jag sålunda anfört har det remitterade förslaget undergått överarbetning inom jordbruksdepartementet. I samband härmed ha vissa jämkningar av rent formell art vidtagits i förslaget.

Såsom framgår av vad jag vid lagrådsremissen anfört torde till tackande av kostnaderna för den föreslagna lagstiftningens genomförande böra anvisas ett förslagsanslag å 10 000 kronor.

Under åberopande av vad sålunda och i statsrådsprotokollet för den 27 september 1946 anförts hemställer jag

dels att det överarbetade lagförslaget måtte jämlikt § 87 regeringsformen genom proposition föreläggas riksdagen till antagande;

dels ock att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att till *Bidrag till gäldande av ersättning vid förlängning av vissa servitut* å tilläggsstat I till riksstaten för innevarande budgetår anvisa ett *förslagsanslag* å kronor 10 000.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

Bengt Holmgren.

PROMEMORIA

MED FÖRSLAG TILL LAGSTIFTNING

RÖRANDE TIDSBEGRÄNSADE SKOGSSERVITUT

Avgiven av särskild utredningsman

inom norrlandskommittén

Till norrlandskommittén.

På därom av norrlandskommittén i skrivelse den 26 november 1945 gjord framställning uppdrog Kungl. Maj:t den 30 samma månad åt häradshövdingen Å. Braunstein att såsom särskild utredningsman inom kommittén verkställa och till kommittén avlämna utredning angående de norrländska ägostyckningsinnehavarnas levnadsförhållanden och försörjningsbetingelser. Jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 17 december 1943 tillkallades likaledes den 30 november 1945 överlantmätaren E. Jung samt jordbrukarna P. Eliasson i Bäcksele och H. Sundberg i Bredåker att — jämte ledamöterna av norrlandskommittén direktören B. Holmbäck, filosofie doktorn E. Kempe och ledamoten av riksdagens andra kammare redaktören K. Mäler — såsom särskilda sakkunniga deltaga i överläggningar med utredningsmannen.

I anledning av utredningsuppdraget — vilket i direktiven för utredningsmannen begränsats till att avse frågan om behovet av lagstiftningsåtgärder beträffande de tidsbegränsade skogsservituten och rörande vissa osålda ägostyckningslotter — ha överläggningar mellan utredningsmannen och de sakkunniga ägt rum den 14 och den 15 februari, den 26 och den 27 april samt den 20 juni 1946. För uppdragets fullgörande ha utredningsmannen och de sakkunniga därjämte under tiden den 21—den 23 maj 1946 med vederbörligt tillstånd företagit en resa i Norrland, därvid sammanträden med ett stort antal ägostyckningsinnehavare m. fl. hållits i Örnsköldsvik, i Kantsjö inom Trehörningsjö socken, i Vilhelmina och i Övre Holmsvattensel inom Råneå socken.

Sedan utredningen numera slutförts, får utredningsmannen härmed värdigt överlämna en av honom upprättad promemoria, innehållande av motiv åtföljda förslag till dels lag om förlängning av tiden för vissa servituts bestånd dels ock kungörelse angående statsbidrag till förlängning av giltighetstiden för servitut, som i lagen avses.

Särskilda yttranden av herrar Jung, Holmbäck och Kempe bifogas promemorian.

Stockholm den 29 juni 1946.

Å. BRAUNSTEIN.

F ö r s l a g

till

L a g

om förlängning av tiden för vissa servituts bestånd.

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Denna lag äger tillämpning å sådant till förmån för fastighet inom Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens eller Norrbottens län gälande servitut, som innefattar rättighet till skogsfång och mulbete eller endera av dessa rättigheter och som är till tiden begränsat. Från lagens tillämpning är dock undantaget servitut, som besvärar kronan tillhörig fastighet.

2 §.

På begäran av ägaren av fastighet, till vars förmån i 1 § avsett servitut gäller, må i den ordning och under de förutsättningar nedan sägs meddelas förordnande, att servitutet mot ersättning skall efter giltighetstidens utgång helt eller delvis för framtiden bestå.

3 §.

Fråga om förlängning av servitutstid och om ersättning därför skall avgöras av särskild nämnd.

Nämnden skall bestå av tre ledamöter och tillsättas för område, som Konungen bestämmer. Ledamöterna, av vilka en tillika skall vara ordförande i nämnden, utses av Konungen. För ordföranden och envar av de övriga ledamöterna förordnas en suppleant.

Där så finnes erforderligt, äge nämnden eller dess ordförande tillkalla sakkunnig att mot ersättning, som bestämmes av nämnden, biträda denna.

Nämndens prövning av fråga, som i första stycket omförmäles, skall vid äventyr av talans förlust påkallas inom två år från den dag, denna lag trätt i kraft.

Förordnande om förlängning av servitutstiden må meddelas under förutsättning, att förlängningen är av väsentlig betydelse för den fastighet, till vars förmån servitutet gäller, och icke tillskyndar den av servitutet besvärade fastigheten avsevärd olägenhet.

Vardera parten skall, där ej särskilt förhållande till annat föranleder, vidkännas sina kostnader å förfarandet inför nämnden.

Har inom nämnden var ledamot sin mening och kunna ej två meningar sammanjämkas, gälle ordförandens.

Mot nämndens beslut må talan icke föras.

4 §.

Ersättning till nämndens ordförande och övriga ledamöter skall utgå enligt de grunder, Konungen fastställer, och gäldas av allmänna medel. Av dylika medel skall ock gäldas ersättning till sakkunnig, som tillkallats av nämnden eller dess ordförande.

5 §.

Utöver vad ovan är stadgat skola beträffande nämnden bestämmelserna i lagen den 14 juni 1929 om skiljemän i tillämpliga delar lända till efterrättelse.

6 §.

Av nämnden bestämd ersättning för förlängning av servitutstid skall inom etthundraåttio dagar från det nämndens beslut meddelats nedsättas hos länsstyrelsen, och gälla om nedsättningen i övrigt, om fördelning och utbetalande av nedsatt belopp samt om verkan därav i tillämpliga delar vad som är stadgat för det fall att enligt lagen den 12 maj 1917 om expropriation särskild rätt till fastighet upplåtes; dock att beloppet må utan hinder av vad nu sagts utbetalas direkt till ägaren av den fastighet, som av servitutet besväras, där det är väsentligen utan betydelse för annan rättsinnehavare i avseende å fastigheten.

Sedan nedsättning skett, skall beträffande servitutet gälla vad i lag finnes föreskrivet om servitut, som ej är till tiden begränsat.

7 §.

Intill dess fråga om förlängning av servitutstid blivit avgjord och, då nedsättning skall äga rum, intill dess det visat sig, om nedsättning kommer till stånd, må, där servitutstiden dessförinnan utgår, servitutet alltjämt utövas.

8 §.

Har nämnden förpliktat part att gottgöra motparten dennes kostnader å förfarandet, gånge beslutet därom efter överexekutors förordnande i verket lika som domstols laga kraftägande dom.

9 §.

Vad i denna lag stadgas om rätt till förlängning av servitutstid skall gälla, ändå att vid servitutets tillkomst eller eljest annat förbehåll skett.

10 §.

Närmare föreskrifter rörande tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den

Förslag
till
Kungörelse
angående statsbidrag till förlängning av tiden för vissa servituts
bestånd.

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

I enlighet med vad nedan sägs må av statsmedel beviljas bidrag till förlängning av giltighetstiden för servitut, som avses i lagen den om förlängning av tiden för vissa servituts bestånd.

2 §.

Statsbidrag beviljas ägaren av den fastighet, till vars förmån servitutet gäller, samt utgår, om och i den mån behov därav föreligger. Bidrag må kunna uppgå till högst åttio procent av den för förlängningen bestämda ersättning-
en, dock icke till mera än tretusen kronor.

3 §.

Ansökan om statsbidrag skall ingivas till vederbörande egnahemsnämnd samt åtföljas av antingen med stöd av förutnämnda lag meddelat beslut om förlängning av servitutstiden eller skriftligt avtal, varigenom servitutstiden förlängts till att avse all framtid. Därest förlängningen grundas på avtal, skall ansökningen vara egnahemsnämnden till handa inom två år från den dag, denna kungörelse trätt i kraft.

Bidrag må ej beviljas med mindre sökanden skriftligen åtager sig att, enligt egnahemsnämndens bestämmande, återbetala bidragsbeloppet eller dei därav jämte ränta efter fem procent för år från tiden för beloppets utbetalande, till dess återbetalning sker, för den händelse sökanden antingen genom sitt medgivande föranleder, att servitutet helt eller delvis upphör, eller ock vid överlåtelse av sin fastighet icke tillser, att förvärvaren gör enahanda åtagande samt därjämte skriftligen utfäster sig att vid äventyr av återbetalningsskyldighet, som nyss sagts, i sin tur ej överlåta fastigheten utan att den nye ägaren ikläder sig samma förbindelser som han själv.

Innan egnahemsnämnden meddelar beslut i ärende rörande bidrag till sådan förlängning av servitutstid, som tillkommit genom avtal, skall egnahemsnämnden rörande förlängningen och den för densamma bestämda ersättningen inhämta yttrande från den nämnd, som enligt omförmälda lag har att avgöra fråga om förlängning av servitutstid och om ersättning därför. Bidrag till förlängningen må ej beviljas utan så är, att nämnden finner förlängningen vara av väsentlig betydelse för den fastighet, till vars förmån servitutet gäller, och icke tillskynda den av servitutet besvärade fastigheten avsevärd olägenhet.

4 §.

Beviljat statsbidrag skall, där förordnande om servitutstidens förlängning meddelats, inom tid, som för nedsättande av den därför bestämda ersättningen är föreskriven, av egnahemsnämnden tillställas länsstyrelsen. Har avtal om förlängningen träffats, skall bidraget av egnahemsnämnden utbetalas till ägaren av den fastighet, som av servitutet besväras, eller, om ersättningen för förlängningen visas hava blivit i sin helhet gulden av sökanden, till denne.

5 §.

Ersättning till ordförande och övriga ledamöter i nämnd, som enligt 3 § tredje stycket avgivit yttrande i ärende rörande statsbidrag, skall utgå enligt de grunder, Konungen fastställer, och gäldas av allmänna medel.

Denna kungörelse träder i kraft den

Inledning.

Antalet ofullständiga jordbruk i vårt land är mycket stort. Olika orsaker ha medverkat till uppkomsten av dessa jordbruk; sålunda har i icke ringa mån den tidigare rådande fria jorddelningsrätten bidragit därtill.

De problem, som angå de ofullständiga jordbruken, ha länge intagit en framträdande plats på det jordbrukspolitiska programmet. Statsmakternas strävanden ha inriktats på att förhindra uppkomsten av ytterligare ofullständiga jordbruk och att undanröja de olägenheter, som vidhäfta de ofullständiga jordbruk, vilka redan bestå. I förstnämnda hänseende ha sålunda tid efter annan i jorddelningslagstiftningen vidtagits ändringar i syfte bl. a. att i orter med riklig skogstillgång tillgodose nybildade jordbruksfastigheters behov av tillräcklig skogsmark. Vad åter angår kompletteringen av de befintliga ofullständiga jordbruken ha betydelsefulla åtgärder kommit till stånd genom beredandet av möjlighet för innehavarna av dylika jordbruk att i avsevärd utsträckning erhålla lån och bidrag av allmänna medel för jordbrukens förbättrande och ändamålsenliga utveckling.

Vid upprepade tillfällen ha framkommit förslag om ändring i gällande expropriationslagstiftning, avseende rätt till expropriation för stärkande av ofullständiga jordbruk. Dessa förslag ha dock icke lett till åsyftat resultat. Emellertid har i anledning av två inom riksdagen år 1942 väckta motioner, nr 146 i första kammaren och nr 197 i andra kammaren, riksdagen i skrivelse den 16 maj 1942, nr 232, under åberopande av vad som anförts i andra lagutskottets av riksdagen godkända utlåtande nr 28, anhållit att Kungl. Maj:t ville dels efter verkställande av den ytterligare utredning, som kunde anses erforderlig, för riksdagen framlägga förslag till lagstiftning om expropriation av mark för stärkande av ofullständiga jordbruk, dels ock låta verkställa utredning av frågan om förköpsrätt av jord för samma ändamål samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill denna utredning kunde föranleda. Kungl. Maj:t har därefter uppdragit åt egnahemsstyrelsen att, med beaktande av innehållet i förenämnda utskottsutlåtande, verkställa de begärda utredningarna. Utredningsuppdraget har sedermera övertagits av 1942 års jordbrukskommitté. Utredningarna äro ännu icke avslutade.

Särskilt inom Norrland är vanligt att en skoglös eller skogfattig jordbruksfastighet innehar rätt till skogsfång och mulbete å annan fastighets område, där erforderlig tillgång på skog finnes. Dylika skogsservitut äro i allmänhet till tiden obegränsade, men i icke ringa utsträckning förekommer att servituten inskränkts till att avse viss tid. Så är ofta fallet med de servitut, vilka tillerkänts sådana jordbruksfastigheter, som i slutet av förra och början av detta århundrade bildats genom ägostyckningar å de stora trävarubolagens mark.

I en vid 1943 års riksdag inom andra kammaren av herrar Jacobson och Mäler väckt motion, nr 272, påkallades statsmakternas ingripande för att avhjälpa det brydsamma läge, vari ett stort antal innehavare av ägostyckningslotter av nu angivet slag befunno sig. Enligt motionärernas mening

borde först och främst vidtagas sådana åtgärder, som tryggade vissa ägostyckningsinnehavares snart utlöpande rätt till husbehovsvirke, vedbrand och mulbete. En tvångsvis genomförd provisorisk förlängning av de tidsbegränsade servitutens syntes böra övervägas. Vidare syntes genom särskild lagstiftning — exempelvis genom ändringar i lagfartslagstiftningen — böra läggas hinder i vägen för fortsatt försäljning av ägostyckade fastigheter i alla de fall, där fastigheterna icke kunde anses bilda efter norrländska förhållanden med husbehovsvirke, bränsle och bete nöjaktigt försörjda fastigheter. Slutligen syntes expropriationslagstiftningen kunna ändras, så att förvärv av erforderlig tillskottsjord för nyodling och betesanläggning ävensom för behövlig stödskog utan svårigheter kunde åstadkommas för sådana ägostyckningsfastigheter, som vore ofullständiga jordbruk men rimligen kunde förutsättas bli bäriga familje- eller stödjordbruk. Med stöd av det anförda hemställde motionärerna att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning rörande de norrländska ägostyckningsinnehavarnas levnadsförhållanden och försörjningsbetingelser samt att förslag till förbättring av dessa betingelser — avseende i första hand betryggande tillgång till husbehovsvirke, vedbrand och mulbete — så snart ske kunde förelades riksdagen.

I utlåtande, nr 35, över motionen framhöll jordbruksutskottet att frågan huru ett mera varaktigt försörjningsläge skulle kunna tillskapas för befolkningen i Norrland och då givetvis även för de i motionen berörda ägostyckningsinnehavarna utgjorde det komplex av problem, som vore föremål för behandling inom 1940 års norrlandsutredning. Vidare hade Kungl. Maj:t uppdragit åt egnahemsstyrelsen att verkställa av riksdagen begärd utredning rörande frågan om lagstiftning angående expropriation av mark för stärkande av ofullständiga jordbruk, en lagstiftning som efter vad det ville synas torde komma att få betydelse i sådana fall som de i motionen berörda, samt rörande frågan om förköpsrätt av jord för samma ändamål. Emellertid ansåge utskottet att en del av de problem, som berördes av motionärerna, vore av sådan betydelse för levnadsförhållandena och försörjningsbetingelserna i Norrland, att krav på deras snara lösande utan avbidan på resultatet av de nyssnämnda mera omfattande utredningarna med rättmätighet torde kunna framställas. Sålunda framstode för utskottet såsom angeläget att till förhindrande av uppdelning av jordbruksjorden i denna landsdel provisoriskt förbud mot försäljning av sådana före nu gällande restriktiva jorddelningslagstiftning genom ägostyckningar bildade ofullständiga jordbruk, som ännu vore kvar i skogsbolagens händer, övervägdes. Jämväl syntes böra undersökas den omfattning, vari kunde förefinnas vid ägostyckningar uppkomna ofullständiga jordbruk, samt möjligheten till stödåtgärder för dessa medelst ianspråktagande av kronans och enskildas mark. Problemet huruvida och i vad mån en tvångsvis genomförd provisorisk förlängning av de i motionen omförmälda servitutens giltighetstid kunde åvägbringas torde vara mera vittomfattande och föra så långt in på civilrättens område, att utskottet i detta sammanhang icke ansåge sig böra närmare ingå på detsamma. Med hänsyn till frågans utomordentligt stora betydelse syntes emellertid utredning i ämnet snarast böra igångsättas. De i motionen berörda problemen i övrigt torde kunna förväntas bli föremål för behandling inom den nyssnämnda norrlandsutredningen, varför utskottet saknade anledning att närmare orda om desamma. Huruvida det av utskottet förordade utredningsuppdraget lämpligen borde anförtros åt någon pågående utredning eller särskilda sakkunniga tillkallas för ändamålet syntes böra överlätas åt Kungl. Maj:t att bestämma. Under återopande av det anförda hemställde utskottet att riksdagen i anledning av motionen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t an-

hålla att Kungl. Maj:t måtte i de avseenden, utskottet berört, låta verkställa utredning angående de norrländska ägostyckningsinnehavarnas levnadsförhållanden och försörjningsbetingelser samt för riksdagen framlägga de förslag i ämnet, vartill utredningen kunde föranleda.

Riksdagen biföll utskottets hemställan angående skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning. Sådan skrivelse, nr 247, avläts den 26 maj 1943.

Utredningsuppdraget har sedermera av Kungl. Maj:t överlämnats till den år 1944 tillsatta norrländskommittén. I direktiven för kommittén har riksdagens skrivelse anmälts.

Därefter har för uppdragets utförande särskild utredningsman inom kommittén blivit förordnad, och sakkunniga ha tillkallats för att delta i överläggningar med utredningsmannen.

Allmän motivering.

Jorddelningen i Norrland.

Vid början av förra seklet funnos på den norrländska landsbygden, fränsett ett mindre antal sågverks- och bruksfastigheter, huvudsakligen två slag av jordegendomar, nämligen kronans stora skogsbesittningar samt enskilda hemman och lägenheter, vilka ägdes av en jordbrukande bondebefolkning. Vad som tillhörde de särskilda hemmanen var av ålder i många fall bestämt endast med avseende å inägorna. Skogsmarken hade, åtminstone i det inre av landet, ringa användning för annat ändamål än kreatursbete samt virkes- och vedfång för husbehovet. Under sådana förhållanden kommo hemmannens skogsinnehav att ställa sig ganska olika, beroende på hemmansägarnas större eller mindre företagsamhet att lägga under sig delar av närbelägen skogsmark.

Sedan odlingen nått en högre grad av utveckling, kunde ett sådant sakenas tillstånd som det nu beskrivna icke gärna fortfara. En genomgående reglering på ifrågavarande område erfordrades, och en dylik verkställdes genom den s. k. avvitrningen, vars ändamål var att skilja kronans marker från de enskilda ägorna och att skarpt begränsa sistnämnda ägor. Avvitrningen — som påbörjats långt tidigare — genomfördes till sin väsentligaste del under åren 1820—1870. Genom det summariska och tämligen okontrollerade sätt, varpå i synnerhet under förra delen av 1800-talet de rörande avvitrningen utfärdade författningarna tillämpades, kommo särskilt i trakter med riklig skogstillgång de skogsanslag, som tilldelades hemmanen, att betydligt överstiga vad som enligt författningarna varit avsett.

Under 1840- och 1850-talen, då avvitrningen som bäst pågick, öppnades nya utsikter på världsmarknaden för den svenska trävaruindustrien. Affärsmännen började komma till insikt om att de norrländska skogarna kunde med vinst tillgodogöras. En livlig efterfrågan på timmerskog uppstod. Bönderna drogo av de stora skogsvidder, som vid avvitrningen tilldelats deras hemman, föga annan fördel än att de därå betade sin boskap och hämtade vad till husbehov erfordrades av skogens produkter; och de antogo därför utan större betänkligheter de anbud, som från trävaruspekulanternas sida gjordes dem i avseende å skogarna. På så sätt uppläts från bondehemmanen i en efter hand allt större omfattning och mot en mången gång ytterst obetydlig ersättning avverkningsrätt, i regel på femtio år, till skogsmarken. Om något förvärv med äganderätt till själva jorden var vid denna tid icke fråga.

Sedan emellertid trävaruindustriens representanter vunnit övertygelse om att deras näring ägde framtiden för sig, började de söka att med äganderätt förvärva skogsmark i så stor utsträckning som möjligt. Det lyckades dem även att i avsevärd mån förverkliga denna strävan. Ett synnerligen stort antal bondehemman kom att genom köp övergå i trävarubolagens och enskilda industriidkares ägo.

I allmänhet blev inägojorden å de bondehemman, som trävarubolagen förvärvade, utarrenderad; ofta skedde utarrenderingen till de förutvarande ägar-

na. Allenast å sådana av bolagen inköpta gårdar, som voro belägna i närheten av bolagens sågverk och övriga industriella anläggningar, plögade bolagen själva driva jordbruk.

Det dröjde ej länge efter trävaruindustriens stora uppsving förrän i anledning av nu berörda förhållanden bekymmer för framtiden började visa sig. Såsom av åtskilliga officiella uttalanden framgår fick man ögonen upp för det ofördelaktiga inflytande, trävaruindustrien utövade på jordbruket och den jordbrukande befolkningen. Olika lagstiftningsåtgärder vidtogos för att söka avvärja berörda inflytande. Sålunda tillkommo med början redan på 1860-talet författningar, avseende bl. a. att inskränka dispositionsrätten över skogen på de ställen, där hemmanens rättigheter ännu icke definitivt ordnats genom avvitrningen, samt att begränsa tiden för skogsavverkningskontraktens giltighet. En lagstiftningsåtgärd, som beledsagades av stora förhoppningar om en minskning av bolagens fastighetsförvärv, åvägabragtes på 1890-talet genom införandet av ägostyckningsinstitutet.

De former för delning mellan olika ägare av ett hemmans område, vilka dithills förekommit enligt lagstiftningen, voro hemmansklyvning och jordavsöndring. Föreskrifter rörande dessa delningsformer funnos meddelade i skiftesstadgan den 9 november 1866 — vilken författning dock i första hand hade avseende å laga skifte — samt i förordningen den 6 augusti 1881 angående hemmansklyvning och jordavsöndring. Vid hemmansklyvning uppdelades hemmanet efter bråkdelar av skattetalet, så att de särskilda delarna erhöllo vad av de olika ägoslagen å dem belöpte i förhållande till den aritmetiska andel de utgjorde av hela hemmanet; karakteristiskt för hemmansklyvningen var alltså att hemmansdelarnas ägor alltid kommo att uppvisa i huvudsak samma blandning av åker, äng och utmark som det ursprungliga hemmanet samt att hemmanets mantal blev fördelat mellan hemmansdelarna. Jordavsöndringen åter — vilken i motsats till hemmansklyvningen ej utgjorde någon lantmäteriförrättning — bestod däri, att ägaren av ett hemman till annan upplät ett visst bestämt område av hemmanets mark; den avsöndrade delen, som följaktligen icke behövde bestå av olika ägoslag, ansågs ej bilda någon särskild hemmansdel utan betraktades endast såsom en lägenhet, i kameralt avseende lydande under den återstående delen, som bibehöll hemmanets skattetotal oförminskat.

Vid den tid, varom nu är fråga, härskade frihet att genom hemmansklyvning o begränsat dela ett hemman, medan rätten att avsöndra var inskränkt till att avse högst en femtedel av ägovidden.

Införandet av den nya form för jorddelning, som ägostyckningen innebar, föreslogs av den år 1891 tillsatta s. k. jordbrukslägenhetskommittén. Denna kommitté fann att de då gällande bestämmelserna om hemmansklyvning och jordavsöndring icke till fullo motsvarade de anspråk, som med fog kunde uppställas å ett enkelt, snabbt och för de mindre bemedlade lätt tillgängligt jordstyckningsförfarande. Enligt kommitténs åsikt borde därför ett nytt förfaringssätt, nämligen ägostyckning, tillåtas. Ägostyckning skulle verkställas av lantmätare samt utmärkas därav, att den ägare av ett hemman, som ville dela detta i två eller flera lotter, själv bestämde lotternas läge och gränser, varefter enligt särskild procedur hemmanets mantal fördelades mellan lotterna. Såsom ett speciellt skäl för ägostyckningsinstitutets införande framhölls den betydelse, detsamma skulle erhålla i de norrländska skogsbygderna genom den möjlighet, som därigenom öppnades att skilja hemmanens jordbruksjord från deras skogsmark. Kommittén yttrade nämligen: »En särskild betydelse torde ägostyckningen — — — kunna erhålla för de norrländska skogsbygderna genom det tillfälle, som densamma erbjuder att kunna dela

skatten å ett hemman mellan den för jordbruk lämpliga arealen jämte ett mindre skogsområde å ena sidan och den huvudsakliga skogsmarken å den andra. Härigenom skulle hemmansägaren efter skogens försäljning kunna kvarsitta med äganderätt å gården, medan han däremot nu allt för ofta förvandlas till arrendator eller torpare under skogsägaren och den självägande jordbrukande befolkningen i många skogssocknar sålunda allt mer och mer förminskas.»

Sedan ägostyckningsinstitutet genom lagen den 27 juni 1896 om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring införts i vårt rättssystem, blev det alltså möjligt att — med endast några av allmänt intresse förestavade, knappt nämnvärda inskränkningar — fritt uppdelat ett hemman i flera lotter alldeles oberoende av ägornas beskaffenhet och lotternas framtida användbarhet i produktionens tjänst.

Ägostyckningsinstitutet visade sig snart, särskilt för Norrlands vidkommande, föga motsvara de hysta förväntningarna och i en del avseenden verka direkt skadligt. Visserligen voro på åtskilliga håll trävarubolagen villiga att genom ägostyckning avhända sig den för bolagen ofta mera besvärliga än inkomstbringande inägojorden, men däremot framträdde hos dem en avgjord obenägenhet mot att låta ens för husbehovet erforderlig skogsmark medfölja denna jord. Då ett jordbruk utan skog på många orter inom Norrland icke kan annat än i undantagsfall upprätthållas, kunde det förefalla som om enbart befolkningens insikt härom borde ha varit nog för att förhindra att skoglösa ägostyckningslotter i någon större omfattning skolat kunna komma ut i den allmänna rörelsen. Där ägostyckningar skedde å de hemman, som bolagen redan ägde, och huvudsakligen endast inägojord tillades de lotter, som avsetts att utsläppas i marknaden, förekom visserligen att bolagen av nyssnämnda anledning hade svårt att finna köpare till de frånstyckade inägolotterna. Men om ett bolag — såsom på vissa håll inträffade — ställde sina arrendatorer i valet mellan att antingen köpa den frånstyckade inägojorden jämte de därå befintliga byggnaderna eller också avflytta, ligger intet egendomligt däri, att arrendatorerna valde att handla i enlighet med det förra alternativet. Det hände naturligtvis också att arbetare och andra, som ville skaffa sig egna hem, när intet bättre stod till buds uppträdde såsom spekulanter även på skoglösa eller skogfattiga inägolotter. Men ägostyckningar skedde jämväl i sammanhang med själva hemmansförsäljningarna. I alla de fall, då bönderna därvid avyttrade sin jord av den anledningen, att de voro därtill tvingade av dålig ekonomi — och detta var i regel förhållandet — var det i allmänhet en lätt sak för köparna att ordna villkoren för ägostyckningarna efter sin egen önskan, d. v. s. låta bönderna behålla inägojorden utan skogsanslag eller med så obetydliga sådana som möjligt. Värdet av de skogsanslag, som förekommo, reducerades i icke ringa mån på grund därav, att vanligen endast jämförelsevis sämre mark eller åtminstone grundligt avverkad mark tilldelades inägolotterna.

De missförhållanden, för vilka nu redogjorts, föranledde att år 1901 riksdagens båda kamrar förenade sig om skrivelse till Kungl. Maj:t med hemställan, bl. a., att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda huruledes genom lagstiftnings- eller andra särskilda åtgärder den självägande, jordbrukande befolkningens ställning i Norrland och Dalarna kunde vidmakthållas och stärkas samt jordbrukets utveckling i nämnda landsdelar befrämjas.

I anledning av denna skrivelse tillsattes 1901 års norrlandskommitté, som, sedan dess arbete avslutats, den 27 oktober 1904 avgav betänkande, innefattande utom en allmän utredning åtskilliga lagförslag och framställningar.

Vissa av norrlandskommitténs förslag resulterade i lagstiftningsåtgärder.

Sålunda utfärdades — i syfte att bibehålla allmogen vid den jord, som alltjämt var i dess besittning och som kunde anses för jordbruket nödvändig — den 4 maj 1906 en lag angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom (den s. k. norrländska förbudslagen). Genom denna lag infördes förbud för bolag och föreningar att utan särskilt tillstånd förvärva odlad och odlingsbar mark samt stödskog. Ursprungligen avsåg lagen endast bolag och ekonomiska föreningar, men den utsträcktes sedermera till att gälla alla slag av föreningar. Lagens tillämpningsområde utgjordes från början av de fyra nordligaste länen jämte vissa delar av Gävleborgs och Kopparbergs län. Sedermera utvidgades giltighetsområdet till andra delar av norra och mellersta Sverige.

På grundval av norrlandskommitténs betänkande tillkom vidare — för att för framtiden förhindra olämplig styckning av jorden — den 16 juni 1905 en provisorisk lag med vissa inskränkande bestämmelser i fråga om ägostyckning i de fem norrländska länen. Denna lag gällde till den 1 januari 1910, då den avlöstes av lagen den 25 juni 1909 om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning. I sistnämnda lag stadgades att inom norrlandslänen ägostyckning ej finge ske med mindre vederbörande länsstyrelse därtill lämnat tillstånd. Ansökan om tillstånd skulle vara åtföljd av karta, utvisande huru ägostyckningen vore avsedd att verkställas. Hemmanslott, som vid ägostyckning erhöles inägojord, skulle med hänsyn såväl till denna jords omfattning som ock till den myckenhet husbehovsskog samt odlings- och mulbetesmark, som tilldelades lotten, vara tjänlig för jordbruk. Bestode hemmanslott huvudsakligen av skogsmark, finge, ändå att lotten icke bleve tjänlig för jordbruk, dit läggas mindre del av inägojorden, där sådant av särskilda omständigheter påkallades och hemmanets jordbruk icke därigenom märkligen försvagades. Styckades inägojorden till olika hemmanslotter och funnes ej å hemmanet tillräcklig skogs- och betesmark för att bereda samtliga lotter erforderliga anslag i sådan mark, skulle tilldelningen därefter jämkas. För egnahemsanläggningar eller industriella anläggningar eller annat dylikt ändamål finge hemman styckas annorledes än nu sagts.

Slutligen blev år 1907, i anslutning till förslag av norrlandskommittén, i fråga om jordavsöndring den ändring vidtagen i 1896 års lag, att beträffande Kopparbergs län och de norrländska länen förbud stadgades mot att avsöndra inägojord till den omfattning, att stamhemmanets jordbruk därigenom märkligen försvagades.

Den sålunda tillkomna norrländska ägostycknings- och jordavsöndringslagstiftningen utsträcktes efter hand till att avse även hela Svealand med undantag av Södermanlands län.

Den 30 december 1911 uppdrog Kungl. Maj:t åt landshövdingen Johan Widén att verkställa en utredning rörande den norrländska förbudslagens verkningar, vilket uppdrag sedermera vidgades till att avse jämväl verkningarna av den särskilda lagstiftningen om ägostyckning och jordavsöndring. I sitt den 16 juni 1913 avgivna betänkande framhöll Widén, bl. a., att under åren 1897—1912 bolagens hemman i mycket betydande omfattning undergått ägostyckning, vilken i de allra flesta fall åsyftat inägornas skiljande från den egentliga skogsmarken. Det framginge ock att dessa styckningar till långt övervägande del blivit verkställda enligt 1896 års lag. I särskilt stor omfattning hade tillstånd till ägostyckning sökts under åren näst före den inskränkande författningens tillkomst. Det vore alltså uppenbart att bland bolagen rått en livlig önskan att i tid bestyra om verkställandet av dylika förrättningar, innan de genom lagstiftningen bleve tvingade att vid inägornas frånskiljande även medtaga erforderliga delar av utmarken. Det

hade upplysts att flera av de största jordägande bolagen redan före ikraftträdandet av 1905 års lag låtit ägostycka så många av sina hemman, som överhuvud taget lämpat sig därför, och att i övrigt jordavsöndringsinstitutet i ett stort antal fall använts under tiden näst efter nyssnämnda lags antagande för att med kringgående därav fränskilja inägojorden från hemmanen. I fråga om de ägostyckningar, som ägt rum enligt de särskilt för Norrland i sådant avseende gällande lagarna, inhämtades av utredningen att arealen av den inägolotterna tillagda inrösningsjorden i de tre sydligare länen utgjort i genomsnitt omkring 10 hektar. Vad Västerbottens län beträffade visade sig en anmärkningsvärd skillnad mellan kusttrakterna, där inrösningsjorden för de avstyckade lotterna i genomsnitt hållit sig mellan 6 och 8 hektar, och lappmarkerna, där densamma merendels uppgått till 30 à 40 hektar, därvid dock kunde antagas att en stor eller största delen utgjordes av icke odlad ängsmark med naturlig gräsväxt. I Norrbottens län hade styckningarna varit så få, att genomsnittstalen vore tämligen osäkra. De inägolotterna tilldelade anslagen i avrösningsjord hade i Gävleborgs och Västernorrlands län omfattat i genomsnitt något över 15 hektar; dock hade för ett stort antal lotter inom Ångermanlands bästa skogstrakt, Resele och Ramsele tingslag, skogsanslagen icke uppgått till 15 hektar. I Jämtlands län hade skogstilldelningen i allmänhet varit betydligt rikligare. Genomsnittet för länet vore över 30 hektar. I Västerbottens län visade tingslagen utmed kusten snarlika tal med de inre delarna av Västernorrlands län. I lappmarkerna däremot hade skogsanslagen merendels varit ganska drygt tilltagna. Rätt omfattande hade skogsanslagen ävenledes varit vid de få styckningar, som förekommit i Norrbottens län. Om skogsanslagen alltså i ett icke så ringa antal fall tillmätts tämligen rundligt, så framginge dock av utredningen att de i regel uppgått till vida mindre belopp än som av norrlandskommittén i dess förslag till ägostyckningslag angivits. Vidare förhölle sig så, att det nog ytterst sällan vore den bästa skogsmarken, som vid ägostyckning av bolagshemman tillades inägolotterna. Som regel torde kunna sägas att skogsmarken icke vore god. Genom ägostyckningar, verkställda på nu angivet sätt, minskades hemmanens bärkraft och utvecklingsmöjligheter väsentligt, och en i sådan riktning fortsatt utveckling skulle givetvis medföra en betydande social olägenhet.

I det Widénska betänkandet föreslogos vissa ändringar i den norrländska ägostyckningslagen. De föreslagna ändringarna blevo dock ej genomförda.

Den s. k. jordkommissionen, som tillsattes den 29 november 1918, överlämnade den 11 november 1922 till Kungl. Maj:t redogörelse för en på kommissionens föranstaltande verkställd utredning angående verkningarna av den norrländska ägostycknings- och jordavsöndringslagstiftningen, såvitt rörde tiden 1913—1918. Denna utredning, vilken alltså utgjorde en komplettering av den Widénska utredningen, utvisade att en ökning av genomsnittsarealen av de fränstyckade inägolotterna under angivna tid ägt rum i alla län med undantag av Jämtlands län. I förhållande till de i den Widénska utredningen förekommande siffrorna uppgick ökningen för inrösningsjorden till i genomsnitt för samtliga län 4,1 hektar. Beträffande avrösningsjorden var ökningen i medeltal för samtliga län 12 hektar. Denna sistnämnda ökning angavs emellertid väsentligen bero på det stora antal styckningar, som ägt rum i det nordligaste länet.

Den norrländska förbudslagen gällde till den 1 juli 1925, då den ersattes med den alltjämt i kraft varande lagen den 18 juni 1925 angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom (den s. k. bolagsförbudslagen). I motsats till den norrländska förbudslagen gäller denna lag inom riket i dess helhet. Enligt lagen får bolag, förening eller

stiftelse endast i de i lagen särskilt angivna fall förvärva fast egendom på landet eller i stad utanför det till bebyggande planlagda området. Sålunda får bolag, förening eller stiftelse förvärva fast egendom, som av länsstyrelsen prövas äga sitt huvudsakliga värde i åbyggnaden eller huvudsakligen vara avsedd till tomt, upplagsplats, idrottsplats e. dyl. eller att nyttjas till stenbrott, grustag m. m. Därjämte äger Kungl. Maj:t giva bolag, förening eller stiftelse tillstånd i särskilda fall att förvärva fast egendom av annan beskaffenhet än nyss sagts.

1866 års skiftesstadga, 1896 års lag om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring samt 1909 års lag om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning fortforo att vara i kraft till den 1 januari 1928, då de upphävdes genom den ännu gällande lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet (kallad jorddelningslagen). I denna lag, vilken liksom bolagsförbudslagen gäller inom hela riket, benämnes all jorddelning efter andel laga skifte; begreppet hemmansklyvning har försvunnit ur lagstiftningen. Vidare ha i lagen ägostycknings- och jordavsöndringsinstitutet sammanförts till ett institut, benämnt avstyckning. Överensstämmelse mellan ägostyckning och jordavsöndring, å ena, samt avstyckning, å andra sidan, föreligger däri, att i båda fallen ett avskiljande av en på marken bestämd ägovidd kommer till stånd. Med ägostyckningen överensstämmer avstyckningen därutinnan, att den konstruerats såsom en lantmåteriförrättning, vilken göres till föremål för prövning och fastställelse. Med jordavsöndringen erbjuder avstyckningen likhet såtillvida, att efter delningen en stamfastighet kvarstår, vilken är bärare av mantalet, där sådant finnes.

I jorddelningslagens ursprungliga lydelse uppställdes beträffande avstyckning bestämmelser, innefattande att nybildad fastighet skulle med hänsyn till omfång, belägenhet, beskaffenhet och övriga förhållanden kunna anses varaktigt lämplig för sitt ändamål. Härutöver krävdes för avstyckning från jordbruksfastighet att den nya fastighetsindelningen skulle bereda ökade utkomstmöjligheter för den jordbrukande befolkningen eller eljest vara till gagn för jordbruksnäringen i orten. Tillika gavs om skogstilldelning den regeln, att nybildad fastighet skulle, om däri inginge så mycket jordbruksjord, att fastigheten bleve tjänlig till jordbruk, erhålla för dess nyttjande för detta ändamål erforderlig skog, i den mån sådan finnes att tillgå på styckningsfastigheten. Dock medgavs att i ort med ringa skogstillgång all skogen lades till en jordbruksfastighet, där detta prövades angeläget för skogens bestånd eller eljest skäl därtill finnes. Kraven å gagn för jordbruksnäringen och å skogstilldelning eftergavs, om de skulle hindra avstyckning av mark för tillgodoseende av behov av mindre lägenheter eller för beredande av plats för industriell anläggning eller därmed jämförligt ändamål.

År 1937 vidtogos vissa ändringar i jorddelningslagens villkor för avstycknings tillåtlighet. Ändringarna avsågo, bl. a., att i orter med riklig skogstillgång tillgodose jordbruksfastigheternas behov av tillräcklig stödskog och för framtiden hindra tillkomsten av nya ofullständiga jordbruk. Beträffande fastighet, avsedd för jordbruk, föreskrevs att den i regel skulle innehålla skog för tillgodoseende av nödigt husbehov, i den mån tillgång till sådan skog finnes, samt att det skulle tillses att å fastighetens mark i mån av behov kunde erhållas tillgång till bete och, där det finnes önskvärt och lämpligen kunde ske, möjlighet till nyodling. Från kravet å husbehovsskog gjordes dels ett undantag, motsvarande det förut nämnda beträffande ort med ringa skogstillgång, dock att undantagsbestämmelsen skulle få tillämpas blott när det vore angeläget för skogens bestånd, dels ock ett undantag för det fall att på grund av ortens näringsförhållanden för jordbruket därstädes uppenbarligen ej erfordrades skog. I ort med riklig skogstillgång, där det

med hänsyn till näringsförhållandena för drivande av självständigt jordbruk i allmänhet erfordrades skog utöver husbehovet, skulle vid avstyckning från jordbruksfastighet envar i förrättningen ingående jordbruksfastighet i mån av tillgång erhålla sådan skog, tillräcklig att utgöra varaktigt stöd för jordbruket. Dock finge avvikelser härifrån ske beträffande viss fastighet, såframt det vore uppenbart att den kunde bestå såsom självständig fastighet utan tillgång av skog utöver husbehovet samt jordbrukets fördel av stödskog icke därigenom minskades. I likhet med vad fallet var enligt lagens ursprungliga lydelse kunde alla de ifrågavarande villkoren eftergivras, om eljest hinder skulle läggas för avstyckning antingen av mark för tillgodoseende av ett uppkommet behov av bostadslägenheter eller småbruk åt innehavare, som beräknades erhålla sin huvudsakliga bärgning annorledes än av eget jordbruk, eller ock av plats för industriell, kommunikationsteknisk eller kulturell anläggning eller därmed jämförligt ändamål. Emellertid skulle dock i fråga om småbrukslägenhet tillses att därå kunde i mån av behov erhållas tillgång till bete, där så lämpligen kunde ske.

I den lydelse, stadgandena om villkoren för avstyckning erhöles år 1937, kvarstå de nu såsom gällande lag. I ett av fastighetsbildningssakkunniga den 1 september 1944 avgivet betänkande med förslag till lag om ändring i vissa delar av jorddelningslagen m. m. (SOU 1944:46) ha dock nya föreskrifter rörande avstycknings tillåtlighet uppställts. I större omfattning än vad som skett genom de år 1937 verkställda ändringarna i jorddelningslagen meddelas enligt förslaget regler för att delning av jord, som är avsedd för jordbruksändamål, må ske med hänsynstagande till jordbruksekonomiska synpunkter.

I syfte att förhindra olämpliga förvärv av jordbruks- och skogsfastigheter utfärdades den 21 december 1945 en lag om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet (den s. k. jordförvärvslagen). Lagen trädde i kraft den 1 januari 1946. De förvärv, mot vilka lagen riktar sig, utgöras av spekulations- och kapitalplaceringsköp ävensom vissa andra med dessa köp likartade förvärv. För uppnående av det angivna syftet göras förvärv av jordbruks- och skogsfastigheter i stor utsträckning för sin giltighet beroende av statlig kontroll. Lagen är ej begränsad med avseende å tillämpningsområdet, och den gäller för alla förvärvare med undantag av kronan och kommun. Vissa förvärv, bl. a. sådant till vilket jämlikt bolagsförbudslagen Konungens tillstånd skall sökas, falla utanför lagen. Denna har fått en begränsad giltighetstid; den gäller t. o. m. den 31 december 1948.

De norrländska skogsservituten.

I lagen den 14 juni 1907 om servitut definieras begreppet servitut såsom besvär eller last, som till förmån för fastighet lägges å annan fastighet. Servitutets uppgift är — framhålles i motiven till lagen — att utjämna de med fastigheternas rättsliga särskiljande förenade olägenheterna. Servitutet skall komplettera den ena fastighetens användbarhet genom att med densamma på det sätt förbinda en annan, att visserligen dennas individualitet upprätthålles men den dock i viss utsträckning får tjäna den andra.

Vanligen benämnes den fastighet, till vars förmån ett servitut gäller, den härskande fastigheten, medan den fastighet, servitutet åvilar, kallas den tjänande fastigheten.

Efter sättet för ett servituts bildande skiljer man mellan rättshandlingsservitut och tvångsservitut; härtill kommer såsom ett tredje slag sådant servitut, som är av ålder gällande. Rättshandlingsservituten omfatta främst

servitut, som stiftats genom avtal. Tvångsservituten uppkomma genom anordning av myndighet; hit hör servitut, som vid jorddelning lägges å fastighet genom beslut av förrättningsmännen. I rättspraxis likställes med sistnämnda slag av servitut sådant servitut, som utan samband med jorddelning stiftats genom avtal men vid en senare jorddelning intagits i protokollet över förrättningen och lagts till grund för densamma.

Skiftesstadgan innehöll icke någon bestämmelse om bildande av servitut å en vid laga skifte eller hemmansklyvning utlagd lott till förmån för annan dylik lott. Det ansågs emellertid tillåtet att för vissa ändamål meddela föreskrifter i angivet syfte.

I 1896 års lag om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring stadgades att vid ägostyckning finge, i den mån sådant vore vid laga skifte tillåtet, besvär eller last till förmån för viss hemmanslott läggas å annan sådan lott. I vilken omfattning tillskapandet av servitut kunde i denna ordning äga rum var — med hänsyn till skiftesstadgans avsaknad av bestämmelser på området — ganska ovisst. Vanligt var emellertid att föreskrifter meddelades, genom vilka en lott tillerkändes rätt att å annan lotts ägor hämta vatten, sten eller grus, begagna väg o. dyl. Däremot blev genom utslag av Högsta Domstolen fastslaget att rätt till mulbete, vedbrand och gårdselfång icke vore att hänföra till besvär eller last, som i lagen avsåges (se NJA 1902: 320).

Enligt den nu gällande jorddelningslagen får vid laga skifte under vissa förutsättningar till förmån för ägolott å annan dylik lott läggas besvär eller last, såsom angående väg, vattenställe, vattens ledning eller uppdämning, ledning för överförande av kraft, hämtning av sten, sand eller vatten, torv-, ler-, grus- eller tångtäkt, flottningsplats för båtar, utrymme för torkning av sjöfoder och fiskredskap e. dyl.; och vid avstyckning får för de ändamål, med avseende å vilka sådant är tillåtet vid laga skifte, servitut till förmån för en i förrättningen ingående fastighet läggas å annan sådan fastighet. Bildande av skogsservitut — eller således servitut som innefattar rättighet till skogselfång och mulbete eller endera av dessa rättigheter — kan däremot icke äga rum i samband med laga skifte eller avstyckning (jfr NJA 1930: 14).

Ett servituts bestånd kan vara till tiden antingen obegränsat eller begränsat. I motiven till lagen om servitut anföres härutinnan följande: »Det ligger i servitutsförhållandets natur, att det samband, som — — — upprättats mellan fastigheterna, gäller all framtid eller så länge å ena sidan behovet och å andra sidan möjligheten att tillgodose det kvarstår. Nödvändigt är detta emellertid icke; det synes icke böra möta hinder att genom uttrycklig bestämmelse inskränka dess giltighet till viss tid eller göra dess fortvaro beroende av villkor.»

Ehuru, såsom ovan anmärkts, bildandet av skogsservitut i samband med ägostyckning ej var tillåtet, ha dock sådana servitut till icke obetydligt antal tillkommit vid ägostyckningsförrättningar; sålunda var i Norrland icke ovanligt att en inägolott i stället för skogsanslag i mark tilldelades rätt till skogselfång och mulbete å annan lotts område. Därest föreskrift av angivet innehåll ej meddelats vid förrättningen, stiftades regelmässigt skogsservitut till förmån för inägolotten genom avtal i anslutning till denna lotts försäljning. De på något av nu nämnda sätt tillkomna servituten inskränktes emellertid ej sällan till att gälla endast under ett bestämt antal år. Fall förekommo även, då det föreskrevs att servitutet skulle vara förverkat, för den händelse

ägaren av den fastighet, till vars förmån servitutet gällde, företoge vissa såsom otillättna angivna handlingar.

Före jorddelningslagens ikraftträdande var i Norrland likaledes vanligt att servitut, avseende skogsfång och mulbete, tillskapades genom avtal i samband med jordavsöndring i ändamål att fullständiga en skoglös eller skogfattig avsöndrad lägenhet. På många håll ingick det vid försäljning av sådan lägenhet städse såsom ett av sakens natur påkallat köpevillkor att med lägenheten skulle följa skogsservitut å stamfastighetens mark. Även de på nu ifrågakomna sätt stiftade servituten begränsades understundom med avseende å giltighetstiden eller gjordes eljest för sitt bestånd beroende av villkor.

Med hänsyn därtill, att de i anslutning till jordavsöndring bildade skogsservituten tillkommo utan skiftesmyndighets medverkan, är det uppenbart att servitutsbestämmelserna emellanåt erhöilo ett innehåll, som — tillämpat efter ordalagen — under senare tid visade sig mindre lämpligt. Detta förhållande torde vara förklaringen till att det efter hand i fråga om de till tiden obegränsade servituten började förekomma att trävarubolag och enskilda personer såsom ägare av skogbärande, servitutsbelastade fastigheter träffade avtal med ägarna av de servitutsberättigade lägenheterna om upphörande av servituten mot vederlag i penningar. I samband med dylika avtal bestämdes ibland att servituten skulle fortfarande gälla under ett visst antal år eller så länge den avtalsslutande lägenhetsägaren levde.

Då statsmakternas strävanden beträffande de ofullständiga jordbruken givetvis i hög grad motverkades genom skogsägarnas möjlighet att återköpa sådana skogsfångs- och mulbetesservitut, vilka tillkommit för att komplettera smärre jordbruksfastigheter, infördes år 1937 i lagen om servitut bestämmelser för att förhindra att de ifrågavarande servituten genom avtal bringades att upphöra. Det stadgades rörande sådant till tiden obegränsat skogsfångs- eller mulbetesservitut, som varit av ålder gällande eller före den 1 januari 1928 — då jorddelningslagen trädde i kraft — tillkommit genom avtal i samband med tillkomsten av den härskande fastigheten, att medgivande av denna fastighets ägare att servitutet finge helt eller delvis upphöra skulle vara utan verkan med mindre medgivandet godkänts av domstol. Dylikt godkännande skulle få meddelas endast i tre fall, nämligen 1) om servitutet ersattes med annat för den härskande fastigheten lika fördelaktigt servitut, 2) om servitutet ersattes med äganderätt till område, som kunde sammanläggas med den härskande fastigheten och som motsvarade den förmån servitutet innebure, samt 3) om eljest servitutets upphörande prövades vara av väsentlig betydelse för den tjänande fastigheten och till gagn för ortens näringsförhållanden samt sådan rätt, som tillkomme innehavare av in-tecknad fordran eller fordran enligt 11 kap. 2 § jordabalken, uppenbarligen icke äventyrades genom åtgärden. Dessa regler fingo tvingande natur; de skulle lända till efterrättelse ändå att vid upplåtelsen av servitutet annat förbehåll skett.

I början av 1930-talet företogs av den s. k. sociala jordutredningen en undersökning rörande förekomsten inom landet av skogsfångs- och mulbetesservitut. I sitt den 15 december 1934 avgivna betänkande med förslag till lagstiftning angående dylika servitut (SOU 1934: 55) anförde sociala jordutredningen härom följande. Den verkställda undersökningen hade givit vid handen att antalet skogsfångs- och mulbetesservitut alltjämt vore mycket stort. Detta vore förhållandet särskilt i fråga om torplägenheter och andra jordbrukslägenheter i Gävleborgs, Västernorrlands och Jämtlands län. Servituten avsåge i allmänhet rätt till vindfallen och torr skog samt till mulbete, men i rätt stor utsträckning förekomme även att s. k. fullständiga skogs-

servitut, innehållande rätt jämväl till byggnadsvirke, blivit upplåtna. Någon exakt siffra å antalet gällande skogsservitut syntes icke vara möjlig att åvägbringa, synnerligast som servitut icke behövde eller ens kunde intecknas före den 1 januari 1876, då nu gällande inteckningsförordning trädde i kraft. Enligt uppgift från överlantmätaren i Västernorrlands län skulle antalet skogsservitut för detta läns vidkommande med säkerhet uppgå till ett femsiffrigt tal, och i fråga om Gävleborgs och Jämtlands län hade uppgivits att antalet skogsservitut vore mycket stort. I detta sammanhang vore att märka att upplåtelse av servitut alltjämt förekomme. Nybildning av skogsservitut i samband med jorddelning kunde visserligen ej ske, men detta hindrade givetvis icke att avtal om servitut inginges utan sammanhang med jorddelning. Vid inrättande av arbetarsmåbruk hade, enligt vad sociala jordutredningen inhämtat, i icke ringa utsträckning, särskilt inom Västernorrlands län, bildats mulbetesservitut för reglerandet av betesförhållandena. Även till förmån för mindre egnahemslägenheter syntes servitutsupplåtelser alltjämt förekomma.

Av berörda utav sociala jordutredningen gjorda undersökning framgick även att antalet till tiden begränsade skogsservitut vore rätt stort; sålunda angavs att från ett enda bolag servitut av detta slag tillförsäkrats över 200 fastigheter. Någon beräkning angående den totala förekomsten av tidsbegränsade skogsservitut företogs emellertid icke av sociala jordutredningen.

I samband med nu förevarande utredning har försök gjorts att skaffa kännedom om det ungefärliga antal till tiden inskränkta skogsservitut, som f. n. förefinnes, ävensom om fördelningen av dylika servitut på olika trakter av Norrland. Eftersom dessa servitut ej alltid äro intecknade och då endast en del av dem tillkommit vid jorddelningsförrättningar, kunna tillförlitliga upplysningar angående berörda förhållanden icke vinnas genom efterforskningar å domarkanslierna eller lantmäterikontoren. Det har därför befunnits nödvändigt att genom hänvändelse till de kommunala myndigheterna söka uppbringa det för utredningen erforderliga materialet. Samtliga kommunalnämnder i Norrland ha för den skull tillskrivits med anmodan till varje nämnd att själv eller genom lämplig person — exempelvis kronoombud vid fastighetstaxeringen, egnahemsombud eller god man vid jorddelningsförrättningar — lämna upplysningar om förekomsten av tidsbegränsade skogsservitut inom socknen. Ehuru berörda anmodan efterkommit av allenast omkring fem sjättedelar av nämnderna, torde dock med hänsyn därtill, att de inkomna svaren tämligen jämnt fördela sig på hela ifrågasvarande landsdel, och då svaren dessutom kunnat kompletteras med uppgifter, som genom Sveriges skogsägareförbunds förmedling inhämtats från alla till detta förbund anslutna trävarubolag, vilka i Norrland besitta skogsfastigheter av nämnvärd betydelse, en i stort sett riktig bild av servitutens förekomst kunna här lämnas.¹

Av undersökningen framgår att de till tiden begränsade skogsservituten huvudsakligen äro till finnandes inom vissa särskilda trakter av Norrland. I Gävleborgs län äro dessa servitut fåtaliga. Inom de flesta av länets socknar förekomma de icke alls och ha de ej heller tidigare förekommit. Vad sålunda gäller beträffande Gävleborgs län äger tillämpning jämväl å större delen av Västernorrlands län. I fråga om den del av sisbämnade län, som bildar Ångermanlands västra och norra domsagors tingslag, är förhållandet emellertid ett annat. Sålunda uppgår enligt kommunalnämndernas uppgifter antalet tidsbegränsade servitut i Ramsele socken till ca 300, i Anundsjö socken till ca 150, i Björna socken till ca 135, i Själevads socken till ca 25, i Gideå socken till ca 50 och i Trehörningsjö socken till 95 å 100. Vad Jämt-

¹ Se närmare *Bilaga*.

lands län angår äro därstädes de till tiden inskränkta servituten sparsamt förekommande. I det stora flertalet socknar saknas de helt. Inom Västerbottens län förefalla berörda servitut vara särskilt koncentrerade till en del huvudsakligen i inlandet belägna socknar, där de äro talrika; i Bjurholms socken uppgives deras antal utgöra ca 40, i Bygdeå socken ca 20, i Burträsk socken ca 50, i Norsjö socken ca 75, i Lycksele socken 23, i Örtträsk socken 34, i Vilhelmina socken ca 200, i Åsele socken ca 95 och i Fredrika socken 30. Beträffande slutligen Norrbottens län förekomma likaledes på vissa håll tidsbegränsade servitut i betydande omfattning; sålunda har antalet dylika servitut skattats i Norrfjärdens socken till ca 60, i Jokkmokks socken till 216, i Gällivare socken till ca 200, i Råneå socken till 68, i Överkalix socken till ca 20 och i Töre socken till 20.

En på grundval av den gjorda undersökningen verkställd uppskattning av sammanlagda antalet f. n. gällande tidsbegränsade skogsservitut synes giva vid handen att detta antal icke kan antagas understiga 2 000.

I fråga om de fastigheter, som besväras av servituten, framgår av undersökningen att dessa fastigheter i de tre sydliga norrlandslänen i ganska stor utsträckning tillhöra enskilda personer, medan de däremot i de två nordliga länen mestadels ägas av bolag.

Undersökningen utvisar vidare att flertalet servitut tillkommit omkring senaste sekelskiftet. Vad angår de av bolag gjorda upplåtelseerna ha dessa i regel skett under åren 1900—1920. Endast två bolag ha verkställt sådana före år 1900; det ena av dessa bolag har gjort alla sina upplåtelser före sistnämnda år. Blott tre bolag ha upplåtit servitut efter år 1920.

Inom södra Norrland synas av undersökningen att döma servitutsupplåtelser, gällande så länge den härskande fastighetens ägare lever, vara de oftast förekommande. Beträffande Norrland i övrigt är däremot vanligast att servituten föreskrivits skola bestå under en bestämt fixerad tid, varierande mellan lägst tio och högst sextio år. De i allmänhet stipulerade tiderna för upplåtelser från bolag torde vara tjugu, trettio och femtio år.

De tider, vilka bestämts för servitutens bestånd, förefalla ännu ej ha i större omfattning utlupit. Dock äro förhållandena härutinnan i skilda trakter ganska olika. Sålunda synes i södra delen av Norrland ett tämligen stort antal livstidsservitut ha upphört. Förnyelse av servitut har tydligen icke i nämnvärd utsträckning kommit till stånd.

I regel äro de befogenheter, som med servituten avses, beträffande utövningen lokaliserade till viss plats eller beroende av anvisning samt i fråga om omfattningen noggrant bestämda.

Behovet av åtgärder i fråga om de tidsbegränsade skogsservituten.

Såsom framgår av vad förut anförts innebär ett till förmån för en fastighet gällande servitut regelmässigt en betydelsefull komplettering av denna fastighets resurser. Fastigheten är ofta en mindre lägenhet, som icke på sina egna ägor har tillgång till de nyttigheter, servitutet omfattar. Vissa kategorier av servitut äro av så stor vikt för den berättigade fastigheten, att de rent av utgjort en förutsättning för dennas bildande. Så är vanligen fallet med de i Norrland för smärre jordbruksfastigheter tillskapade skogsfångs- och mulbetesservituten.

Att sådana servitut som de sist nämnda understundom erhållit allenast en till tiden begränsad giltighet torde följaktligen endast i undantagsfall ha berott därpå, att behov av de nyttigheter, som avses med servituten, ansetts efter den bestämda tidens utgång icke komma att vara för handen. I varje fall torde ifrågavarande inskränkning, såvitt angår de servitut, som bildats

i samband med de på trävarubolagens föranstaltande tillkomna ägostyckningarna och jordavsöndringarna, finna sin förklaring i bolagens i och för sig förståeliga obenägenhet att för all framtid avstå från möjligheten att ensamma disponera över skogsmarken.

Redan 1901 års norrlandskommitté förutsåg den fara för det norrländska jordbruket, som komme att uppstå, då tiden för dylika servituts bestånd löpt till ända och de berättigade fastigheterna alltså såge sig berövade all tillgång på skogsprodukter. Enligt vad kommittén uttalade vore det på grund av nämnda och andra hithörande förhållanden att förvänta att framdeles komme att i Norrland finnas ett avsevärt antal jordbruksfastigheter, som med avseende å sin framtida bestämelse måste anses vara på ett ödesdigert sätt stympade; och det kunde därför, efter kommitténs förmenande, till äventyrs bli nödvändigt att taga under överbärande huruvida icke åtgärder borde vidtagas för att på expropriationsväg komplettera dessa fastigheter genom deras utökande med nödig skogs-, betes- och odlingsmark. Kommittén fann emellertid att man i berörda hänseende kunde avvakta vad framtiden bure i sitt sköte.

För en mycket betydande del av de jordbruksfastigheter, till vilkas förman tidsbegränsade skogsfångs- och mulbetesrättigheter gälla, utgår tiden för rättigheternas bestånd inom en nära framtid. I och med att rättigheterna bortfalla komma i talrika fall fastigheternas ägare, vilka i allmänhet befinna sig i mycket knappa ekonomiska omständigheter, att ställas inför stora svårigheter, då det gäller att erhålla husbehovsvirke, bränsle och bete; och detta förhållande skulle säkerligen ej sällan i själva verket komma att innebära att dessa personer förlorade möjligheten att bo kvar och försörja sig och sina familjer på fastigheterna. Av vissa kommunala myndigheter, med vilka utredningsmannen under utförandet av sitt uppdrag haft förbindelse, har också den situation, som till följd av servitutens bortfallande kan antagas komma att inträda, betecknats såsom synnerligen allvarlig.

Vid sådant förhållande måste det uppenbarligen anses vara av största vikt att trygga det behov av skogsprodukter och bete, som under den närmaste tiden kommer att uppstå för ägarna av de fastigheter, vilkas berörda behov f. n. är beroende av tidsbegränsade servitut.

I vad mån en förlängning av tiden för de ifrågavarande servitutens bestånd eller en överlåtelse av skogsmark, svarande mot de behov servituten tillgodose. kan förväntas på frivillighetens väg komma till stånd är givetvis mycket svårt för att icke säga omöjligt att bedöma. Ehuru vissa bolag och enskilda personer, vilka äga av tidsbegränsade servitut besvärade fastigheter, kunna antagas ställa sig välvilliga till dylika uppgörelser, torde dock — särskilt i betraktande därav, att andra ägare av sådana fastigheter hittills visat sig obenägna att genom överlåtelse av tillskottsjord medverka till kompletteringen av ofullständiga jordbruk — allt för stora förhoppningar på att frivilliga överenskommelser i regel skola träffas icke kunna hysas. På grund härav kan ifrågasättas, om man icke borde genom lagstiftningsåtgärder söka förebygga de missförhållanden, som genom servitutens upphörande kunna befaras uppkomma. Därest åt en dylik lagstiftning gäves sådant innehåll, att å ena sidan skyldighet föreläge för den tjänande fastighetens ägare att antingen avstå erforderlig tillskottsjord för den härskande fastighetens komplettering eller ock medgiva förlängning av tiden för servitutets bestånd samt å andra sidan rätt till vederlag för den i anspråk tagna marken eller för servitutstidens förlängning tillförsäkrades honom, kunde man ha skäligen anledning antaga att de förhållanden, om vilka nu är fråga, komme att i avsevärd omfattning ordnas genom godvilliga uppgörelser.

Det intresse, som det här gäller att tillgodose, får anses vara av sådan be-

skaffenhets, att större betänkligheter mot att i nödfall tvångsvis realisera det-samma icke behöva resas. En lagstiftning av antydd art åsyftar ju f. ö. närmast att tillrättalägga förhållanden, som ha sin rot i ett olämpligt utnyttjande av de förut alltför fria jorddelningsbestämmelserna. Redan tidigare har behovet att avhjälpa missförhållanden, som tillskapats genom brister i de äldre skiftesförfattningarna, föranlett tillkomsten av lagstadganden, vilka medgiva tillämpandet av ett expropriationsartat förfarande. Sålunda må, enligt den s. k. ensittarlagen, den som med nyttjanderätt för brukande eller bostadsändamål innehar annan tillhörig mark och därå äger boningshus, under vissa villkor lösa till sig marken. Att införa en lagstiftning av nu ifrågasatt innebörd synes jämväl så till vida behöva väcka mindre betänksamhet som ett ingripande givetvis icke skulle få ske, därest genom detsamma den besvärade fastighetens ändamålsenliga brukande komme att äventyras.

På de sålunda anförda skälen har utredningsmannen kommit till den uppfattningen att ägare av jordbruksfastighet, till vars nytta ett tidsbegränsat skogsservitut bildats, genom särskild lagstiftning bör beredas skydd mot de missförhållanden, som ett upphörande av servitutet skulle komma att draga med sig.

Behovet av åtgärder i fråga om vissa osålda ägostyckningslotter.

Förutom den ovan berörda frågan angående de till tiden begränsade skogsservituten avser förevarande utredningsuppdrag jämväl ett annat spørsmål, nämligen om införande av förbud mot överlåtelse av sådana genom ägostyckningar bildade ofullständiga jordbruksfastigheter, som ännu äro kvar i de norrländska skogsbolagens ägo.

Vid jordbruksutskottets behandling av den utav herrar Jacobson och Mäler väckta motion, som ligger till grund för utredningen, inhämtades av utskottet utlåtanden från vissa myndigheter och sammanslutningar, bland dem lantmäteristyrelsen och fastighetsbildningssakkunniga. I gemensamt utlåtande yttrade styrelsen och de sakkunniga i nu ifrågavarande hänseende följande: »Beträffande vad i motionen anföres därom, att man borde genom särskild lagstiftning lägga hinder mot försäljning av sådana före den restriktiva jorddelningslagstiftningen genom ägostyckningar bildade ofullständiga jordbruksfastigheter, som ännu äro kvar i skogsbolagens händer, så vore onekligen önskvärt att som en betingelse för rätt att överlåta dylik fastighet för sig kunde uppställas krav att antingen fastigheten kompletterades, så att den bleve ett fullständigt familjejordbruk, eller fastigheten prövades vara av stödjordbruks natur och betingelserna för bildande av dylikt jordbruk föreläge. Men försäljningsförbud skulle å andra sidan icke gärna kunna förlikas med gällande rätts ståndpunkt i avseende å verkningarna av själva överlåtelseavtalet. Det måste ju te sig meningslöst att förklara försäljningen i dylikt fall ogiltig, medan däremot avtalet, om det i stället avsett en i övrigt lika beskaffad men icke genom laga fastighetsbildning avskild del av en fastighet, ingalunda skulle vara utan verkan eller äga blott obligatorisk sådan. Innan ändring skett i de allmänna civilrättsliga reglerna angående fång till fast egendom, lär man få nöja sig med att fränkänna överlåtelsen sådana rättsverkningar, som följa av den officiella fastighetsbildningen. Detta torde väl också varit motionärernas mening, eftersom i motionen i detta sammanhang ej talas om förbud utan blott hinder mot försäljningen och som medel härför exempelvis anges ändring i lagfartsbestämmelserna. Förbud mot beviljande av lagfart skulle emellertid komma i strid mot den officiella fastighetsindelningens uppgift, som är att ange vilka jordområden som med fulla verkningar kunna överlåtas, intecknas etc. för sig. Den restriktiva åtgärden

synes därför böra få den form att den verkställda olämpliga fastighetsbildningen på något sätt bringas att upphöra, varigenom ju skulle vinnas att vissa hinder mot den ifrågavarande försäljningen automatiskt inträdde, bland annat förbud mot beviljande av lagfart. Att med retroaktiv verkan upphäva den fastighetsbildning, som en gång i laga ordning skett, har dock sina stora betänkligheter icke blott ur principiell synpunkt utan även med tanke på de rättsförhållanden, som redan kunna vara i laga ordning grundade på fastighetsbildningen under den tid den ägt bestånd. Har t. ex. ägostyckningslott i in-teckningshänseende behandlats som särskild fastighet, kan ju icke gärna ägostyckningen alltid utan vidare gå åter. Man ställes här inför samma problem som när det gäller förutsättningen för sammanläggning av fastigheter. Annan metod att bringa den olämpliga jorddelningen ur världen synes därför svårigen böra ifrågakomma än sammanläggning, låt vara i nödfall tvångsvis, och möjligheten att i visst fall tillgripa sådan åtgärd lärer få bero bland annat på bestående rättsförhållanden. I regel torde dock dessa i förevarande fall för närvarande vara sådana att de i och för sig icke skulle lägga hinder mot sammanläggningen. Som ett provisorium, sedan frågan om sammanläggning väckts och intill dess ärendet blivit avgjort, skulle man måhända kunna tänka sig förbud i det särskilda fallet mot överlåtelse och särin-teckning.»

Till vad lantmäteristyrelsen och fastighetsbildningssakkunniga sålunda yttrat kan utredningsmannen ansluta sig. Av yttrandet torde klart framgå att betydande svårigheter möta vid försök att förhindra att skoglösa eller skogfattiga ägostyckningslotter utsläppas i marknaden.

Att på sin tid skogsbolagen läto utstycka ofullständiga jordbruksfastigheter på lager var ingenting ovanligt. När efter hand dylika fastigheter blevo försålda, torde de dock så gott som undantagslöst ha kompletterats genom rätt till skogsfång och mulbete å annan säljaren tillhörig mark. Å de servituter av angivet slag, för vilka stadgats en begränsad giltighetstid, bör givetvis den tilltänkta lagstiftningen rörande de tidsbegränsade servituten erhålla tillämpning. Frågan, huruvida man beträffande de försäljningar av skoglösa eller skogfattiga ägostyckningslotter, som framdeles kunna komma att äga rum, bör tillgripa särskilda lagstiftningsåtgärder i syfte att — såsom lantmäteristyrelsen och fastighetsbildningssakkunniga ifrågasatt — åvägbringa lämplig sammanläggning, synes få bli beroende därav, om åtgärder av nämnda art finnas påkallade av den omfattning, vari sådana försäljningar kunna förväntas komma till stånd.

I samband med den förut omförmälda, av utredningsmannen företagna undersökningen rörande förekomsten av tidsbegränsade skogsservituter ha upplysningar inhämtats jämväl beträffande frågorna, i vilken utsträckning skoglösa ägostyckningslotter på senare tid blivit för första gången försålda och till vilket antal dylika lotter ännu finnas osålda kvar i skogsbolagens ägo. De kommunalnämnder, som lämnat upplysningar angående berörda förhållanden, ha så gott som enstämmigt förklarat att försäljningarna av skoglösa ägostyckningslotter på sistone varit fåtaliga och att skogsbolagen numera icke alls eller blott i obetydlig omfattning inneha sådana lotter. Från vissa håll har uppgivits att de överlåtelser, som förekommit, antingen avsett bildandet av arbetarsmåbruk eller egnahem för bostadsändamål eller ock skett för komplettering av ofullständiga jordbruksfastigheter genom sammanläggning. Andra försäljningar av skoglösa ägostyckningslotter än sådana som de nu nämnda synas icke i någon mera anmärkningsvärd utsträckning ha ägt rum under de senaste 15—20 åren.

Riktigheten av de från kommunalnämnderna erhållna upplysningarna bestyrkes av uppgifter, som genom Sveriges skogsägareförbunds förmedling införskaffats från de till förbundet hörande norrländska skogsbolagen. Dessa

bolag, uppgående till ett antal av omkring fyrtio, ha förklarat sig endast i ringa omfattning inneha ägostyckningslotter utan skog. De bolag, som ännu äga sådana lotter, synas icke ha för avsikt att söka sälja desamma. Bolagen anse sig nämligen mera än väl behöva lotterna för bosättning av den stam av fast anställda skogsarbetare, som förefaller bli alltmera nödvändig för skogsbrukets rationella bedrivande.

Med hänsyn till vad sålunda blivit utrönt har utredningsmannen icke funnit erforderligt att framlägga förslag till särskild lagstiftning på nu ifrågasvarande område.

Huvudgrunderna av utredningsmannens förslag till lagstiftning rörande de tidsbegränsade skogsservituten.

Vid försök att uppställa lagregler i syfte att förhindra de olägenheter, som skulle bli en följd av att de i Norrland förekommande tidsbegränsade skogsservituten efter hand bortfölla, uppkommer först spørsmålet, om dylika regler böra gå ut på att med skogsmark av erforderlig omfattning komplettera de fastigheter, till vilkas förmån servituten gälla, eller om reglerna i stället böra avse en förlängning av de tider, som bestämts för servitutens bestånd.

Det kan förefalla som om det först nämnda av de båda alternativen vore det som närmast borde komma i åtanke. Genom ett förfarande i enlighet med detta alternativ skulle ju för framtiden det måhända viktigaste av de problem, vilka äro förbundna med ifrågasvarande fastigheter, bli slutgiltigt reglerat.

Innan man kan taga definitiv ställning till förevarande spørsmål, torde det vara nödvändigt att behandla de lagbestämmelser, som röra möjligheterna att få ett servitut utbytt mot ett däremot svarande jordområde. Dessa bestämmelser hänföra sig till utbrytningsinstitutet.

Utbrytning av ett för all framtid gällande servitut innebär servitutets upphävande mot vederlag till servitutsinnehavaren i form av ett jordområde under äganderätt. Servitutsinnehavaren får alltså avstå från att utöva servitutet och erhåller i stället äganderätt till ett område, avsett att bereda honom tillgång till de produkter, servitutet skulle garantera honom, eller att i varje fall giva honom kompensation för det upphävda servitutets värde. Utbrytning av ett till tiden begränsat servitut karakteriseras likaledes därav, att från den tjänande fastigheten ett bestämt område avskiljes; till detta område, som skall vara lämpligt för det med servitutet avsedda ändamålet, erhåller servitutsinnehavaren dock endast nyttjanderätt.

Servitutsutbrytningen är i lag reglerad såsom en lantmäteriförrättning. Enligt jorddelningslagen kan utbrytning äga rum antingen i samband med laga skifte eller ock såsom fristående förrättning.

För utbrytning i samband med laga skifte finnas bestämmelser i 1 kap. 21 § jorddelningslagen. I detta lagrum göres till en början skillnad mellan å ena sidan rättighet till skogsfång eller mulbete och å andra sidan rättighet att fiska eller att taga torv, sten, sand, grus, lera e. dyl. Vidare skiljes i lagrummet mellan alltidsupplåtelser och tidsbegränsade eller av villkor beroende servitut. Där i skifteslaget ingår eller skifteslaget utgöres av fastighet, å vars område ägaren av annan fastighet är för all framtid berättigad till skogsfång eller mulbete, skall servitutet utbrytas, om sådant yrkas av ägaren till någondera fastigheten samt det kan ske utan någons förfång. Är fortvaron av sådant servitut begränsad till viss tid eller beroende av visst villkor, kan under enahanda förutsättningar ett område avsättas, å vilket den berättigade äger att med markägarens uteslutande utöva ifrågasvarande rät-

tighet. Beträffande annat servitut än skogsfångs- eller mulbetesservitut gäller att utbrytning eller avsättande av område får äga rum endast på yrkande av den tjänande fastighetens ägare och där det kan ske utan förfång för den eller de berättigade.

Eftersom ett av ålder gällande, till tiden obegränsat servitut är att betrakta såsom ett tillbehör till den härskande fastigheten, har föreskrivits att vederlaget skall tilläggas denna fastighet såsom en del av densamma. Enahanda bestämmelse gäller i fråga om sådant till tiden oinskränkt servitut, som tillkommit i sammanhang med laga delning eller genom avtal i samband med tillkomsten av den härskande fastigheten, t. ex. genom stadgande i avhandling om upplåtelse av avsondrad lägenhet. Har däremot ett för all framtid gällande servitut tillskapats på annat sätt — har det, enligt lagens uttryck, »eljest tillkommit genom avtal» — skall det utbrutna området ej läggas till den härskande fastigheten såsom en del av denna utan i stället utläggas såsom en avstyckad ägovidd från den tjänande fastigheten.

Utbrytning av servitut såsom särskild förrättning regleras i 20 kap. 3 § jorddelningslagen. Sådan utbrytning kan ske endast då servitutet består i rättighet till skogsfång och mulbete eller endera av dessa rättigheter. Vitsordet är här mera inskränkt än vid utbrytning i samband med laga skifte. På yrkande av den tjänande fastighetens ägare kan servitut av nyssnämnda slag utbrytas, där det finnes medföra nytta och kunna ske utan någons förfång. Under samma förutsättningar kan servitutet utbrytas på begäran av den härskande fastighetens ägare, såframt ej servitutet visas ha tillkommit genom avtal. Om det visas att servitutet äventyras, får detsamma under alla förhållanden utbrytas på yrkande av ägaren till denna fastighet.

Särskild förrättning för utbrytning av servitut skall verkställas på sätt beträffande motsvarande åtgärd i samband med laga skifte är föreskrivet.

Vid all utbrytning av servitut gäller enligt 9 kap. 7 § och 20 kap. 6 § jorddelningslagen att i vederlag för servitutsrätten skall av den tjänande fastigheten utbrytas eller avsättas så stort område, som med hänsyn till omfattningen av den servitutsberättigades och fastighetsägarens rätt att förfoga över den naturtillgång, rättigheten avser, efter prövning i varje särskilt fall finnes svara emot den förmån, rättigheten innebär. Där för visst fall särskild grund för beräkningen är bestämd, skall densamma lända till efterrättelse. Kan förening träffas mellan sakägarna om storleken av vederlagsjorden, skall sådan förening gälla, därest det finnes uppenbart att rätt, som tillkommer innehavare av fordran varför säkerhet åtnjutes på grund av in-teckning eller jämlikt 11 kap. 2 § jordabalken, icke äventyras genom föreningen.

De lagbestämmelser, för vilka nu redogjorts, äro av betydelse för besvarandet av det spörsmål, som ovan uppställt. Såsom av redogörelsen framgår har ägaren av en genom ägostyckning eller jordavsöndring tillkommen fastighet, till vars förmån ett till tiden obegränsat skogsservitut gäller, en tämligen inskränkt möjlighet att utan samband med laga skifte genom utbrytning få servitutet ersatt med äganderätt till ett mot servitutet svarande jordområde. Det skulle framstå såsom högst inkonsekvent att låta innehavaren av ett till tiden begränsat servitut genom den nu ifrågasatta lagstiftningen komma i åtnjutande av en förmån, som f. n. endast under ganska stränga förutsättningar står innehavaren av en alltidsupplåtelse till buds. De tidsbegränsade servituten böra tydligen icke genom berörda lagstiftning erhålla en mera förmånlig ställning än den som alltidsupplåtelserna intaga. Ett likställande av de båda slagen av servitut torde markera den yttersta gräns, intill vilken lagstiftningen bör gå.

De nu framlagda synpunkterna tala således med styrka för att det uppställda spörsmålet skall besvaras så, att de nya lagreglerna böra avse en

förlängning av den begränsade tiden för servitutens bestånd. Även en annan omständighet visar i samma riktning. Inledningsvis har omtalats att utredning pågår rörande frågan om lagstiftning angående expropriation av mark för stärkande av ofullständiga jordbruk. Vid nämnda utredning måste givetvis upptagas till behandling även problemet huruvida jordbruksfastigheter, vilka äro berättigade till skogsservitut, böra — oavsett om servituten gälla för all framtid eller endast för viss tid — mot avstående av servituten erhålla behöfelig tillskottsjord. Lämpligheten av att utbyta ett till tiden obegränsat skogsservitut mot ett markområde, som i värde motsvarar servitutet, har vid tidigare företagna utredningar angående sådana servitut ifrågasatts. Det har sålunda framhållits att en rättighet exempelvis att låta de kreatur, som kunde vinterfödas på en fastighet, beta på annan fastighets skog, i regel icke utan olägenhet kunde utbytas mot äganderätten till en begränsad del av denna skog, enär därav skulle följa att den härskande fastigheten finge en del av sin betesrätt omvandlad i en virkesproducerande kapitaltillgång; och det har vidare anmärkts att på enahanda sätt svårigheter ofta kunde uppstå, då det gällde rätten till husbehovsvirke, eftersom en dylik rätt vanligen huvudsakligen bestode i rätt till vedbrand, under det att ett riktigt skött skogsskifte lämnade en avkastning, som till avsevärd del utgjordes av sortiment, vilkas nyttjande till bränsle icke vore försvarligt. I avvaktan på resultatet av nyssnämnda, f. n. pågående utredning i vad den samma angår berörda problem synes det vara av vikt att på nu ifrågavarande område framgå med försiktighet.

Då utredningsmannen av skäl, som nu angivits, beslutat sig för att förorda en lagstiftning, vilken går ut på en förlängning av de tidsbegränsade servitutens bestånd, framställer sig därnäst till besvarande frågan, huruvida denna förlängning bör begränsas till att omfatta en viss tidrymd eller bestämmas att gälla för alltid. Eftersom förlängning icke bör komma till stånd beträffande andra servitut än sådana, som äro av varaktig betydelse för de härskande fastigheterna, är tydligen en förlängning, avseende all framtid, den mest naturliga och ändamålsenliga. Den motsatta lösningen av frågan skulle f. ö. medföra lätt insedda olägenheter av skilda slag.

Den möjlighet att förlänga tiden för ett servituts bestånd, som med lagstiftningen åsyftas, innefattar ett slag av expropriation. Man kan därför, då det gäller att taga ställning till spörsmålet huru lagstiftningen bör konstrueras, tänka sig att denna anknytes till den allmänna expropriationslagen. Givetvis kan lagstiftningen även utformas såsom en särskild lag. Eftersom de åtgärder, om vilka här är fråga, ha en blott provisorisk karaktär, synes det uppenbart att en speciell lag i ämnet är att föredraga framför en utbyggnad av expropriationslagen.

Olika möjligheter stå till buds beträffande anordnandet av ett förfarande, avsett att komma till användning vid avgörandet av fråga om förlängning av tiden för ett servituts bestånd.

Bland antydda möjligheter synes först böra beaktas den, som innebär att i samma ordning som expropriationslagen föreskriver pröva framställt anspråk å förlängning av giltighetstiden för ett servitut. Det i nämnda lag reglerade förfarandet vid upplåtelse av särskild rätt till fastighet överensstämmer i huvudsak med den procedur, som enligt lagen tillämpas, då fastighet exproprieras; sålunda skall Konungens tillstånd till expropriationen inhämtas, expropriationsmålet handläggas vid rätten, expropriationsersättningen bestämmas av särskild nämnd samt nämndens uppskattning fastställas av rätten, varefter ersättningen skall nedsättas hos och utbetalas av läns-

styrelsen. Ett förfarande av detta slag skulle — i betraktande därav, att de ojämförligt flesta av de med den ifrågasatta lagstiftningen avsedda fallen kunna förväntas bli av tämligen enkel beskaffenhet — för dessa falls vidkommande framstå såsom omständigt, tidsödande och kostsamt. Förfarandet skulle jämväl på vissa håll kunna föranleda en betydande ökning av den stora arbetsbörda, som redan nu åvilar domstolarna. Av dessa anledningar bör förfarandet icke komma till användning under annan förutsättning än att en enklare procedur finnes icke kunna tillämpas.

Den tillämnade lagstiftningen har, såsom tidigare påpekats, en viss likhet med ensittarlagstiftningen. Frågan om nyttjanderättshavares lösningsrätt till den av honom innehavda marken och om den för marken utgående löseskillingen skall enligt ensittarlagen avgöras vid lantmäteriförrättning, verkställd efter förordnande, som på ansökan meddelas av länsstyrelsen; förklaras nyttjanderättshavaren av förrättningsmännen berättigad till inlösen, har han att hos länsstyrelsen nedsätta löseskillingen, vilken därefter utbetalas till den som därtill är berättigad. Ett förfarande av samma natur som det återgivna skulle säkerligen ha varit lämpligt eller rent av nödvändigt, därest det gällt att mot tillskottsjord utbyta de tidsbegränsade servitut. Då det emellertid nu i stället endast är fråga om att förlänga tiden för dessa servituts bestånd, kan det ej anses erforderligt att härför begagna sig av lantmäteriförrättning. Därest denna utväg likväl skulle tillgripas, bleve säkerligen nödvändigt att — såsom också har skett enligt ensittarlagen — bereda sakägare möjlighet att fullfölja talan mot förrättningen. Härigenom skulle emellertid avgörandet av en till prövning föreliggande förlängningsfråga, huru enkel till sin beskaffenhet denna än vore, kunna draga långt ut på tiden samt dryga kostnader kunna tillskyndas såväl sakägarna som det allmänna. Även om man emellertid vågade räkna med att överklagande endast undantagsvis komme att tillgripas, skulle säkerligen med hänsyn till den betydande arbetsbalans, som f. n. förefinnes inom lantmäteriväsendet, en dylik fråga mången gång kunna få under avsevärd tid vänta på att bli av förrättningsmännen handlagd och avgjord.

Enligt lagen om servitut kräves för åstadkommande av vissa förändringar beträffande bestående servitut medverkan från domstols sida. Av det tidigare anförda framgår att så är fallet då avtal slutits därom, att ett till tiden obegränsat skogsservitut av visst slag skall helt eller delvis upphöra att gälla. Jämväl frågor angående t. ex. begränsning, förflyttning och avlösning av servitut tillhöra i åtskilliga fall domstols prövning. Av särskilt intresse i detta sammanhang äro de bestämmelser, som reglera avlösning av servitut. Därest nyttan av ett servitut är ringa i förhållande till den tunga, som därav vid den tjänande fastighetens bruk uppkommer, kan på yrkande av denna fastighets ägare domstol förordna att servitutet skall avlösas. Har domstol förordnat om avlösning av servitut men kan ej överenskomme träffas om löseskillingens belopp, skall detta bestämmas av tre ojäviga skiljemän, bland vilka en utses av vardera parten och de sålunda utsedda tillkalla den tredje. Den, som ej nöjes med vad de flesta skiljemännen säga, äger att inom viss tid draga tvisten under rättens prövning. — Skäl finnas uppenbarligen som tala för att, då det gäller fråga om förlängning av tiden för ett servituts bestånd, tillämpa ett förfarande, likartat med det, för vilket senast redogjorts. Å andra sidan resa sig mot en sådan anordning liknande betänkligheter som de, vilka kunna åberopas mot införandet av en procedur enligt expropriationslagens eller ensittarlagens bestämmelser.

Slutligen kan ifrågasättas om icke sådan fråga, varom här är tal, lämpligen kunde i sin helhet avgöras av särskild, för visst område tillsatt skiljenämnd. En dylik metod har redan tidigare i ett speciellt fall med fördel praktiserats.

nämnligen vid jämkning av arrendeavtal, i vilka legan utsatts i naturalster att levereras direkt till jordägaren eller till amman för hans räkning (s. k. mjölk- och persedelarrenden). Genom ett arrangemang av angivet slag skulle vinnas ett snabbt avgörande av anhängiggjorda ärenden, och kostnaderna för ett sådant förfarande skulle säkerligen också komma att icke obetydligt understiga utgifterna för ett domstolsförfarande. De nu anförda fördelarna skulle med visshet kunna påräknas, om nämndens beslut föreskrevs skola vara slutgiltigt och således icke få på materiell grund överklagas hos domstol. Då såsom förut sagts de avgöranden, som det gäller att träffa i ärenden angående servitutsförlängning, endast undantagsvis torde bli av mera tveksam beskaffenhet, synes — under förutsättning att nämnden erhåller en fullt tillfredsställande sammansättning — någon risk knappast vara förbunden därmed, att nämndens beslut får en sådan definitiv karaktär.

Vid övervägande av frågan, på vilket av de ovan angivna sätten förfarandet enligt den tilltänkta lagen bör anordnas, har utredningsmannen kommit till den bestämda uppfattningen att företräde måste givas åt det sist omnämnda.

I anseende till de starkt skiftande omständigheter, vilka i olika förekommande fall kunna vara för handen, ligger det i sakens natur att lagstiftningen måste medgiva den för avgörandet av frågor om servitutsförlängning avsedda nämnden vidsträckta befogenheter vid bedömandet av de ärenden, som hänskjutas till densamma. Lagstiftningen synes därför böra upptaga endast allmänt hållna regler rörande de förutsättningar, som skola föreligga för bifall till ett anspråk å förlängning av tiden för ett servituts giltighet. Dessa förutsättningar torde böra angivas så, att förlängningen å ena sidan skall vara av väsentlig betydelse för den härskande fastigheten samt å andra sidan icke får förorsaka den tjänande fastigheten avsevärd olägenhet. Förstnämnda, till den härskande fastigheten anknutna förutsättningar torde i allmänhet förefinnas i fråga om fastighet, vars jordbruk är att betrakta antingen som ofullständigt jordbruk eller som stödjordbruk, men däremot saknas i fråga om fastighet, som närmast har karaktär av bostadsfastighet. Ligger en servitutsberättigad fastighet öde, synes förlängning av servitutstiden icke böra medgivas med mindre grundad anledning finnes antaga att fastigheten kommer att åter tagas i bruk. Därest en fastighet innehar servitut för tillgodoseende av ett rent tillfälligt behov — fastigheten har exempelvis erhållit rätt till mulbete under en kortare tid i avbidan på utförandet av betesanläggning å fastigheten — bör tydligen förlängning av servitutstiden ej komma till stånd. Vad angår den andra, med avseende å den tjänande fastigheten uppställda förutsättningen lärer väl denna vanligen föreligga i det fall, då fastigheten utgöres av en större skogsegendom, tillhörig ett trävarubolag eller annat industriföretag; men å andra sidan kan förutsättningen understundom komma att brista, då fastigheten är ett bondehemman av mindre storleksordning.

Det kan ifrågasättas huruvida icke för att ett yrkande om förlängning av servitutstid skall kunna vinna bifall borde uppställas ytterligare den förutsättningen, att frågan om förlängningen hade en mera påtaglig aktualitet eller m. a. o. att servitutstiden inom en ej alltför avlägsen framtid komme att löpa till ända. Emellertid skulle med hänsyn till de olika sätt, på vilka tiden för servitutens bestånd bestämts, och i betraktande av den ovisshet, som råder rörande frågan när en slutlig reglering av de härskande fastigheternas komplettering kan komma till stånd, en föreskrift i antytt hänseende icke kunna undgå att få en mer eller mindre godtycklig karaktär. Därtill kommer att — eftersom enligt gällande jorddelningslag nybildade fastigheter skola vara i fråga om skilda ägoslag så sammansatta, att för deras räkning behov av

skogsservitut ej kan förefinnas — de under senare tid tillkomna servitut, av vilkas giltighetstid en mera väsentlig del alltjämt återstår, måste antagas hänföra sig till sådana fastigheter, som bildats före nämnda lags ikraftträdande men först sedermera utsläppts i marknaden: antalet dylika fastigheter torde dock — såsom förut i annat sammanhang framhållits — ej vara stort, varför en föreskrift av ifrågasatt innebörd troligen icke skulle vara av nämnvärd praktisk betydelse. Vid nu angivna förhållanden synes någon sådan föreskrift icke böra upptagas i lagen.

Förlängning av tiden för ett servituts bestånd kan utöva inverkan ej endast å den rätt, som tillkommer ägaren av den tjänande fastigheten, utan även å inteckningshavares rätt i denna fastighet. Den föreslagna lagstiftningen måste därför innefatta bestämmelser för tillvaratagande av jämväl inteckningshavares intresse.

I samband med tidigare företagna utredningar angående skogsfångs- och mulbetesservituten har konstaterats att dylika servitut icke förekomma i de södra delarna av landet samt att desamma endast i obetydlig omfattning äro till finnandes inom landet i övrigt med undantag av Norrland, där de i olika trakter äro mer eller mindre vanliga. Vad angår de tidsbegränsade skogsservituten äro dessa, enligt vad i anslutning till förevarande utredning framkommit, allmännast förekommande inom vissa socknar i Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län, medan de inom det övriga Norrland kommit till användning mera sparsamt.

Behov synes icke föreligga att låta den föreslagna lagstiftningen gälla för andra delar av riket än de norrländska länen.

I sammanhang med utredningen verkställda undersökningar ha utvisat att ägarna av de fastigheter, beträffande vilka enligt den tilltänkta lagstiftningen rätt till förlängning av servitutstid avses skola komma i fråga, i många fall befinna sig i så knappa ekonomiska omständigheter, att de icke äro i stånd att själva till fullo gälda den ersättning, som i anledning av sådan förlängning kan föreskrivas skola utgå. Om syftet med lagstiftningen skall kunna uppnås, torde för den skull bli nödvändigt att för ändamålet ställa allmänna medel till behövande fastighetsägares förfogande.

Enligt gällande lagstiftning föreligger möjlighet för innehavaren av en fastighet med ofullständigt jordbruk eller stödjordbruk att till förbättring och ändamålsenlig utveckling av detta erhålla lån eller bidrag av allmänna medel. Sålunda kan, jämlikt kungörelsen den 7 juni 1940 angående den statliga egnahemsverksamheten, åt ägaren av dylik fastighet från egnahemslånefonden utlämnas egnahemslån till underlättande av förstärkning av jordbruket genom förvärv och i förekommande fall förbättring av lämpligt område, avsett att tilläggas den ursprungliga fastigheten (tillskottsjord), eller genom ny-, om- eller tillbyggnad å jordbruket. Beviljandet av lån ankommer å vederbörande egnahemsnämnd. Lån utlämnas i form av jordbrukslån, skogslån och premielån. Jordbruks- och skogslån amorteras och förräntas; premielån efterskänkes successivt och löper utan ränta. Såsom säkerhet för lån skall lämnas inteckning i läntagarens fastighet till minst ett belopp, som svarar mot lånet. Vad åter angår bidrag av allmänna medel till ett ofullständigt jordbruks eller stödjordbruks komplettering kan sådant utgå med stöd av bestämmelserna i kungörelsen den 30 juni 1939 angående statsbidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m. Dylikt bidrag kan avse följande särskilda slag av åtgärder, nämligen uppodling till åker av därför lämplig odlingsbar jord (nyodlingsbidrag), stenröjning å odlad jord

(stenröjningsbidrag), påförande av mineraljord — grus, sand och lera — på myrjord (jordkörningsbidrag), befordrande av rationell beteskultur (betesförbättringsbidrag) samt fördjupning av avloppsdiken (avloppsförbättringsbidrag). Bidrag beviljas den, som brukar fastigheten, evad han är dess ägare eller ej. Ansökan om bidrag prövas av vederbörande hushållningssällskap, som på därom gjord framställning erhåller statsanslag för utlämnande av bidrag. I avseende å sin berörda verksamhet står hushållningssällskapet under uppsikt och kontroll av lantbruksstyrelsen. — Beträffande såväl lån som bidrag ha meddelats föreskrifter till begränsning av det belopp, varmed i varje särskilt fall lånet eller bidraget må utgå.

Av den nu lämnade redogörelsen för bestämmelserna rörande de lån och bidrag, som kunna komma till användning då det gäller att förstärka ett ofullständigt jordbruk eller ett stödjordbruk, framgår att dessa bestämmelser icke äga tillämpning å en förbättring, som består däri, att tiden för ett servituts bestånd förlänges. Särskilda föreskrifter angående understöd till detta slag av förbättring måste förty uppställas.

Vid bedömande av spörsmålet, i vilken form den hjälp från det allmännas sida, som för ändamålet tarvas, lämpligen skall utgå, synes böra förordas att hjälpen lämnas medelst bidrag. För att hjälpen skall få avsedd verkan är emellertid erforderligt att bidraget under särskilda omständigheter kan bestämmas till så högt belopp, att det motsvarar större delen av den för servitutets förlängning utgående ersättningen. I detta sammanhang må anmärkas att denna ersättning i fråga om flertalet servitut torde kunna antagas komma att uppgå till ett belopp av 3 000—3 500 kronor.

Möjlighet att erhålla statsbidrag bör tydligen stå till buds såväl då förlängningen åvägabringas genom beslut av den nämnd, som avses skola handlägga förlängningsfrågor, som ock för den händelse förlängningen kommer till stånd på frivillighetens väg.

Beviljandet av bidrag torde böra ankomma å egnahemsnämnderna. Erforderliga författningsföreskrifter böra uppenbarligen icke inarbetas i den gällande lagstiftningen angående medelsanskaffningen till de ofullständiga jordbrukens och stödjordbrukens komplettering utan i stället få sin plats i en speciell författning.

I anslutning till vad här ovan andragits har av utredningsmannen utarbetats förslag till dels lag om förlängning av tiden för vissa servituts bestånd dels ock kungörelse angående statsbidrag till förlängning av giltighetstiden för servitut, som i lagen avses.

Beträffande detaljerna i de båda författningsförslagen hänvisas till specialmotiveringen.

Speciell motivering.

Förslaget till lag om förlängning av tiden för vissa servituts bestånd.

1 §.

Ett av ålder gällande servitut kan näppeligen tänkas vara till tiden begränsat. Tidsbegränsning av ett servitut kan däremot förekomma vare sig servitutet bildats vid jorddelning eller detsamma stiftats genom avtal. Fler-talet tidsbegränsade servitut ha tillskapats i sammanhang med ägostyckning och jordavsöndring.

Vad angår de till tiden begränsade skogsservituten ha dessa till största delen tillkommit dels — utan stöd av lag — genom beslut vid ägostyckningar, verkställda på grund av ansökningar, som gjorts under tiden från in-gången av år 1897, då 1896 års lag om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring trädde i kraft, till början av år 1905, då den provisoriska lagen om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning blev gällande, dels, sedan vid sådana ägostyckningar ofullständiga jordbruksfastigheter utstyc-kats på lager utan att föreskrift om servitut till deras förmån meddelats, ge-nom avtal i anslutning till försäljning av fastigheterna under den närmaste tiden efter förrättningarnas företagande dels ock slutligen genom avtal i sam-band med jordavsöndringar, i synnerhet under tiden näst efter den provi-soriska ägostyckningslagens tillkomst men även sedermera till jorddelnings-lagens ikraftträdande den 1 januari 1928.

Den föreslagna lagen synes följaktligen under alla förhållanden böra avse till tiden begränsade skogsservitut, som bildats under åren 1897—1927. I den mån från tiden före år 1897 härrörande tidsbegränsade skogsservitut allt-jämt bestå — på grund därav, att giltighetstiden för ett i sammanhang med jordavsöndring stiftat servitut exempelvis bestämts till sextio år eller an- knutits till den ännu levande servitutsinnehavarens livstid — saknas emel- lertid skäl att ställa dessa servitut utanför lagens tillämpning; och beträff- ande de skogsservitut med inskränkt utövningstid, som stamma från tiden efter år 1927, kan i lagen ej gärna bortses från desamma. Under sist be- rörda tid ha visserligen jorddelningslagens bestämmelser lagt hinder i vägen för bildandet av varje slag av skogsservitut i samband med laga skifte och avstyckning; men såsom framgår av vad tidigare anförts ha, innan den år 1937 företagna ändringen i lagen om servitut trädde i kraft, tidsbegränsade servitut tillkommit på så sätt, att alltidsupplåtelser återköpts av de besvä- rade fastigheternas ägare och därvid ersatts med tidsbegränsade servitut. De sistnämnda, som ofta gälla för en jämförelsevis kort tid, torde böra in- begripas under den nya lagen. Denna läser även böra erhålla tillämpning å sådana till tiden begränsade servitut, som genom avtal tillförsäkrats skog- lösa eller skogfattiga ägostyckningslotter, vilka först under senare år ut- släppts i marknaden. Med hänsyn till nu angivna omständigheter synes knappast möjligt och i varje fall icke lämpligt att i lagen fixera några tid- punkter, mellan vilka ett servitut skall ha uppkommit för att inbegripas under lagens föreskrifter.

Lagen bör tydligen icke avse andra servitut än sådana, som då prövning av fråga om förlängning av giltighetstiden påkallas, alltjämt äro gällande. Servitut, vilka vid nämnda tidpunkt av en eller annan orsak redan upphört att äga bestånd, kunna alltså i förevarande sammanhang icke komma i betraktande; med avhjälpandet av de olägenheter, som måhända föranletts av ett servituts upphörande, får anstå i avvaktan på regleringen av de ofullständiga jordbruken överhuvud taget. Det må här anmärkas att på vissa håll förekommer att skogsservitut, vilka redan förfallit, det oaktat alltjämt få opåtal utövas.

Såsom i den allmänna motiveringen angivits bör den föreslagna lagen gälla endast inom de norrländska länen.

Från lagens tillämpning torde böra göras undantag för servitut, som besvärar kronan tillhörig mark. Dylig mark kan icke bli föremål för expropriation eller för inlösen enligt ensittarlagen; och ej heller rätten till förlängning av tiden för ett servituts bestånd synes lämpligen böra kunna göras gällande i fråga om densamma. Något praktiskt behov av en utsträckning av lagens tillämpning till servitut å kronojord lärers f. ö. knappast föreligga, då man får förutsätta att kronan i förekommande fall kommer att medgiva erforderlig förlängning av servitutstid.

2 §.

Den med lagen avsedda förlängningen av tiden för ett servituts bestånd bör som regel innebära att de förmåner, servitutet innefattar, skola efter giltighetstidens utlöpande fortbestå i oförändrat skick. Det kan emellertid tänkas att servitutet vid sin tillkomst fått ett innehåll, som med hänsyn till nuvarande förhållanden måste anses vara alltför omfattande. På grund härav torde enligt lagen böra föreligga möjlighet att i anslutning till förordnande om förlängning av servitutstiden föreskriva att servitutet efter nämnda tids utgång skall endast till viss del bestå. Sålunda bör nedsättning kunna ske av den mängd virke eller vedbrand, som enligt servitutet tillkommer den härskande fastigheten, eller minskning kunna företagas beträffande det antal kreatur, vilkas bete tillgodoses genom servitutet. Det faktiska behovet bör vara avgörande för de förmåner, som skola inrymmas i det till tiden förlängda servitutet. Att ifrågavarande möjlighet att inskränka ett servituts omfattning alltid måste begagnas med synnerlig försiktighet torde knappast behöva påpekas.

3 §.

Varje nämnd, som tillsättes för att behandla frågor om förlängning av servitutstid och om ersättning därför, lärers — för att största möjliga enhet skall vinnas beträffande frågornas avgörande — böra erhålla ett tämligen omfattande verksamhetsområde. Det torde få ankomma å Kungl. Maj:t att bestämma härom. Flera än fyra eller fem nämnder synas ej bli erforderliga.

Nämnden torde böra bestå av tre ledamöter; detta antal brukar vara det vanligen förekommande då i expropriationsmål parterna ena sig om expropriationsnämnd, och enligt lagen om skiljemän skola skiljemännen vara tre då parterna ej överenskommit, till vilket antal desamma skola utses. Med hänsyn till det fåtal nämnder, som enligt lagen tarvas, förefaller lämpligt att ledamöterna — liksom ock suppleanter för dem — utses av Kungl. Maj:t. Såsom ordförande bör en domstolsjurist, helst en ordinarie lantdomare, förordnas. De båda bisittarna böra vara personer, vilka äga praktisk förtrogenhet med sådan spörsmål, som falla under nämndens prövning; sålunda kunna exempelvis lantmätare samt ledamöter av skogsvårdsstyrelse och egna-hemsnämnd komma i fråga såsom bisittare.

Tidigare har framhallits att fragorna om servitutsförlängning kunna antagas blott i undantagsfall bli av mera tveksam beskaffenhet. Skulle emellertid i särskilt fall handläggandet och avgörandet av sådan fråga förutsätta en mera ingående undersökning eller kräva speciella insikter, som icke förefinnas inom nämnden, synes nämnden böra erhålla möjlighet att till sin hjälp tillkalla sakkunnig person. Dennes uppdrag torde ofta lämpligen böra utföras innan nämnden sammanträder för att behandla ärendet. På grund härav synes förordnande rörande biträde av sakkunnig böra få meddelas även av ordföranden ensam. Bestämmandet av ersättning åt sakkunnig, som utsetts av nämnden eller dess ordförande, bör självfallet ankomma å nämnden.

Då lagstiftningen närmast tillkommit för att avhjälpa det bekymmersamma läge, vari vissa ägostyckningsinnehavare skulle råka, därest de till förmån för deras fastigheter gällande, snart utlöpande servituten bortföle, samt lagstiftningen dessutom har en provisorisk karaktär, synes det vara av intresse att frågor av nu förevarande slag snarast bringas ur världen. Detta intresse påkallar införandet av en bestämmelse rörande viss tid, inom vilken vid äventyr av talans förlust hemställan om nämndens prövning av servitutsförlängningsfråga skall göras. Fristen torde icke böra utsträckas längre än till två år från den dag, lagen trätt i kraft.

De förutsättningar, som jämlikt lagstiftningen skola föreligga för förlängning av tiden för ett servituts giltighet, ha redan i det föregående angivits: å ena sidan skall förlängningen vara av väsentlig betydelse för den härskande fastigheten, å andra sidan får den icke förorsaka den tjänande fastigheten avsevärd olägenhet. Det torde här böra framhållas att vid prövningen av sist berörda förutsättning hänsyn skall lagas endast till sådan av förlängningen härrörande olägenhet, som har avseende å fastighetens lämpliga brukande; den inverkan, som förlängningen kan utöva å exempelvis inteckningshavares rätt, kommer i detta sammanhang ej i betraktande.

Det säger sig självt att några närmare regler angående beloppet av den ersättning, som i anledning av servitutsförlängning skall utgå, icke kunna intagas i lagen. Ersättningens storlek får bestämmas med ledning av omständigheterna i det särskilda fallet. Det gäller alltså för nämnden — som har att ex officio pröva ej endast förefintligheten av förutsättningarna för förlängningen utan även ersättningsfrågan — att söka komma fram till ett belopp, som kan anses skäligt. Detta belopp är avsett att skola utgå på en gång. Vid bestämmandet av beloppet bör tydligen det värde, vartill servitutet för återstoden av den ursprungligen föreskrivna giltighetstiden kan skattas, räknas servitutsinnehavaren till godo.

Nämnden skall icke, i händelse av bifall till anspråk å servitutsförlängning, ålägga ägaren av den härskande fastigheten någon förpliktelse att utgiva vederlag för förlängningen utan endast förordna att servitutet efter giltighetstidens utgång skall mot visst vederlag alljämt bestå. Det ankommer sedan å den härskande fastighetens ägare att begagna sig av det meddelade förordnandet genom att — på sätt nedan närmare angives — inom stadgad tid nedsätta det bestämda vederlaget hos länsstyrelsen.

Enligt lagen om expropriation är den exproprierande pliktig gälda all av expropriationen följande kostnad, sålunda bl. a. motpartens utgifter å målet. Rörande de kostnader, som i anledning av behandlingen av fråga om servitutsförlängning enligt den nu föreslagna lagen kunna uppkomma för parterna, synes en motsvarande regel icke böra uppställas; i stället torde böra gälla att vardera parten i princip skall stå sina kostnader. Möjlighet för nämnden att, då särskilt skäl därtill föranleder, tillerkänna part kostnadsersättning av motparten lär dock böra förefinnas.

I detta sammanhang vill utredningsmannen ifrågasätta, huruvida icke servitutsinnehavare, som hos nämnden framställer begäran om förlängning av servitutstiden, bör vid behov kunna få vissa av sina med ärendet förenade kostnader guldna av allmänna medel. Det må härvidlag erinras om att nyttjanderättshavare, som är i behov därav, kan få åtskilliga av sina utgifter i ärende angående lösningsrätt enligt ensittarlagen bestridda av dylika medel.

Därest nämnderna erhålla en sådan sammansättning som ovan angivits, torde någon risk icke vara förbunden därmed, att deras beslut föreskrivas skola vara definitiva.

4 §.

Ordförande och ledamöter i expropriationsnämnd njuta ersättning för sin uppskattning enligt bestämmelser, som meddelas av Kungl. Maj:t. Ersättningen skall alltid gäldas av den exproprierande.

Vad angår den nämnd, som enligt förevarande lagförslag skall avgöra fråga om förlängning av servitutstid och om vederlag därför, tala starka skäl för att gottgörelsen åt nämnden för dess arbete och utgifter bestrides av allmänna medel. Den reglering beträffande de tidsbegränsade servituten, som med den föreslagna lagen åsyftas, har sin egentliga grund i den förut rådande alltför fria jorddelningsrätten. Då alltså statliga åtgärder ytterst föranlett det bestående otillfredsställande läget, synes tillbörligt att staten även svarar för de kostnader, som för åstadkommande av erforderlig rättelse oundgängligen krävas. Hårtill kommer att berörda kostnader med hänsyn till vad som gäller rörande utgifterna i anledning av expropriationsersättnings bestämmande icke ens till någon del torde kunna läggas å ägaren av den servitutsbelastade fastigheten samt att motparten i åtskilliga fall lär finna sig i en sådan ekonomisk situation, som icke medger honom att utan svårighet bidra till kostnadernas gäldande.

Av nu angivna skäl bör jämväl ersättning åt sakkunnig, som utsetts av nämnden eller dess ordförande, bestridas av allmänna medel.

Åt Kungl. Maj:t synes böra uppdragas att fastställa de grunder, enligt vilka gottgörelsen åt nämndens ordförande och övriga ledamöter skall utgå.

5 §.

I de föregående paragraferna ha givits vissa regler rörande den procedur, som är avsedd att komma till användning vid avgörandet av frågor om förlängning av servitutstid och om vederlag därför. Ytterligare bestämmelser härutinnan äro emellertid behövlige.

Dylika bestämmelser synas lämpligen kunna hämtas från lagen om skiljemän. En del föreskrifter i denna lag hänföra sig visserligen till det mellan parterna slutna skiljeavtalet; men i den mån så icke är fallet, lärer möjlighet föreligga att i ganska avsevärd utsträckning tillämpa lagens föreskrifter å sådant ärende, som nu är i fråga. Sålunda torde åtskilliga av lagens regler rörande jäv mot skiljeman och om själva förfarandet ävensom angående skiljedoms ogiltighet och klander å skiljedom kunna vinna tillämpning med avseende å nämndens ledamöter, ärendenas handläggning inför nämnden och de beslut nämnden fattar.

6 §.

Vid sådan förlängning av tiden för ett servituts bestånd, som med föreliggande lagförslag avses, är — såsom redan i det föregående antytts — erforderligt att beakta även inteckningshavares intresse. Det kan nämligen tänkas att den av servitutet besvärade fastigheten genom servitutstidens förlängning så nedgår i värde, att inteckningsrätten därav påverkas. En bestämmel-

se till inteckningshavares skydd måste därför meddelas. Denna bestämmelse torde böra innehålla att av nämnden bestämd ersättning skall nedsättas hos länsstyrelsen för att av denna fördelas och utbetalas i enlighet med de regler, som jämlikt lagen om expropriation gälla för upplåtandet av nyttjanderätt eller servitutsrätt till fastighet. Med hänsyn till de särskilda omständigheter, som i ett stort antal fall kunna förväntas föreligga i fråga om anskaffandet av medel för ersättningsgäldande, har den tid, inom vilken nedsättningen skall verkställas, föreslagits skola utgöra den dubbla mot den i nyssnämnda lag föreskrivna.

De fall, i vilka inteckningshavares rätt kommer att påverkas av servitutstidens förlängning, lära emellertid i verkligheten icke bli många. Därest förlängningen är väsentligen utan betydelse för denna rätt, synes hinder ej böra möta för att ersättningsbeloppet av länsstyrelsen utbetalas direkt till ägaren av den besvärade fastigheten. Föreskrift härom — överensstämmande med den för likartat fall i lagen den 12 juni 1942 om fornminnen förekommande — har intagits i lagförslaget.

I och med att nedsättning av ersättningsbeloppet sker blir slutgiltigt avgjort att förlängning av servitutstiden skall komma till stånd. Servitutet skall följaktligen därefter gälla för framtiden. Då servitutet alltså fått samma karaktär som ett till tiden icke begränsat servitut, synes böra föreskrivas att vad enligt lag gäller om servitut av sistnämnda slag skall tillämpas å det till tiden förlängda servitutet. De i lagen om servitut och i jorddelningslagen med avseende å alltidsupplåtelser givna bestämmelserna komma på så vis att bli tillämpliga å servitutet. De härigenom till buds stående möjligheterna att exempelvis lokalisera ett servitut, för vars begagnande visst ställe ej blivit bestämt, eller att ersätta ett servitut med äganderätt till mark, som svarar mot servitutsförmånerna, torde mången gång lämpligen kunna begagnas.

7 §.

Särskilda bestämmelser lära vara behövlige för det fall, att sedan nämndens prövning av fråga om förlängning av ett servituts giltighetstid påkallats, denna tid utlöper innan nämnden hunnit taga ställning till frågan eller, efter det att beslut om förlängning meddelats, innan det visat sig huruvida inom föreskriven tid nedsättning av ersättningsbeloppet kommer att äga rum. I avvaktan på nämndens beslut och nedsättningsfristens utgång synes servitutet böra få utövas såsom tidigare respektive i enlighet med beslutet.

Skulle under nämndens behandling av fråga om förlängning av servitutstid upplysas att vid domstol väckts talan rörande servitutets omfattning eller ock därom, att servitutsrätt icke förefinnes eller att rätten förverkats, måste givetvis med meddelande av nämndens beslut anstå i avbidan på laga kraftägande utslag i målet. Därest tvist i något av angivna hänseenden uppkommer under nämndens handläggning av förlängningsfrågan, böra parterna hänvisas att anhängiggöra talan vid domstol; till dess målet blivit rättskraftigt avgjort får med bedömandet av nämnda fråga anstå. Uttryckliga bestämmelser med avseende å nu anmärkta förhållanden torde icke behöva upptagas i lagen.

8 §.

För den händelse i samband med avgörandet av fråga om förlängning av servitutstid nämnden på förekommen anledning förpliktat endera parten att gottgöra motparten hans utgifter å förfarandet, kräves särskild bestämmelse för att tillgodose den senares möjlighet att utbekomma det utdömda beloppet. En dylik bestämmelse har upptagits i förevarande paragraf.

9 §.

Det ligger i sakens natur att den föreslagua rätten att påkalla förlängning av ett till tiden begränsat servituts bestånd icke skall vara den berättigade betagen genom förbehåll, som gjorts i samband med servitutets tillkomst eller senare genom särskilt avtal. Uttryckligt stadgande härom synes böra inflyta i lagtexten.

10 §.

Enligt 3 § andra stycket i lagförslaget skall Kungl. Maj:t bestämma verksamhetsområdet för nämnd, som har att behandla fråga om förlängning av tiden för servituts bestånd och om ersättning därför. De i nämnda hänseende erforderliga föreskrifterna torde böra upptagas i en särskild författning rörande lagens tillämpning. Denna författning synes även böra innehålla regler beträffande den ordning, vari nämndens prövning av dylik fråga skall påkallas, och om det sätt, varpå handlingarna i ärendet skola för framtiden förvaras.

Slutbestämmelsen.

Såsom förut framhållits ha de tidsbegränsade skogsservituten till stor del uppkommit vid ägostyckningsförrättningar eller i samband med försäljning av fastigheter, som bildats genom ägostyckning. Tiden för dessa servituts bestånd utgör, såsom även tidigare anmärkts, ofta femtio år. Eftersom 1896 års lag om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring började tillämpas den 1 januari 1897, kan följaktligen redan i början av år 1947 giltighetstiden för ett dylikt servitut utlöpa. Med hänsyn härtill synes den föreslagna lagstiftningen böra träda i kraft den 1 januari 1947.

Förslaget till kungörelse angående statsbidrag till förlängning av tiden för vissa servituts bestånd.

1 §.

I den allmänna motiveringen har framhållits att möjlighet att erhålla bidrag av allmänna medel till förlängning av ett skogsservituts giltighetstid bör stå till buds icke blott då förordnande om förlängningen meddelas av den nämnd, som föreslagits skola avgöra härom uppkommen fråga, utan även då förlängningen åstadkommes genom avtal mellan de båda av servitutet berörda fastigheternas ägare. Bidrag till en på sistnämnda sätt åvägbragt förlängning bör dock uppenbarligen icke få åtnjutas med mindre förlängningen är av väsentlig betydelse för den härskande fastigheten och icke tillskyndar den tjänande fastigheten avsevärd olägenhet.

2 §.

För frågan, huruvida i visst fall statsbidrag till förlängning av servitutstid skall utgå, får givetvis behovet av bidrag vara avgörande; och även spörsmålet om bidragets storlek måste bedömas efter behovsprincipen. I betraktande av de ytterst knappa ekonomiska förhållanden, vari en stor del av de härskande fastigheternas ägare befinna sig, synes erforderligt föreskriva att bidrag skall kunna beviljas med belopp, som motsvarar så pass stor del av den för servitutsförlängningen bestämda ersättningen som åttio procent. Emellertid torde samtidigt den begränsningen böra stadgas, att bidraget under inga förhållanden får överstiga tretusen kronor.

3 §.

Har begäran framställts om förlängning av tiden för ett servitut's bestånd, är uppenbarligen mången gång omöjligt och alltid olämpligt att, innan ärendet blivit avgjort, bestämma behöfligt bidrag till ersättningens gäldande; och vad angår förlängning av servitutstid genom avtal tala flera skäl för att med beviljandet av bidrag bör anstå, tills villkoren för förlängningen blivit definitivt fixerade. I anledning härav har föreslagits att ansökan om bidrag skall åtföljas av antingen beslut om förlängningen eller ock skriftligt avtal angående densamma. I lagtexten kan ej gärna angivas vad utredningen i ansökningsärendet ytterligare bör omfatta. Det får ankomma å sökanden själv att framlägga det material, som han önskar få beaktat vid prövningen av frågan om hans behov av bidrag.

Med hänsyn därtill, att vid förlängning av servitutstid genom avtal bidrag icke skall kunna utgå förrän avtalet träffats, är det tydligen av vikt för servitutsinnehavare, som ämnar söka bidrag till en på dylikt sätt genomförd förlängning, att — därest han icke är i stånd att själv utlägga det belopp, som motsvarar den del av ersättningen, vilken avses skola täckas genom bidraget — tillse att förfallotiden för detta belopp bestämes till en sådan tidpunkt, att prövning av ansökningsärendet om bidrag kan dessförinnan medhinnas.

Intresset av att inom en nära framtid bringa frågor om förlängning av servitutstid ur världen har föranlett att i lagförslaget angående servitutsförlängning införts bestämmelse därom, att prövning av dylik fråga skall påkallas inom två år från den dag, lagen trätt i kraft. På grund av det sammanhang, som förefinnes mellan lagen, å ena, och kungörelsen angående statsbidrag, å andra sidan, synes lämpligt föreskriva att ansökan om bidrag till sådan förlängning av servitutstid, som grundar sig på avtal, skall göras inom två år från dagen för kungörelsens ikraftträdande.

Det är givetvis av vikt att ett servitut, till vars förlängning bidrag beviljats, icke genom avtal eller annorledes bringas att upphöra. Särskilda föreskrifter, ägnade att avhålla servitutsinnehavaren från att medverka till servitutets upphörande, äro därför erforderliga. Föreskrifterna torde böra innebära att därest servitutsinnehavaren vidtagit åtgärd eller gjort sig skyldig till försummelse, som haft dylik verkan, skyldighet att återbetala bidragsbeloppet jämte ränta kan inträda. Ehuru vissa till tiden förlängda servitut få anses antingen icke under några förhållanden eller ock endast under förutsättning av domstols godkännande kunna på grund av servitutsinnehavarens medgivande upphöra att gälla, synes, när prövningen av fråga, om dylikt fall är för handen, icke gärna kan uppdragas åt egnahemsnämnden, nu avsedda föreskrifter böra göras generella.

Därest en servitutsinnehavare i samband med avtal om förlängning av servitutstiden medgivit en ersättning för förlängningen, som måste anses överstiga värdet av densamma, kan uppenbarligen den sålunda bestämda ersättningen icke få läggas till grund för sådant bidrag av allmänna medel, varav behov kan föreligga. För den egnahemsnämnd, som har att pröva ansökningsärendet om bidrag, kunna emellertid svårigheter uppstå, då det gäller att avgöra huruvida den avtalade ersättningen är för hög. Det kan även för egnahemsnämnden vara svårt att konstatera huruvida förlängningen är av väsentlig betydelse för den härskande fastigheten och icke tillskyndar den tjänande fastigheten avsevärd olägenhet. För den skuld synes nödigt föreskriva att då förlängning av servitutstid grundar sig på avtal, egnahemsnämnden skall införskaffa yttrande från den nämnd, å vilken det ankommer att meddela förordnande om dylik förlängning. Denna nämnd har möjlighet att genom jämförelse med andra fall bedöma behöfligheten för den härskan-

de fastigheten av förlängningen, dennas inverkan å den tjänande fastighetens brukande samt skäligheten av den avtalade ersättningen. Nämndens uttalande i förstnämnda båda hänseenden synes böra vara bindande för det bidragsbeviljande organet.

4 §.

I denna paragraf ha inlagits bestämmelser med syfte att åstadkomma garanti därför, att beviljat statsbidrag kommer till avsedd användning. Då servitutsförlängningen åvägabragts genom beslut i därför stadgad ordning, skall egnahemsnämnden hos länsstyrelsen nedsätta bidraget. För den händelse åter avtal om förlängningen träffats, har egnahemsnämnden att direkt till den besvärade fastighetens ägare utbetala bidraget; dock får bidraget uppbäras av sökanden själv för den händelse han visar sig redan ha till fullo guldit ersättningen för förlängningen.

5 §.

Avgivandet av sådant yttrande, som enligt 3 § tredje stycket skall inhämtas från den nämnd, å vilken det ankommer att avgöra servitutsförlängningsfrågor, kan förorsaka arbete och utgifter, som böra ersättas. Bestämmandet av ersättningen och dennas gäldande torde böra regleras på samma sätt som det, vilket i 4 § av förslaget till lag om servitutsförlängning kommit till användning.

Slutbestämmelsen.

Förevarande kungörelse bör tydligen träda i kraft samtidigt med lagen om förlängning av tiden för vissa servituts bestånd eller således den 1 januari 1947.

Särskilt yttrande

av herr *Jung*.

Då jag icke i allo kan instämma i det förslag, som av utredningsmannen framlagts, har jag ansett mig böra framlägga de synpunkter, som kunna tjäna till ytterligare upplysning och vara av beskaffenhet att inverka till ändring i eller komplettering av förslaget.

Vid ett första påseende synes lösandet av frågan om förlängning av de tidsbegränsade servituten, avseende rättigheten till skogsfång och mulbete eller endera av dessa rättigheter, att gälla för alltid vara enkelt nog. Så är dock ingalunda fallet.

Först må erinras om att utredning torde pågå i syfte att genom erforderliga lagändringar ordna *hela* frågan om skogsservitut (skogsfång och mulbete). Nu gällande lagbestämmelser och föreskrifter torde nämligen icke i allt vara ägnade att befordra en rättvis och praktisk lösning därav, som jämväl tillfredsställer kraven på en ändamålsenlig fastighetsbildning. Förlängningen av de tidsbegränsade servituten att gälla för alltid sammanhänger intimt med huvudfrågans lösning. För närvarande ligger jämväl i stöpsleven den utomordentligt viktiga frågan om jordbrukets rationalisering. Avsikten är att på ett eller annat sätt fullständiga en stor mängd av de s. k. ofullständiga jordbruken. Större delen av de fastigheter, som ha tidsbegränsade skogsfångs- och mulbetesservitut, tillhöra kategorien ofullständiga jordbruk eller ock stödjordbruk. Det är ingalunda säkert, att samtliga de fastigheter, som ha tidsbegränsade servitut, verkligen äro av beskaffenhet att för framtiden lämpligen böra bestå. Att med hjälp av betydande statsbidrag för alltid förlänga servitut, där den härskande fastigheten en kort tid efteråt prövas böra försvinna genom att sammanläggas med annan fastighet, synes icke vara rationellt.

Man skulle med hänsyn till att lagstiftningen på detta område ännu icke tagit slutgiltig form möjligen kunna tänka sig att nu endast provisoriskt lösa frågan om förlängning av dessa tidsbegränsade servitut, eller med andra ord nu skulle efter hand endast de få servitut förlängas, för vilka tiden hölle på att gå ut. Förlängningen skulle endast avse tills vidare under erforderlig tid, i syfte att vid den pågående lagstiftningen beslut jämväl kunna fattas om dessa servitut, vilka då alla ännu äro tidsbegränsade.

Att verkliga fördelar därmed skulle vinnas kan enligt min mening icke förnekas, samtidigt som de svårigheter, vilka, såsom av det följande framgår, äro förbundna med dessa servituts förlängning för alltid i värderingshänseende m. m., skulle i stor utsträckning elimineras.

I det följande utgår jag emellertid från huru förhållandena te sig, om de i 2 § i förslaget upptagna bestämmelserna skola bliva gällande.

Samtidigt som strävan numera är att söka till gagn för både den härskande och tjänande fastigheten få servituten i skogsfång och mulbete i den form, som de enligt gällande avhandlingar ha, att upphöra endera genom utbrytning i vederlagsjord eller genom domstols avgörande enligt 7 a § i servitutslagen, blir nu ett icke obetydligt antal tidsbegränsade dylika servitut för alltid

gällande. Full enighet torde råda därom, att det sambruk mellan den härskande och den tjänande fastigheten, som ett servitut i skogsfång och mulbete medför, icke är till gagn. Beträffande skogsfångsservituten framstår olägenheten härav mest vid de oinskränkta servituten, där stort utrymme exempelvis för självsvaldig avverkning otvivelaktigt finnes. De tidsbegränsade servituten hava i regel mera inskränkta rättigheter och bestå icke sällan endast i rättighet till ved eller till ved och hägnadsvirke. Ju mera oinskränkta rättigheterna äro desto större framstår behovet för den tjänande fastigheten av utbrytning.

I motiveringen till 6 § i lagförslaget upptages att, sedan ett tidsbegränsat servitut blivit förlängt att gälla för alltid, de å alltidsupplåtelse givna bestämmelserna bli tillämpliga, vilket medför möjlighet att exempelvis lokalisera ett servitut, för vars begagnande visst ställe ej blivit bestämt, eller att ersätta ett servitut med äganderätt till mark, som svarar mot servitutsförmånerna, eller med andra ord utbryta rättigheterna i vederlagsjord.

För att få en lämplig bakgrund och för att visa bland annat svårigheter-na för den föreslagna skiljenämnden att uppskatta ersättningen för förlängningen av ett tidsbegränsat servitut att gälla för alltid måste jag i korthet utveckla de principer, som numera få anses vara enligt rättstolkningen fastslagna att gälla vid utbrytning av servitut, avseende skogsfång och mulbete.

Vid utbrytningen av dylika servitut skiljer man mellan två olika principer, benämnda massapricipen och värdeprincipen. Enligt massapricipen bör ett område utbrytas, som årligen kan avkasta den virkesmängd, som den härskande fastigheten har rätt att uttaga. Värdeprincipen innebär att utbrytningen skall omfatta kapitaliserade värdet av den virkesmängd, som den härskande fastigheten har rätt att årligen uttaga. Utbrytning av servitutsrättighet i mulbete — vilket av många orsaker åtminstone i Västernorrlands län icke på långt när skett i den utsträckning, som utbrytning av servitutsrättighet i skogsfång — sker alltid efter värdeprincipen, medan utbrytningen av servitutsrättighet i skogsfång i regel skall ske enligt massapricipen. Avsikten har varit, att vid utbrytning av servitutsrättigheter i skogsfång ekvivalens — åtminstone i största möjliga utsträckning — skulle uppnås emellan rättigheternas penningevärde (värdeprincipen) och värdet av den vederlagsmark, som årligen kan avkasta den virkesmängd, som servitutsrätten innebär (massapricipen); se Olof Odenrants föredrag den 26 mars 1935, tryckt i Kungl. lantmäteristyrelsens meddelanden, serien uppsatser m. m. nr 18, sida 13.

Så blir emellertid icke fallet. Värdet å vederlagsmarken, utbruten efter massapricipen, blir i allmänhet avsevärt större än efter värdeprincipen. Den viktigaste orsaken härtill är att, medan den virkesmängd, som vid ett fullständigt skogsfångsservitut den härskande fastigheten äger uttaga, har en ungefärlig sortimentssammansättning av 70 % ved, 10—15 % småvirke och 15—20 % timmer, normalskogen, som erfordras för att årligen avkasta nämnda virkesmängd, har en helt annan sortimentsammansättning eller vid ungefär medelgod skogsmark avkastande 2—2,5 fm³ i Västernorrlands län 25 % timmer, 40 % småvirke och 35 % brännved. (Man räknar ofta med siffrorna $\frac{1}{3}$ timmer, $\frac{1}{3}$ småvirke och $\frac{1}{3}$ brännved, vilket förutsätter en något högre bonitet än nyss angivna.) Då den härskande fastigheten lär ha rätt att erhålla normalskog å sitt område utan att därför betala skillnaden mellan värdet av normalskogen och »servitutsnormalskogen», kommer den härskande fastigheten genom utbrytningen få ett område, som i värde betydligt överstiger kapitaliserade värdet av den virkesmängd, servitutet skulle ge. Lantmäteristyrelsen har i ett år 1941 avgivet yttrande till Svea hovrätt framhållit, att servituten

ha ett positivt och ett negativt värde. Det positiva värdet är skillnaden mellan den härskande fastighetens värde med och utan servitut. Det negativa värdet kan uttryckas såsom skillnaden mellan den tjänande fastighetens värde utan och med servitutet eller med andra ord vad denna fastighet kan betala för att få bort servitutet. Skillnaden mellan de fria servitutens positiva och negativa värden kan vara avsevärd. Efter en längre motivering slutar lantmäteristyrelsen med följande ord:

»Styrelsen vill för sin del ställa sig på den ståndpunkten, att massprincipen skall tillämpas vid utbrytning av fritt utövade servitut, avseende fullständiga husbehovs-rättigheter. Även fullständiga husbehovsservitut, bundna av uttag efter anvisning, samt ofullständiga servitut, avseende bränsle, som också utgör en väsentlig naturaförmån, synas såsom regel böra utbrytas enligt massprincipen. I sistnämnda fall är emellertid att märka, att en utbrytning enligt massprincipen ofta kommer att beröva den tjänande fastigheten mera än som skäligen kan anses svara mot servitutets negativa värde och att utbrytningen därför på grund av förfång icke kan ske med mindre vederlagsområdet kan förläggas på mark med låg bonitet med en sortimentsavkastning, som tillnärmelsevis motsvarar servitutets.

Övriga servitut avseende vissa skogseffekter utan större betydelse såsom naturaförmåner torde böra utbrytas med värdeprincipen såsom delningsgrund».

Till belysande av skillnaden mellan kapitalvärdet av rättigheterna till ett skogsfångsservitut och värdet av det utbrutna vederlagsområdet må ur Oden-crants föredrag upptagas följande:

»För att lämna ett exempel på värdering och likvid vid en självständig utbrytning-förrättning kan jag hänvisa till ett fall, där förfarandet av Högsta Domstolen ansetts tillfredsställande och riktigt. Jag vill dock — — — framhålla, att den metod, som nu skall beskrivas, ej får anses såsom den enda riktiga.

Förrättningsmännen förforo på följande sätt: Lägenhetens årsbehov beräknades till 17 m³, därav 1,5 m³ byggnadsvirke à 9 kr., 0,5 m³ diverse småvirke à 4 kr. samt 15 m³ ved à 1 kr., allt per m³. Sammanlagda värdet av årsbehovet uppgick således till 30:50 kr. Lägenheten borde tilldelas skogsmark med en årlig avkastning av 17 m³. Rättigheternas kapitalvärde uppgick efter en kapitalisering efter 5 % av 30:50 kr. till 610 kr. — — —

Lägenheten ansågs, såsom förut anförts, berättigad till 17 m³ virke per år. Förutsättningarna för att denna avkastning nu och varaktigt skulle kunna erhållas vore dock att skogsmarken vore bevuxen med skog av viss beskaffenhet, normalskog. I dylik skog kunde man beräkna, att varje m³, sammansatt av alla åldrar, enligt gängse beräkningar motsvarade $\frac{1}{3}$ av de förut nämnda tre virkessortimenten, alltså $\frac{1}{3}$ timmer, $\frac{1}{3}$ småvirke och $\frac{1}{3}$ ved. Efter förut angivna pris skulle värdet å varje skogsm³ bli 4:66 kr. För 17 m³ bleve värdet 79:22 kr. eller kapitaliserat efter 5 % 1 584:40 kr. — — —

Det framhölls, att skenbart en disproportion rådde emellan det kapitaliserade värdet av de 17 m³, 610 kr., och normalskogsvärdet 1 584:40 kr., men att vid en fri avverkning lägenhetsägarens årsbehov ej behövde uttagas eller alltid uttoges på det för hemmansägaren gynnsammaste sättet.

Det är att märka att i det nu beskrivna fallet rättigheterna gällde lägenhetens behov utan inskränkningar och att stamfastighetens behov fullt täcktes av den återstående skogen. Hade lägenhetens ägare enligt kontraktet varit hänvisad till att taga vedbehovet exempelvis endast av torrskog och vindfällen eller avfall och dylikt hade värdet av rättigheterna blivit ett helt annat. Det torde även vid frågan om ev. reducering böra beaktas, om stamhemmanet belastas av flera, ej utbrutna servitutsrättigheter. — — —

Högsta Domstolen ansåg, att utbrytningen med hänsyn till rättigheternas omfattning och beskaffenhet, stamfastighetens skogstillgångar och övriga omständigheter borde

verkställas på sätt skett vid förrättningen eller så att, efter beräkning av lägenhetens årliga behov av skogsprodukter, utbrötes ett vederlagsområde med normalskogsvärde av 1 584: 40 kr., motsvarande vad som kunde anses motsvara rättigheternas värde. — — —

Än en gång vill jag betona, att det nu återgivna beräkningssättet måste betraktas såsom ett exempel, ej som en norm. Förhållandena kunna skifta praktiskt taget med varje förrättning — grundavhandlingarna, förhållandena å orten, skogsbillgångarna, konkurrensen mellan skilda fastigheter m. m. — så att bestämda regler ej kunna ges.»

Medan rättigheternas *kapitalvärde* sålunda utgjorde 610 kr., utgjorde den utbrutna vederlagsjordens värde 1 584 : 40 kr. eller mer än 2,5 gånger så mycket.

Jag vill här påpeka, att om kapitaliseringsprocenten i stället för 5 % hade varit 4 %, som numera torde vara en riktigare procent, rättigheternas kapitalvärde hade blivit 762: 50 kr., medan den utbrutna vederlagsjordens värde blivit 1 980: 50 kr., varför skillnaden blivit 1 218 kr. mot 974: 40 kr. efter 5 % kapitalisering.

Distriktslantmätaren i Torps distrikt har på begäran lämnat mig några aktuella siffror. Han skriver:

»Den 16 maj 1946 har jag avslutat en förrättning rörande utbrytning av skogsservitut till 19 lägenheter under Klöstre nr 1 och 3 i Torps socken. Lägenheter på upp till 5 hektar åker tilldelades härvid 35 fm³ per år. Ståndskogen å vederlags-skiftena prissattes med ledning av de av Staten fastställda normalpriserna på olika virkessortiment. Avdragen för drivningskostnaderna, huggning, körning, flottning, sortering, utvältning, avmätning, tillsyn, skogsaccis och skogsvårdsavgift, bestämdes till för sulfit och sulfat 35 öre, för sågtimmer till 28 öre, allt per kbf. Med utgångspunkt i dessa siffror och med beräkning av 70-årig omloppstid blev rotvärdet av normalskogen på ett vederlagsskifte, som förmår avkasta 35 fm³, lika med 5 368 kr. Härtill kommer värdet av kalmarken. Det totala värdet, som den tjänande fastigheten avhändes, kan därför beräknas till ca 6 550 kr.

Klöstre-förrättningen avsåg fullständiga och i alla avseenden oinskränkta skogs-rättigheter. Utbrytningsförfarandet såväl i avseende å marken som i avseende å ståndskogen anslöt sig till massprincipen.

Vid Klöstre-förrättningen prissattes veden till kr. 2: 50 per fm.³ Härvid räknades endast med (den sparsamt förekommande) lövveden. All ved som kunde fås ut efter avverkning av gagnvirke till 3 tum i topp utfördes alltså med noll kronor.»

Beträffande dessa siffror faller i ögonen, att värdet av utbrutna vederlagsjorden för ett dylikt servitut uppgick till ca 6 550 kr., ehuru utbrytningen avsåg endast skogsfångsrättigheterna, ståndskogen knappast uppginge till normalskog och konkurrens fanns mellan de många fastigheterna.

Även här blir en ganska stor skillnad mellan det efter 4 % kapitaliserade värdet av rättigheterna och den utbrutna vederlagsjordens värde.

I fråga om eventuell framtida utbrytning beträffande förlängt tidsbegränsat servitut skriver distriktslantmätaren bl. a. följande:

»*Räkneexempel:* Det tidsbegränsade servitutet avsåg 40 lm³ brännved per år, motsvarande 25 fm³, att uttagas efter utsyning. Rotvärdet av en dylik kubikmeter sattes av den särskilda nämnden till 1: — kr., alltså 25: — kr. årligt värde på servitutet, efter 4 % svarande mot ett kapitalvärde av 625: — kr. (Dessa siffror torde för närvarande för stora delar av Norrland vara fullt representativa.) Nämnden förordnade med stöd härav att det tidsbegränsade servitutet finge fortbestå för evigt mot en ersättning av 625: — kr.

Tjugu år senare sker utbrytningen av servitutet. — — — Förrättningsmännen

finna alltså, att den härskande fastigheten i form av kalmark och ståndskog har en fordran på den tjänande fastigheten, stor 625:— kr. Detta svarar mot ungefär 2 hektar medelgod skogsmark, bevuxen med normalskog. Från denna ägovidd kan den härskande fastigheten endast få ut årligen ca 6 fm³ virke, mot behövliga 25 fm³. Sålunda en skriande disproportion och en hushållningsmässigt sett mycket otillfredsställande fastighetsbildning. (Ekonomiskt gör den härskande fastigheten i princip däremot ingen förlust, ty det uttagna virket innehåller värdefulla sortiment som kan säljas och inkomsten härav svarar mot rotvärdet av den felande kvantiteten brännved.)

Det får emellertid anses själfallet, att lantmäteriet icke vill medverka till en utbrytning av antytt slag. Vederlagsmarken måste givetvis i stället utformas så, att den förmår avkasta 25 fm³ eller tillnärmelsevis denna kvantitet, varvid emellertid, i namn av all rättvisa, den härskande fastigheten måste åläggas att i likvid utge värdet av den utbrutna marken med därå växande skog minskat med 625 kr.

Under sådana förhållanden lär utbrytning sällan komma till stånd och bör enligt min mening icke ske utan åsämjande mellan parterna.»

Av vad jag nu anfört finner jag framgå,

att vid värdering av ersättningen för förlängningen av ett tidsbegränsat servitut att gälla för alltid skiljenämnden icke kan förutse, om servitutet kan utan förfång utbrytas eller icke,

att skiljenämnden redan av denna orsak icke kan värdera förlängningen av servitutet på annat sätt än till kapitaliserade värdet av rättigheterna,

att, om ett dylikt servitut, avseende skogsfång, utbrytes och om det utbrutna området årligen skall avkasta den virkesmängd, som den härskande fastigheten har rätt att uttaga, värdet av utbrutna området i regel blir långt större än det värde, skiljenämnden sålunda åsatt, och

att, om vid utbrytningen endast skall utläggas vederlagsområde, motsvarande ersättningen för kapitaliserade värdet av rättigheterna, som den tjänande fastighetens ägare erhållit, den härskande fastighetens ägare ingalunda erhåller ett vederlagsområde, som årligen kan lämna fastigheten den virkesmängd, han enligt servitutsrättigheterna tidigare uttagit.

Det ligger i sakens natur att ett tidsbegränsat servitut i och för sig har ett »negativt värde» för den tjänande fastigheten endast under de år rättigheterna utövas.

Jag kan inte se annat än att vid utbrytning av ett skogsfångsservitut, som tidigare varit till tiden begränsat men som förlängts att gälla för alltid, massaprintipen bör komma till användning, vilket i så fall komme att innebära, att den tjänande fastigheten vid utbrytningsförrättningen skulle som likvid i pengar erhålla skillnaden mellan det av skiljenämnden bestämda beloppet (med hänsyn dock tagen till penningvärdets eventuella fluktuation) och den utbrutna vederlagsjordens värde. Detta torde väl åter medföra, att den härskande fastighetens ägare skulle kunna beredas statsbidrag efter de grunder, som bli bestämda, även för det likvidbelopp, som han på dylikt sätt har att gälda.

Därest man icke finner sig kunna ansluta sig till en lösning av frågan efter den linje, jag i början av detta yttrande skisserat, finner jag, med hänsyn till vad eljest ovan anförts, att till prövning bör upptagas frågan huruvida det icke vore erforderligt att för förlängning av dessa servitutsbestånd anlita lantmäteriförrättning. Vid denna skulle, i analogi med vad som sker vid inlösen enligt ensittarlagen, såväl bestämmas, om utbrytning kan utan förfång ske, som själva utbrytningen, där sådan kan äga rum, verkställas samt löseskillingen bestämmas. Ansökningen om förordnande till för-

rättningen skulle till länsstyrelsen vara ingiven, innan tiden för servitutets utövande utgått. De olägenheter med att ordna förhållandena genom lantmäteriförrättning, som av utredningsmannen upptagits å sida 29, äro enligt min mening icke så stora, att de icke uppvägas av fördelarna. Kostnaderna att få förhållandena slutgiltigt ordnade bli helt visst icke större än med den föreslagna skiljenämnden.

Så vitt jag kunnat finna har utredningsmannen i viss mån bagatelliserat de svårigheter, som i utredningsavseende ofta erfordras, innan nämnden kan fatta sitt beslut.

Jag vill här nedan fästa uppmärksamheten vid vissa förhållanden, som måste vara klarlagda för att nämnden skall kunna avgiva ett beslut, som i alla avseenden tillfredsställer rättssäkerheten.

Jag tänker härvid i första hand på fastighetsutredningen. Den tjänande fastigheten kan ha uppdelats i flera fastigheter, liksom den härskande. Det gäller därvid att avgöra huru de tjänande fastigheterna skola belastas av servitutet och huruvida samtliga fastigheter, vari den härskande fastigheten uppdelats, skola hava del däri och efter vilken grund. Beträffande mulbetes-servitut gäller det att utröna, om och i så fall för huru många kreatur envar av de olika fastigheterna har rätt till bete. I många fall har en härskande fastighet, som upplåtits från en viss, exempelvis ett trävarubolag tillhörig fastighet, erhållit tidsbegränsade servitutsrättigheter anvisade att uttagas från helt annan eller andra fastigheter än den härskande fastighetens stamfastighet, vilken kanske icke har möjlighet att svara för servitutsrättigheterna. Vidare måste stå klart, att icke de tidsbegränsade servituten genom sin förlängning kunna menligt inverka på andra icke tidsbegränsade servitut, som hava samma stamfastigheter.

Vid nämndens sammanträde måste sålunda en fullständig utredning föreligga om dessa förhållanden. Likaså måste nämnden ha en noggrann kännedom om belägenheten i förhållande till den härskande fastigheten av område, där servitutet skall utövas, liksom om vägförhållanden och dylikt mellan detta område och härskande fastigheten.

Ofta kommer det sålunda att erfordras en av lantmätare — i regel distriktslantmätaren — gjord utredning om förhållandena å stället. Eljest kan nämnden helt visst vid sitt sammanträde icke träffa beslut.

Vid sådan utredning å stället är det icke endast önskvärt utan i vissa fall alldeles nödvändigt att utredningsmannen söker få parterna att träffa överenskommelse exempelvis om var ett anvisningsservitut skall utövas. Om platsen för tagande av brännved eller annat, tillkommande ett anvisningsservitut, är belägen allt för långt från den härskande fastigheten, kanske 1 mil eller mer, är servitutet i regel för den härskande fastigheten helt utan värde. För att nämnden skall kunna bestämma ersättningen för ett sådant servitut erfordras överhuvud taget att servitutet åtminstone i viss mån är lokaliserat, exempelvis så, att det skall falla inom en rayon av 1 eller 2 km från den härskande fastighetens inägor. Om, såsom ovan upptagits, servitutet faktiskt utövas å helt annan fastighet än å stamfastigheten för den härskande fastigheten, vore det enbart till fördel om genom bindande avtal av parterna kunde bestämmas, å vilken fastighet det skall utövas.

Det framgår icke av utredningen, om avsikten är, att nämnden skall sammanträda å stället. Ju mindre utredning som föreligger före nämndens sammanträde dess större behov finnes för nämnden att hålla sammanträde å orten och kanske vidtaga vidlyftig undersökning å marken.

Beträffande skiljenämndens sammansättning vill jag såsom min mening uttala, att en av de tre ledamöter, varav nämnden skall bestå, bör vara lant-

mätare. Det ligger utan tvekan så till, att lantmätarna hava den största insikten och kännedomen om skogsfångs- och mulbetesservitut beträffande både deras värde, möjligheterna till utbrytning och andra förhållanden. Jag delar utredningsmannens uppfattning, att en av ledamöterna bör vara jurist. Såsom tredje ledamot må förordnas exempelvis lämplig sakkunnig i skogsvård eller ledamot av egnahemsnämnd.

Att den förordnade juristen, som skulle vara domstolsjurist och helst lantdomare, skulle vara ordförande, finner jag icke av behovet vara särskilt påkallat. I detta hänseende vill jag framhålla, att två överlantmätare äro ordförande i expropriationsnämnd inom var sitt av Norrlands fem län. Kungl. Maj:t kommer givetvis att till ordförande utse den, som prövas mest lämplig därför.

Särskilt yttrande

av herrar *Holmbäck* och *Kempe*.

Utredningsmannen har ansett, att så allvarliga försörjningssvårigheter skulle uppstå för innehavarna av tidsbegränsade servitut till skogsfång och mulbete i Norrland, när servituten upphöra att gälla, att genom det allmännas försorg åtgärder måste vidtagas till förekommande av berörda olägenheter. Dessa åtgärder skola enligt förslaget få formen av att servitutsrätterna tvångsvis förlängas att gälla på obegränsad tid. De skulle härigenom praktiskt taget bliva fullt jämställda med till tiden obegränsade servitut. Den rättsförlust, som genom ett dylikt tvångsförfarande skulle åsamkas de servitutsbelastade fastigheternas ägare, skall enligt förslaget gottgöras dessa i penningar efter i viss ordning genomförd värdering av nyttjanderätternas värde.

Även om vi i likhet med utredningsmannen hysa den uppfattningen, att vissa olägenheter av jordbruksteknisk och social natur kunna framträda, när de tidsbegränsade skogsfångs- och betesservituten utlöpa samt att det därför kan vara motiverat att vissa allmänna åtgärder vidtagas till förekommande av berörda olägenheter, kunna vi dock icke biträda det förslag rörande utformningen av dessa åtgärder, som av utredningsmannen framlagts.

Våra betänkligheter äro dels av allmänt principiell natur samt avse dels den föreslagna proceduren vid servitutens tvångsförlängning och rättigheternas värdering m. m.

Beträffande förslagets principiella innebörd få vi anföra.

Ehuru den föreslagna lagstiftningen av utredningsmannen betecknats såsom varande av provisorisk natur, då densamma endast behöver tillämpas under en mycket begränsad tidsperiod, avser den dock att på ett bestående sätt reglera de rättsförhållanden, densamma berör. Förslaget innebär, att de tidsbegränsade servituten skola förlängas för all framtid. Vi anse för vår del det vara synnerligen olämpligt att i ett tidsläge, då såväl statens allmänna jordbrukspolitik som reglerna för fastighetsbildningen äro föremål för ingående utredningar av myndigheter och sakkunnigebereidningar, fastlägga vissa brukningsformer inom norrländskt jordbruk på ett sätt, som kan tänkas försvåra eller motverka de regleringar, man senare vill genomföra. Under hänvisning till vad överlantmätaren Jung i sitt särskilda uttalande påvisat vilja vi särskilt framhålla, att den individuella rationalisering av fastighetsbeståndet, varom 1942 års jordbrukskommitté inom en nära framtid kommer att framlägga förslag, vilket angivits skola komma under statsmakternas skyndsamma behandling, bl. a. innebär en reglering av beståndet av s. k. ofullständiga jordbruk (övergångsjordbruk). Ett betydande antal, kanske flertalet av dessa, är avsett att försvinna genom sammanläggning med andra jordbruk, genom deras nedkrympning till arbetarsmåbruk eller i vissa fall genom deras nedläggande. Med all säkerhet är ett mycket betydande antal av de norrländska jordbruk, som äro förenade med tidsbegränsade servitut och som sålunda skulle bliva föremål för de av utredningsmannen nu föreslagna lagstiftningsåtgärderna, av den storleksordning och karaktär i övrigt, att de enligt jordbrukskommitténs definition äro att anse som övergångsjordbruk.

Det är enligt vår mening föga rationellt, att staten vid en tidpunkt, när en dylik reglering av fastighetsbeståndet står för dörren, nedlägger omsorger och jämväl icke ringa kostnader på att konservera beståndet av övergångsjordbruk. Vi vilja i detta sammanhang även erinra om att statsmakterna på förslag av norrländskommittén anvisat medel och skapat organ för en frivillig

rationaliseringsverksamhet beträffande fastighetsbeståndet m. m. inom vissa försöksområden. Det är icke uteslutet, att jordägarnas medverkan till rationaliseringsverksamheten, den må nu bedrivas enligt den ena eller andra linjen, blir mindre påräknelig, om de ofullständiga jordbruken med bestående verkan läsas fast vid nuvarande brukningsformer.

Beträffande mulbetesservituten, som nu även skola enligt utredningsmannens förslag förlängas på obegränsad tid, vilja vi särskilt framhålla, att statsmakterna numera enligt bestämmelserna för norrländska skogsproduktionsanslaget skapat organisationsformer för samt nedlägga betydande kostnader på att få det gemensamma mulbetet å ohägnad mark avlyst och ersatt med betesgång å rationellt vårdade betesmarker. Denna nya verksamhet omfattar numera hela Norrland. Intresset för densamma är i stark tillväxt. Från vissa län rapporteras, att arbetet redan kommit i gång på bred front och kan förutses komma att giva goda resultat. Genom denna verksamhet ernås en verkligt rationell lösning av det norrländska betesproblemet till båtnad både för jord- och skogsbruket. Största svårigheten vid verksamhetens genomförande på bred front lär vara jordägarnas konservatism och bundenhet vid gamla och invanda driftsformer. Man har anledning befara, att detta motstånd mot de moderna, rationella betesmetoderna från vissa jordägarehåll kan komma att hårdna, om staten vidtar åtgärder att för all framtid bevara rätten till förhandenvarande, föråldrade driftsformer. Även ur statens egen synpunkt måste det betecknas som irrationellt att lämna betydande engångsbidrag till förlängning av betesservitut åt jordägare, som kanske kort tid efteråt ingå i skogsvårdsområden samt då bli berättigade att erhålla statsbidrag till betesförbättringsåtgärder med upp till 80 % av kostnaden i samband med avlysandet av det skogsbete, vartill rätt bevarats genom annat statsbidrag.

Vi kunna av dessa anledningar icke tillstyrka utredningsmannens förslag om förlängning för all framtid av de tidsbegränsade servituten. Då det emellertid kan vara vanskligt att lämna nu ifrågavarande jordägare utan stödet av rätt till skogsfång och bete under den tid, som kan förlöpa mellan de tidsbegränsade servitutens utgång och de slutliga rationaliserings- och regleringsåtgärdernas genomförande på fastighetsbildningens och jordbruksregleringens område, vilja vi förorda, att de tidsbegränsade servitut, som utgå under den närmaste tiden, förlängas på begränsad kortare tid, exempelvis 10 år. Bättre möjligheter komma då att föreligga för ett bedömande av huruvida skogsfångs- och betesservitut allt fort äro behövlige för vissa fastighetsgrupper. Staten besparas även kostnaderna för förlängning av servitut, som kanske inom kort till följd av jordbruksregleringen visa sig vara obehövlige eller kanske direkt skadliga.

Begränsas servitutens förlängning på nu föreslaget sätt till en kortare tidsperiod, torde ersättningen till den av servitutet besvärade fastigheten kunna ordnas såsom en årlig avgäld, beräknad efter värdet av de nyttigheter, som tillkomma den servitutsberättigade fastigheten. Om det befinnes lämpligt att även i sådant fall lämna statsbidrag, torde utbetalning härav utan större svårighet kunna ske genom egnahemsmyndigheten.

För den händelse detta vårt förslag om endast provisorisk förlängning av de tidsbegränsade servituten icke skulle vinna beaktande, få vi här nedan till granskning upptaga utredningsmannens förslag om servitutens förlängning för alltid. Vår huvuderinran härutinnan är, att förslaget allt för ensidigt beaktar de servitutsberättigade fastigheternas intressen men bagatelliserar de olägenheter, som servitutens alltidförlängning vållar de besvärade fastigheterna. Av utredningsmannens motivering framgår, att han funnit de besvärade förhållanden, som nu skola avhjälpas, hava berott på en okontrollerad och olämplig fastighetsbildning i gången tid. När fastighetsägarna på sin tid

medverkat till en sådan, synes utredningsmannen anse befogat att de nu få bära bördan av de olägenheter för dem, som föranledas av statsmakternas tvångsåtgärder till undanröjande av de påtalade missförhållandena. Utredningsmannen har uppenbarligen funnit denna motivering bärande även för ett förslag om att, i motsats till vad som eljest pläгат anses skäligt vid åtgärder av expropriationsartad natur, även den part, till vars nackdel ingripandet sker, skall vidkännas sina kostnader. Förslaget är till och med så skrivet, att det öppnar möjlighet för att denna part skall kunna åläggas att betala även motpartens kostnader.

Vi kunna icke finna berörda motivering bärande för så djupt ingripande åtgärder på det civilrättsliga området, som förslaget innebär. Flertalet tidsbegränsade servitut torde vara knutna till fastigheter, tillkomna enligt 1896 års ägostyckningslag. Att fastighetsägarna lojalt tillämpade denna lag, bör icke nu räknas dem till last. Vi vilja erinra om, att det i motiven till sagda lag direkt utsades, att det var ett nationalekonomiskt intresse, att lagen bleve ett verktyg för jordbrukens skiljande från skogen. Jordägarna handlade i fullt laga ordning och enligt sin tids uppfattning. De kunna till och med ha ansetts varit mer framsynta än lagstiftaren, enär de vid sidan av lagen samt mot dennas anvisningar genom avtal tillförsäkrade inägotternas köpare skogsfång och mulbete för längre eller kortare tid.

Även om vi sålunda icke kunna godkänna den framlagda motiveringen för tvångsåtgärderna mot de servitutsbesvärade fastigheterna, anse vi, såsom här tidigare framhållits, att det av jordbrukstekniska och sociala skäl kan vara befogat, att innehavarna av tidsbegränsade servitut bevaras tills vidare vid sin möjlighet att erhålla skogsfång och bete. De åtgärder, som härför kunna erfordras, böra emellertid vara så utformade, att de icke onödigtvis vålla de tjänande fastigheterna eller deras ägare skada.

Vi övergå härefter till vissa praktiska detaljer i utredningsmannens förslag. Viktigast av dessa är frågan om vederlagets storlek och dess beräkning. Förslaget är på denna punkt utomordentligt knapphändigt såväl i lagtexten som i motiven. I lagen säges endast, att ersättning skall utgå, samt i motiven, att den skall vara skälig. I övrigt framhålles i motiven, att närmare regler om beräkningsgrunderna ej kunna givas utan att ersättningens storlek skall fastställas med ledning av omständigheterna i det särskilda fallet.

Vi dela den uppfattning, åt vilken överlantmätaren Jung i särskilt yttrande givit uttryck, nämligen att utredningsmannen i allt för hög grad bagatelliserat de svårigheter, som äro förknippade med värderingsförfarandet. Enligt vad vi tidigare anfört kunna de servitutsbesvärade fastigheternas ägare med fog resa krav på att värderingsförfarandet blir sådant, att deras rättmätiga intressen icke bliva tillbakasatta. Detta krav blir emellertid icke tillgodosett endast genom att ersättningen till de tjänande fastigheterna beräknas genom att de nyttigheter, servitutet omfattar, värderas i penningar såsom en årlig ränta samt att kapitalvärdet av denna ränta sedan beräknas. Enligt förslaget skola de förlängda servituten i allt bliva likställda med de till tiden obegränsade. Detta innebär, att de härskande fastigheterna under vissa förutsättningar kunna begära och erhålla utbrytning av servituten mot vederlag i mark å den tjänande fastigheten. Sker detta, läser vederlagets storlek komma att beräknas enligt den s. k. massapricipen, d. v. s. den som vederlag utbrutna marken skall äga den omfattning, att den årligen kan producera en total virkeskvantitet, som helt täcker den härskande fastighetens virkesbehov enligt servitutets bestämmelser. Av skäl, som överlantmätaren Jung närmare utvecklat och till vilka vi hänvisa, läser värdet av vederlagsjorden, till sin areal beräknad enligt massapricipen, regelmässigt komma att bliva högst avsevärt mycket högre än den ersättning, som vid servitutens förläng-

ning beräknas genom kapitalisering av servitutsnyttigheternas årliga penningvärde. Den tjänande fastighetens ägare kommer sålunda att åsamkas en materiell förlust i alla de fall, att förlängda servitut bliva föremål för utbrytning. Enligt vår mening bör därför i lagen inrymmas bestämmelser därom, att, därest servitut, som enligt den nya lagens bestämmelser förlänges, i en framtid kommer att utbrytas, så skall vid detta tillfälle ersättning utgå till den tjänande fastigheten med skillnaden mellan vederlagsmarkens värde och det penningbelopp, till vilket servitutets kapitalvärde beräknades vid dess förlängning.

De i lagförslaget 3 § meddelade bestämmelserna om det organ, som skall handlägga ärenden om förlängning av servitut, beräkna ersättningens storlek m. m., finna vi icke tillfredsställande. Förslaget innebär, att nämnda organ skall vara en av Konungen tillsatt nämnd på tre personer. I motiven säges, att en av nämndens ledamöter bör äga juridisk kompetens. Enligt vår mening är det av utomordentlig betydelse, att nämnden besitter kompetens ej endast på det juridiska området utan även beträffande jorddelningsfrågor och skogsvärdering. Behovet av lantmåteriteknisk sakkunskap framgår klart av de i överlantmätaren Jungs särskilda yttrande gjorda uttalandena. Nämnden behöver emellertid även regelmässigt tillgång till skoglig expertis för värderingsfrågor på det skogliga området m. m. Garanti bör enligt vår mening skapas för att nämnden tillföres sådan sakkunskap. I lagen bör därför inrymmas bestämmelser om att en av nämndens ledamöter skall hava lantmåteriteknisk kompetens samt en skoglig kompetens.

Vissa med nämndens värdering sammanhängande frågor synas oss vara av den allmängiltiga natur, att de borde och kunde författningsmässigt fastställas för lagens hela tillämpningsområde. Hit hör främst frågan om den räntefot, som skall tillämpas vid det årliga servitutsvärdets kapitalisering. Genom ruckningar på sagda räntefot kan värderingsresultatet skruvas till den ena eller andra partens förmån. Vi vilja föreslå, att det föreskrives, att en kapitaliseringsprocent skall tillämpas, som är en procent högre än riksbankens vid värderingstillfället gällande växeldiskonto.

I lagens 3 § säges även, att nämndens beslut ej får överklagas. Vi kunna icke godkänna en sådan föreskrift. Här blir dock fråga om flera olika nämnder, vilka kunna tänkas komma att tillämpa skiftande bedömningsgrunder. Detta vore icke lyckligt. Parterna böra äga besvärsrätt till högre myndighet, som väl lämpligen bör vara Konungen.

3 § inrymmer även ett stadgande därom, att vardera parten skall, där ej särskilt förhållande till annat föranleder, vidkännas sina kostnader å förfarandet inför nämnden. Vi hava redan här ovan framhållit, att i ett tvångsförfarande som detta, vilket står vanlig expropriation mycket nära, enahanda regler böra gälla beträffande parternas egna kostnader som vid expropriation. Vi anse sålunda, att ägaren av den servitutsbesvärade fastigheten icke skall behöva vidkännas sina egna kostnader, därest icke särskilda förhållanden anses böra till annat föranleda.

Det är en känd sak, att servitut utan kvanliteralsbegränsning eller bestämmelser om sättet för virkets utlagande ofta missbrukats på det sätt, att den härskande fastighetens ägare tillgodogjort sig onödigtvis mycket virke eller virke av onödigt hög kvalitet. Dylika missbruk, vilka även ur nationalekonomisk synpunkt äro förkastliga, böra vid servitutens förlängning kunna rätas till. Detta antydes i förslaget motivering samt har i lagtexten kommit till uttryck på det sätt, att i 2 § säges att servitutet skall kunna helt *eller delvis* förlängas. Vi anse, att en bestämmelse av denna art är av utomordentlig betydelse samt bör givas så klar och exakt formulering, att den vid lagens tillämpning ej kan förbises.

Särskilt yttrande

av herr *Holmbäck*.

I det särskilda yttrande, som gemensamt avgivits av dr Kempe och mig, har bl. a. framhållits, att vi icke anse motiveringen för tvångsåtgärderna mot de servitutsbesvärade fastigheterna bärande.

Vi ha också framhållit, att det av jordbrukstekniska och sociala skäl kan vara befogat, att innehavarna av tidsbegränsade servitut tillsvidare bevaras vid sin möjlighet att erhålla skogsfång och bete samt att de åtgärder, som härför vore erforderliga, borde vara så utformade, att de icke onödigtvis vålla de tjänande fastigheterna skada.

En lösning av det föreliggande spörsmålet, som täcker båda parternas berättigade intressen, kan vinnas på det sätt, att servituten förlängas men att vederlaget till de besvärade fastigheterna får utgå icke i penningar utan i skog. De härskande fastigheterna tillerkännas värdebeständiga nyttigheter, skogsprodukter och bete. De tjänande fastigheterna böra erhålla vederlaget i samma värdebeständiga valuta, nämligen skog, och icke i penningar, som mottagarna, vilka i övervägande flertalet fall torde utgöras av skogsindustri-företag, på grund av bestämmelserna i lagen om förbud mot bolags m. fl. jordförvärv äro förhindrade att använda för skogsfastighetsinköp. Det är för dessa fastighetsägare, som hava stort behov av att kunna få disponera sina fastigheters skogsavkastning för sysselsättningen vid industrierna, en allvarlig nackdel att bliva avhänd denna. Rättvisa och billighet synes mig därför kräva, att vederlaget för tvångsförlängda servitut gives i form av skogsmark. Detta torde utan större svårighet kunna ske genom utbrytning av mark från kronopark i lämplig närhet till den tjänande fastighetens eller dess ägares övriga skogsmarker. Tänkbart är även, att sådan ändring göres i lagen om förbud mot bolags jordförvärv, att bolag ovillkorligen berättigas att förvärva skogsmark till samma värde som sammanlagda vederlagen för tvångsförlängda servitut.

Översikt

över antalet i Norrland förekommande tidsbegränsade skogsservitut enligt uppgifter, lämnade dels av kommunalnämnderna (rörande samtliga sådana servitut) dels ock av Sveriges skogsägareförbund (rörande de servitut av nämnda slag, som besvära de till förbundet anslutna bolagens fastigheter).

Anm. Beträffande socken, från vars kommunalnämnd uppgift å antalet tidsbegränsade skogsservitut icke inkommit, har i översikten andra kolumnen lämnats blank. Därest kommunalnämnd förklarar sig icke kunna lämna dylik uppgift, har detta förhållande i samma kolumn utmärkts med —.

Kommun	Antal servitut		Kommun	Antal servitut	
	Enligt nämnden	Enligt förb.		Enligt nämnden	Enligt förb.
Gävleborgs län.			Ljusdal	C:a 5	}
<i>Gästriklands västra domsagas tingslag.</i>			Ramsjö	0	
Ockelbo	0		Färila-Kårböle	0	
Järbo	0		Los	0	
Ovansjö	Antagl. 0		<i>Delsbo tingslag.</i>		}
Hofors	0		Bjuråker	Antagl. 0	
Torsåker	0		Norrbo	0	
<i>Gästriklands östra domsagas tingslag.</i>			Delsbo	0	}
Österfärnebo	0		<i>Enångers tingslag.</i>		
Hedesunda	0		Nianfors	0	
Årsunda	0		Enånger	0	
Valbo	Antagl. 0		Njutånger	Antagl. 0	
Hille	0		Forsa	—	
Hamrånge			Hög	0	
<i>Ala tingslag.</i>			Ilsbo	0	
Skog	0	0	Hälsingtuna	0	
Söderala	Antagl. 0		Idenor	0	
Norråla	0		Rogsta	1	
Trönö			Harmånger	0	
Mo	0		Jättendal	1	
Rengsjö	5		Gnarp	0	
<i>Bollnäs domsagas tingslag.</i>			Bergsjö	8	
Segersta	0		Hassela		
Hanebo	3 å 4			C:a 25	0
Bollnäs landskommun ..	Antagl. 0		Västernorrlands län.		}
Alfta			<i>Medelpads västra domsagas tingslag.</i>		
Ovanåker	0		Haverö	0	
Voxna	0		Borgsjö	Antagl. 0	
<i>Västra Hälsinglands domsagas tingslag.</i>			Torp	Antagl. 0	
Arbrå	0		Stöde	0	
Undersvik	1		Sättna	0	
Järvsö	0		Selånger	0	
			Tuna	0	
			Attmar	0	

Kommun	Antal servitut		Kommun	Antal servitut	
	Enligt nämnden	Enligt förb.		Enligt nämnden	Enligt förb.
<i>Medelpads östra domsagas tingslag.</i>			Skorped	0	0
Njurunda			Anundsjö	C:a 150	151
Skön	Antagl. 0		Björna	C:a 135	100
Timrå	Antagl. 0		Mo	8	1
Alnö	C:a 10		Själövad	C:a 25	6
Tynderö	0		Arnäs		5
Hässjö	Antagl. 0		Grundunda		9
Ljustorp	Antagl. 0		Gideå	C:a 50	46
Indal	Antagl. 0	0	Trehörningsjö	95—100	38
Liden				C:a 850	433
Holm	Antagl. 0		Jämtlands län.		
<i>Ångermanlands södra domsagas tingslag.</i>			<i>Ragunda tingslag.</i>		
Häggdänger	0		Fors	0	
Säbrå	2		Hällesjö	0	
Stigsjö	Antagl. 0		Håsjö	0	
Viksjö	Antagl. 0		Ragunda	3	
Gudmundrå	0		Borgvattnet	10	
Högsjö	33	17	Stugun		
Hemsö	0		<i>Revsunds, Brunflo och Näs tingslag.</i>		
Nora	0		Bräcke	C:a 25	
Skog	0		Nyhem	Antagl. 0	
Bjärträ			Sundsjö	0	
Ullånger			Revsund		
Nordingrå	5		Bodsjö	2	
Vibyggerå	0		Hackås	Antagl. 0	
<i>Boledå tingslag.</i>		0	Näs	Antagl. 0	
Styrnäs	0		Lockne	Antagl. 0	0
Boteå	0		Marieby	0	
Överlänнас	0		Brunflo	Antagl. 0	
Sånga	Antagl. 0		<i>Lits och Rödöns tingslag.</i>		
Torsåker			Rödön	0	
Ytterlänнас	0		Näskott	0	
Dal			Aspås		
<i>Sollefteå tingslag.</i>			Ås	0	
Multrä	0	0	Kyrkås	0	
Ed	3	3	Lit	Antagl. 0	
Långsele	0	0	Häggenås		
Graninge	2 å 3	0	Föllinge	0	
<i>Ångermanlands västra domsagas tingslag.</i>			Laxsjö	0	
Helgum		8	Hotagen	0	
Edsele	Antagl. 0	7	<i>Hammerdals tingslag.</i>		
Ramsele	C:a 300	10	Hammerdal	0	
Resele	Antagl. 0	0	Gåxsjö	2	
Ådals-Liden	C:a 10	8	Ström	2 å 3	2
Junsele	C:a 10	14	Alanäs	0	
Fjällsjö		7	Frostviken	0	
Bodum	4	1	<i>Jämtlands västra domsagas tingslag.</i>		
Tåsjö		2	Åre	—	0
<i>Ångermanlands norra domsagas tingslag.</i>			Undersåker		
Nätra	0	0	Mörsil	0	
Sidensjö	5	0	Kall		
			Offerdal		

Kommun	Antal servitut		Kommun	Antal servitut			
	Enligt nämnden	Enligt förb.		Enligt nämnden	Enligt förb.		
Alsen	0	}	Skellefteå landskommun	4	4		
Mattmar	0		Byske	Antagl. 0	0		
Frösö	0		Jörn	0	3		
Sunne	C:a 20		<i>Malå och Norsjö tingslag.</i>				
Norderö	0		Norsjö	C:a 75	17		
Hallen	0		Malå	0	0		
Marby	Antagl. 0		<i>Lycksele tingslag.</i>				
Oviken	1		Lycksele	23	13		
Myssjö	0		Örträsk	34	13		
<i>Bergs tingslag.</i>	0		Stensele	0	1		
Berg	Antagl. 0	Sorsele	0	5			
Åsarne	1	Tärna	0	0			
Klövsjö	0	<i>Vilhelmina tingslag.</i>					
Rätan	0	Vilhelmina	C:a 200	51			
<i>Hede tingslag.</i>	0	Dorotea	0	5			
Vemdalen	0	<i>Åsele tingslag.</i>					
Hede	—	Åsele	C:a 95	67			
Storsjö	0	Fredrika	30	27			
Tännäs	0	<i>Norrbottnens län.</i>					
<i>Svegs tingslag.</i>	0	<i>Piteå och Älvsby tingslag.</i>					
Lillhärdal	0	}	Hortlax	0	}		
Linsell	Antagl. 0		1	Piteå landskommun ..		Antagl. 0	
Sveg	0		0	Norrjärden		C:a 60	
Älvros	0		0	Älvsby		Antagl. 0	
Överhogdal	0		0	<i>Nederluleå tingslag.</i>			
Ytterhogdal	0		0	Nederluleå		0	
Ångersjö	Antagl. 0		3	<i>Överluleå tingslag.</i>		0	
	C:a 70		0	Överluleå		0	
			3	Edefors		0	S
Västerbottnens län.				<i>Arvidsjaur och Arjeplogs tingslag.</i>			
<i>Nordmalings och Bjurholms tingslag.</i>			Arvidsjaur	0	0		
Nordmaling	0	2	Arjeplog	0	0		
Hörnefors	4	3	<i>Jokkmokks tingslag.</i>				
Bjurholm	C:a 40	24	Jokkmokk	216	59		
<i>Degerfors tingslag.</i>			<i>Gällivare tingslag.</i>				
Degerfors	0	0	Gällivare	C:a 200	57		
<i>Umeå domsagas tingslag.</i>			<i>Råneå tingslag.</i>				
Vännäs	Antagl. 0	0	Råneå	68	63		
Umeå landskommun ..	Antagl. 0	0	<i>Överkalix tingslag.</i>				
Holmsund	0	4	Överkalix	C:a 20	44		
Sävar	Antagl. 4	0	<i>Nederkalix tingslag.</i>				
Holmön	0	1	Töre	20	20		
<i>Nysätra tingslag.</i>			Nederkalix	0	0		
Bygdeå	C:a 20	22					
Nysätra	0	0					
Lövånger	Antagl. 0	0					
<i>Burträsk tingslag.</i>							
Burträsk	C:a 50	75					
<i>Skellefteå tingslag.</i>							
Bureå	0	1					

Kommun	Antal servitut		Kommun	Antal servitut	
	Enligt nämnden	Enligt förb.		Enligt nämnden	Enligt förb.
<i>Torneå tingslag.</i>			Pajala	0	0
Nedertorneå	0	0	Junosuando	0	0
Karl Gustav	0	0	<i>Jukkasjärvi tingslag.</i>		
Hietaniemi	0	4	Jukkasjärvi	—	0
Övertorneå	0	4	<i>Karesuando tingslag.</i>		
<i>Pajala och Korpilombolo tingslag.</i>			Karesuando	0	0
Korpilombolo		17		C:a 595	285
Tärendö	10	9	Sammanlagt	C:a 2 120	1 058

Bilaga B.

Till herr statsrådet och chefen för kungl. jordbruksdepartementet.

I skrivelse den 26 maj 1943, nr 247, har riksdagen under åberopande av jordbruksutskottets av riksdagen godkända utlåtande nr 35 hemställt, att Kungl. Maj:t måtte i de avseenden utskottet i sitt utlåtande berört låta verkställa utredning angående de norrländska ägostyckningsinnehavarnas levnadsförhållanden och försörjningsbetingelser samt för riksdagen framlägga de förslag i ämnet, vartill utredningen kunde föranleda.

Av statsrådsprotokollet den 17 december 1943, då beslut fattades om igångsättande av utredning rörande åtgärder för det norrländska näringslivets förkovran, framgår att dåvarande chefen för jordbruksdepartementet i detta sammanhang bland annat även anmälde riksdagens nyssnämnda skrivelse.

Sedermera har Kungl. Maj:t den 30 november 1945 uppdragit åt häradshövdingen Å. G. V. Braunstein att såsom särskild utredningsman inom norrlandskommittén verkställa och till kommittén avlämna utredning angående de norrländska ägostyckningsinnehavarnas levnadsförhållanden och försörjningsbetingelser. Vidare har herr statsrådet samma dag tillkallat överlantmätaren i Västernorrlands län E. S. Jung samt jordbrukarna P. Eliasson, Bäskele, och H. Sundberg, Bredåker, att — jämte ledamöterna i norrlandskommittén Holmbäck, Kempe och Mäler — såsom särskilda sakkunniga delta i överläggningar med utredningsmannen.

Denne har såsom resultat av utredningsarbetet med skrivelse till norrlandskommittén den 29 juni 1946 avlämnat en promemoria med förslag till lagstiftning rörande tidsbegränsade skogsservitut. Vid promemorian äro fogade särskilda yttranden av Jung, Holmbäck och Kempe.

Med överlämnande av den sålunda verkställda utredningen får norrlandskommittén för egen del anföra följande.

Enligt vad utredningsmannen framhållit skulle ägare till fastigheter med tidsbegränsad servitutsrätt till skogsfång och mulbete, om rätten härtill upphörde, i talrika fall ställas inför stora svårigheter. Med utgångspunkt härifrån och från att ifrågavarande servitut även för framtiden kunde komma att utgöra en lämplig anordning för tillgodoseende av behovet av skogsprodukter och betesmark har utredningsmannen föreslagit en förlängning för all tid av sådana servitut.

Såvitt norrlandskommittén kan finna äro särskilt betesservituten men även ofta skogsfångsservituten ur såväl den servitutsberättigade som den servitutsbelastade fastighetens synpunkt förenade med så stora olägenheter att en avveckling av dem är önskvärd. Det förtjänar uppmärksammas, att det icke är medgivet i nuvarande lagstiftning att nybilda skogsfångs- eller mulbetesservitut i samband med lantmåteriförrättning. Kommittén har även övervägt att beträffande redan bestående servitut föreslå vissa ågärder för att underlätta servitutens avveckling.

Härtill kommer, att de servitutsberättigade fastigheterna mycket ofta utgöras av ofullständiga jordbruk, vilka oavsett servitutsrätten äro i behov av

rationalisering i olika hänseenden, bland annat genom förstärkning med tillskottsjord eller sammanläggning med andra fastigheter. Detsamma torde ej sällan gälla de servitutsbelastade fastigheterna, i den mån dessa tillhöra enskilda jordbrukare. Såväl de nuvarande egnahemsnämnderna som, därest dessa komma att avlösas av andra rationaliseringsorgan, dessa senare få av allt att döma anledning att ägna uppmärksamhet åt ifrågavarande jordbruk. Härvid bör det i anslutning till vad nyss anförts enligt kommitténs mening eftersträvas, att skogsservituten bringas att upphöra. Detta bör gälla vare sig servituten äro ständiga eller tidsbegränsade.

Om de tidsbegränsade servituten nu skulle förlängas för all tid, skulle det på grund av det härovan anförda ofta kunna inträffa, att sålunda förlängda servitut i en nära framtid, då respektive fastigheter komme att bliva föremål för åtgärder i rationaliseringssyfte, skulle visa sig obehöfliga och rent av försvåra önskvärda åtgärder. En fastighet, som med uppmuntran och ekonomiskt stöd från det allmännas sida nu skulle tillförsäkras beständigt servitut, skulle måhända efter ett par år, likaledes med statligt stöd, sammanläggas med annan fastighet, varvid servitutet ej längre beförederligt. Motsvarande kunde beträffande betet bliva fallet, om fastigheten anslötes till ett skogsvårdsområde och i samband härmed betesanläggning ordnades.

På grund av vad som nu framhållits är kommittén tveksam om lämpligheten av att de tidsbegränsade skogsfångs- och mulbetesservituten i nuvarande läge förlängas för all framtid. Å andra sidan anser emellertid kommittén, i likhet med utredningsmannen, att ägare av servitutsberättigade fastigheter böra skyddas mot de svårigheter, som skulle kunna föranledas av att servitutsrätten upphörde utan att fastighetsägarens intressen tillgodosåges i annan form. Med dessa utgångspunkter har kommittén funnit den lämpligaste anordningen vara, att de tidsbegränsade skogsfångs- och mulbetesservitutens giltighet förlänges intill viss tidpunkt — i den mån de eljest skulle upphöra att gälla dessförinnan — och att det vid den tiden med avseende å kvarstående servitut tages under övervägande, om särskilda åtgärder erfordras utöver vad då tillgängliga rationaliseringsmöjligheter erbjuda. Ifrågavarande tidpunkt torde lämpligen kunna fixeras till den 1 januari 1955. I anslutning till vad i promemorian (s. 30) anförts torde emellertid förlängningen ej böra gälla servitut, som tillkommit för tillgodoseende av rent tillfälliga behov (en fastighet har exempelvis erhållit rätt till mulbete under en kortare tid i avbidan på utförandet av betesanläggning å fastigheten). Från förlängning torde sålunda lämpligen kunna undantagas servitut med en giltighetstid understigande 20 år.

Om förlängningen enligt vad nyss anförts sålunda begränsas till tiden — för en stor del av servituten, som utgå först efter nyssnämnda tidpunkt, kommer förlängningen överhuvud taget icke att ha någon betydelse och för många andra servitut att bliva tillämplig endast för något eller några år — torde densamma i regel komma att bliva föga kännbar för den servitutsbelastade fastigheten. Begränsning av tiden för ett servitut har i allmänhet ej skett med tanke på att förhållandena just vid denna tids utgång skulle göra servitutet mindre behöfligt för den härskande fastigheten eller mera betungande för den tjänande fastigheten utan som uttryck för obenägenheten hos ägaren till denna senare fastighet — i och för sig förklarlig — att för all framtid avstå från möjligheten att disponera över den ifrågavarande skogsmarken. Det är därför icke sannolikt, att vid upplåtelsen av servitutet större vikt tillmätts, om servitutet bestämts för några år kortare eller längre tid, eller att denna omständighet i nämnvärd mån skulle ha påverkat storleken av eventuell ersättning för servitutet. Med hänsyn till vad här sagts och

till önskvärdheten att nu kunna anordna en provisorisk förlängning av de tidsbegränsade servituten på ett så enkelt och praktiskt sätt som möjligt har kommittén funnit sig — trots vissa principiella betänkligheter — böra uttala sig för att förlängningen skall ske utan att särskild ersättning utgår till de servitutsbelastade fastigheternas ägare. Emellertid torde det böra förutsättas att, om det framdeles skulle bliva aktuellt att förlänga servitut för all framtid, vid bestämmande av ersättning härför hänsyn även skall tagas till tiden för den provisoriska förlängningen.

I en del fall, när en fastighet tynges av servitut i sådan omfattning, att tillgången på skog för eget behov äventyras därav, eller eljest särskilda förhållanden äro förhållanden, torde likväl möjlighet böra finnas för fastighetens ägare att erhålla skäligt understöd av statsmedel med hänsyn till de svårigheter, som även en kort tids förlängning av servituten kan föranleda. Sådant understöd torde böra beviljas att utgå årsvis under den förlängda giltighetstiden för servitutet.

En dylik förlängning av giltighetstiden för tidsbegränsade skogsfångs- och mulbetesservitut, som här åsyftas av kommittén, torde böra genomföras generellt, med ovan angivet undantag, och utan att ansökan om förlängning behöver ske i varje särskilt fall.

Häraf följer, att några speciella nämnder icke komma att erfordras för handläggning av frågor om förlängning av servitut. I den mån ansökningar komma att göras om sådant understöd av statsmedel, som nyss åsyftats, torde dessa ärenden lämpligen kunna behandlas av egnahemsnämnderna eller, om dessa komma att avlösas av andra rationaliseringsorgan, av dessa senare.

Till understöd av denna art torde böra anvisas ett särskilt reservationsanslag. Tills vidare torde för ändamålet böra ställas till förfogande ett rent approximativt uppskattat belopp av 25 000 kronor.

Därest den av kommittén förordade linjen för servitutens förlängning skulle följas, torde bestämmelserna härom kunna begränsas till det innehåll, som framgår av bifogade författningsutkast.

Huruvida en sådan provisorisk förlängning av skogsfångs- och betesservituten, som förordats av kommittén, bör göras tillämplig även utanför Norrland, torde det icke ankomma på kommittén att bedöma.

Kommittén har här utgått från att det ur allmänna synpunkter utgör ett önskemål, att skogsfångs- och mulbetesservituten efter hand avvecklas. För den händelse emellertid statsmakterna skulle anse, att sådana servitut utgöra en rationell anordning för tillgodoseende av fastigheters behov av skogstillgång och bete, och att tidsbegränsade servitut nu böra förlängas för all framtid, vill kommittén icke underlåta att beröra frågan om behovet av anslagsmedel vid ett genomförande av utredningsmannens förslag. I detta avseende får kommittén hänvisa till att sammanlagda antalet för närvarande gällande tidsbegränsade skogsservitut i Norrland enligt promemorian (s. 22) icke kan antagas understiga 2 000. Den åsyftade ersättningen för förlängning av servitut för all framtid har i promemorian (s. 32) ansetts i fråga om flertalet servitut kunna beräknas uppgå till ett belopp av 3 000—3 500 kronor. Enligt utredningsmannens förslag skall statsbidrag kunna uppgå till högst 80 procent av den för förlängningen bestämda ersättningen, dock icke till mera än 3 000 kronor. Av allt att döma skulle bidrag komma att beviljas i de flesta fall av förlängning. I huru många fall förlängning skulle komma att ske och till huru stora belopp ersättningarna och statsbidragen skulle komma att bestämmas, synes däremot på grundval av föreliggande material vanskligt att bedöma. Beräkningen av anslagsbehovet för statsbidrag kan därför icke ske annat än mycket approximativt. Måhända bör man räkna

med ett belopp av 4 milj. kronor för ändamålet. De i promemorian (s. 36) ifrågasatta bidragen till täckande av sådana kostnader för servitutsinnehavare, som äro förenade med ärende angående servitutsförlängning, torde böra bestridas från samma anslag (alternativt torde dock det under nionde huvudtiteln uppförda anslaget till bestridande i vissa fall med allmänna medel av kostnader, förenade med inlösen av under nyttjanderätt upplåtet område, kunna utnyttjas för ifrågavarande bidrag).

Om de årliga administrationskostnaderna för de avsedda nämnderna uppskattas till genomsnittligt 40 000 kronor för envar nämnd, torde för detta ändamål böra anvisas 200 000 kronor per budgetår räknat.

I detta ärendes handläggning ha, förutom undertecknade, deltagit ledamöterna Andersson, Enström, Hedlund, Holmbäck, Kempe, Mäler, Nyström, Sandberg, Sten, Strindlund, Tillander och Westerlund. Skrivelseförslag av föreliggande innehåll ha även varit utsända till kommitténs övriga ledamöter utan att erinringar framställts från dessas sida.

Umeå den 24 juli 1946.

NILS MALMFORS

Yngve Ericsson.

Utkast till
L a g
om förlängning av tiden för vissa servituts bestånd.

Härigenom förordnas, att sådant till förmån för fastighet inom Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens eller Norrbottens län gällande servitut, som innefattar rättighet till skogsfång och mulbete eller endera av dessa rättigheter och som begränsats till viss tid av tjugo år eller däröver eller till fastighetsägarens livstid, skall, om giltighetstiden skulle utgå före den 1 januari 1955, oberoende av sådan tidsbegränsning på oförändrade villkor bestå intill nämnda tidpunkt.

Denna lag träder i kraft den

Utkast till
K u n g ö r e l s e
angående statsbidrag vid förlängning av tiden för vissa
servituts bestånd.

Härigenom förordnas, att ägare av fastighet, som belastas av servitut, för vilket giltighetstiden förlängts enligt lagen den om förlängning av tiden för vissa servituts bestånd, må, där förlängningen vållar honom synnerlig olägenhet, med hänsyn härtill kunna komma i åtnjutande av årligt utgående understöd av statsmedel med skäligt belopp.

Ansökan om statsunderstöd skall ingivas till vederbörande egnahemsnämnd, som har att besluta i ärendet.

Denna kungörelse träder i kraft den